

המודל המקביל בהליך הפלילי

וחשיבות חקר האמת העובדתית במקביל לדיון באמת המשפטית,
לצורך מניעת הרשעות שווא ועשיית דין צדק.

מוקדש לזכרה של תאיר ראדה הי"ד

ולכל שוחרי הצדק, אשר מקדישים את חייהם למען חקר האמת ומניעת הרשעות שווא במשפטים מרובי קורבנות.

מאת: דורון בלדינגר, מהנדס ומשפטן (B.Tech & LL.B)

מומחה לראיות מ"ט ומשפט פלילי.

א. מבוא והרקע לבחירת נושא הדיון.

בעקבות סיפור אישי בו נחשפתי לעוול הגדול והמתסכל ביותר של מערכת משפט, הוא הרשעת חפים מפשע, החלטתי לצאת אחר רגשי הלב ובשם המוסר, אל מסע מופלא וקשה בחיפוש אחר הדרך להבטחת דין צדק. כבר בראשית דברי חשוב לי לציין, כי למרות העובדה שמסע זה התגלה כרווי צער, תסכול, והרגשת חוסר אונים לעיתים, החלטתי להמשיך בו ומחקר זה הוא כמעין סיכום של עוד פרק במסע, שהוליד נקודת מבט אופטימית והצעה לפתרון אפשרי, שיוכל אולי להביא לשינוי ולאפשר שיטת משפט טובה וצודקת יותר. לפני מספר שנים, בשנת 2009, התבקשתי ע"י סגגורו של רומן זדורוב, שהואשם, נחקר, נשבר בחקירותיו ולבסוף גם הודה ברצח הילדה תאיר ראדה ז"ל, להצטרף לצוות ההגנה, כעד מומחה לעניין התנהלות חוקרי המשטרה בחקירותיו של זדורוב ולעניין בחינת מאגר התמונות מזירת הרצח. זאת עקב מקצועי כמומחה בתחום פיענוח וניתוח ראיות המבוססות מדיה, אשר משמש כעד מומחה לוידאו וסאונד בתיקים שונים ומגוונים בתחום החקירות והמשפט. לאור חשיפתי לפרשת הרצח המזעזעת ולהתנהלות חקירותיו של זדורוב, אשר כללו שימוש באמצעי לחץ, שיטות חקירה נפסדות ולרבות שימוש בשקרים ומניפולציות לגבי ראיות שנמצאו כביכול כנגדו ותוך שימוש במדובב שהוכנס אל תאו, אכן הצטרפתי לצוות ההגנה ושמשתי כעד מומחה במשפט. אך תיק זה, בשונה מתיקים רבים בהם טיפלתי בעבר, תפס ומשך אותי באופן אישי ורגשי מסיבות שונות. לאחר שנחשפתי לתמונות הזירה המזוועות, נוצר גם קשר מיוחד, אשר לא ניתן לכמת במילים בניי לבין אם המנוחה ועד מהרה, מצאתי עצמי צולל בדאגה אל מעמקי תיק החקירה, גם לאחר סיום חלקי ועדותי במשפטו של זדורוב. כך למעשה המשכתי לתור אחרי רגשי הלב בעקבות ילדה בת 14 שנרצחה באכזריות בדמי ימיה ומצאתי עצמי במסע ארוך ומתיש לחשיפת האמת. תחילה מצדו של הקורבן זדורוב ובהמשך מצידה של הקורבן ראדה ז"ל.

במהלך מסע זה, עם גילויים של ממצאים מחרידים, אשר מצאתי בין חומרי תיק החקירה ומארג הראיות, שהעידו כולם, על כך שתיק החקירה של ראדה ז"ל נותר כפצע פתוח ומדמם שזועק כיווני חקירה רבים מידי, אשר נזנחו או לא נחקרו כלל, ניסיתי לפנות למספר גורמי חוק ומשפט, בניהם משרד מבקר המדינה, שר המשפטים, היועמ"ש וכך הגעתי גם עד לבג"ץ בעתירה שהגשתי לחידוש חקירת הרצח¹. (אזכיר בנקודה זו, כי מדובר בתיק רצח בו נמצאו ממצאים ביולוגיים רבים בזירה כגון: 64 טביעות אצבע, ד.נ.א. זר, כ-100 שערות, עקבות נעלים זרות בדם, כשאף לא אחד מכל אילו תואם את הנאשם זדורוב.

¹ בג"ץ 1451/11, בלדינגר דורון ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה

באותה שנה (2010) עת צאתו של הסרט "Conviction" (הרשעה)² שתורגם לעברית בשם "הפרקליטה", נחשפתי גם לסיפורה של בטי אן ווטर्स (Betty Anne Waters), אשר פנתה ללימודי משפטים למען אחיה קאני ווטर्स (Kenny Waters), שהורשע בשוד ורצח, אשר לא הוא ביצע ומבחינתי עברתי טלטלה נוספת. בטי אן, נלחמה למען אחיה במשך 16 שנה, עד אשר הצליחה להביא לפתיחת משפטו וקיום בדיקת DNA, כשהוכיחה כי אחיה אינו הרוצח ובכך הביאה בסופו של יום (ביחד עם פרויקט החפות האמריקאי) לזיכויו. בעקבות הסרט, שנגע לליבי עד מאד, פניתי ללימוד חומר נוסף על הפרשה המצוי בהרחבה באינטרנט. מדובר בעוד מקרה מצער של הרשעת חף מפשע, שהורשע בפשע שלא הוא ביצע ביום 11.05.1983, ערער על הרשעתו במספר הזדמנויות בין השנים 1983-1999, בשנת 2000 אחותו ועורכת דינו, בטי אן, חברה לקבוצת פרויקט החפות האמריקאי ובמרץ 2001 הם הצליחו להוכיח בבדיקות מעבדה כי אין התאמה בינו לבין הרוצח האמתי. ב-19 ביוני 2001, קאני ווטर्स זוכה מהאשמות נגדו ושחרר לחופשי. למרבה הצער, הוא נפטר בתאונה טרגית 6 חודשים בלבד לאחר זיכויו (בגיל 47) ולאחר שריצה 18 שנות מאסר, (כשליש מחייו). שבוע לאחר צאת הסרט, אשר החזיר אותי להרהורים מחודשים בדבר המשך התנהלותי בפרשת ראדה - זדורוב ולאחר ששקעו בליבי התובנות, פניתי אל **המרכז האקדמי "שערי משפט"** ונרשמתי ללימודי המשפטים.

כבר מאותו רגע גמרה בליבי ההחלטה, כי אפנה להתמקצעות בעולם הפלילי והיה ברור לי, שלימודים אלה הם עוד חלק במסע שלי לחיפוש אחר הצדק. תקווה גדולה הייתה בליבי שהתמקצעות בתחום זה, אכן תקדם אותי בדרך למציאת ויישום פתרון אפשרי לתופעת הרשעות השווא, אותו אפרט בהמשך. את השליחות הזו שלקחתי על עצמי בעקבות פרשת הרצח של תאיר ראדה ז"ל ומשפטו של רומן זדורוב מצאתי לנכון לסכם בעבודת המחקר של סוף לימודי ומכאן יצאתי אל נושא הסמינריון שכל כולו עוסק בעניין המטריד אותי מכל, **הדין בהרשעות שווא המבוססות על הודאות שווא שמושגות בתרגילים ושיטות חקירה נפסדות, וכל אלו ביחד ולחוד מביאים בסופו של דבר לעיוות הדין ולמשפט מרובה קורבנות, הן קורבן העבירה עצמו והן קורבן המערכת שהרשיעה חף מפשע.**

זה העניין שברצוני להציג ולהוכיח, כי ניתן גם ניתן להגיע אל חקר האמת העובדתית, שהינה עדיפה על פני האמת המשפטית ובכך לתקן את השיטה הנהוגה במערכת המשפט כיום.

עוד אציין שמחקרי זה, אשר נולד מיתוך תסכול וצער רב על פרשת ראדה ז"ל, אין בו על מנת להטיח ביקורת סתמית ברשויות החקירה, או במערכת המשפט חלילה. נהפוך הוא, כל מטרתו היא להציג את הבעייתיות הקיימת ולהציע דרכים לפתרונה, מיתוך אכפתיות ודאגה, הערכה רבה למערכת המשפט, שאני נמצא בשלבי הצטרפות אליה ומיתוך הרצון העז לעשות כל שביכולתי לשיפור הדרוש תיקון, למען האמת, השלום והצדק במדינה החשובה לי כל כך.

² <http://www.youtube.com/watch?v=NrPtr0aQx3s> , CONVICTION - Official Trailer

ב. הבעייתיות והסכנה שבהרשעת חפים מפשע.

" אין עוול שגורמת המדינה לאזרח, הגדול מהרשעתו של אדם חף מפשע " במשפט זה פותח פרופ' סנג'רו את ספרו החדש³. אכן כך הוא הדבר, למרבה הצער. מאחר והעוול הגדול הוא לא רק כלפי מי שהורשע בטעות, אלא גם כלפי כלל החברה, כשהפושע האמתי ממשיך להלך חופשי ולפשוט בקרבה. ואם לא די בכך, הרי שגם אם נישיר מבט אל בני משפחתו של הקורבן, אזי יוצא כי הדין כלל לא מוצה עם מי שפגע ביקירם.

כך למעשה נולד **משפט מרובה קורבנות**.

מונח זה אותו הגדרתי כבר בכותרת המשנה למאמרי זה, בהיותו יציר הפסיקה, אשר נובע לרב מטעויות שיפוטיות, "תקלות" אסורות, תרגילי חקירה שאינם לגיטימיים, הליכים שאינם הוגנים וכדומה, כל אילו ביחד ולחוד יכול שיביאו בטעות או שלא בטעות להודאת שווא, שתביא להרשעת שווא ומכאן גם לכליאת שווא. זו בדיוק הבעייתיות וגם הסכנה הגדולה שיש בהרשעת חפים מפשע. זו גם נקודת התורפה של ההליך הפלילי, כך לפחות אני רואה אותה ובה אעסוק במחקרי זה ואציע מודל חדש, אשר כל תכליתו לצמצם ואף למגר את התופעה ולתת מענה ראוי, שימנע את הכשל שנוצר בהליך המשפטי, שהגיע להכרעה עובדתית שגויה ושהביא לאותו מצב מסוכן של משפט מרובה קורבנות.

בדיוק מהחשש הזה לכשל שייווצר מהכרעה עובדתית שגויה, נוצרו בהליך המשפטי מנגנוני בקרה שונים.

כך למשל בהבדל הקיים בהגדרת **מידת ההוכחה** בין משפט אזרחי ופלילי.

בשעה שהדין האזרחי (העוסק בעיקר בדיני ממונות) מגדיר את מידת ההוכחה כ"**מאזן הסתברויות**" (51%), דרישת הדין הפלילי (דיני נפשות) מחמירה ודורשת מידת הוכחה גבוהה בהרבה של "**מעל ספק סביר**" (קרוב יותר ל-98%), הסיבה לכך נעוצה מעצם ה"מחיר" שעלולה לגבות הרשעה מוטעית.

בדין הפלילי המחיר המידי הוא כבד ביותר מבחינת המורשע ואף יש לו השלכה על החברה כולה ועל משפחת הקורבן כפי שהוסבר לעיל. אם לא די בכך, מעבר למידת ההוכחה, ישנו הבדל גם ב**נטל ההוכחה**. אם במשפט אזרחי נטל ההוכחה יכול לעבור מצד לצד, הרי שבמשפט הפלילי, נשמרת לנאשם חזקת החפות לאורך משפטו, או כך לפחות אמור להיות. המשפט המקובל קובע חזקה לפיה נקודת המוצא היא בהנחה, כי הנאשם חף, כל עוד לא הוכחה אשמתו, וכיוון שזו חזקה, יש לסתור אותה ולכן נטל ההוכחה הוא על התביעה דווקא. באם לא הצליחה התביעה להוכיח את אשמתו של הנאשם, הרי שיש לזכותו.

אמירה ידועה בעניין זה היא של בלקסטון (מלומד אנגלי מהמאה ה-18), שטען כי "**עדיף לתת לעשרה אשמים להימלט מהדין, מאשר להרשיע חף מפשע אחד**". היא קיימת גם ביהדות באמירה קיצונית אף יותר של הרמב"ם, אשר טען כי "**עדיף לשחרר 1000 רוצחים, מאשר שיורשע חף מפשע אחד**". היינו, עפ"י הרמב"ם, אשר נחשב למחמיר יותר, היחס הוא של אחד לאלף.

בעניין זה של הודאות שווא והרשעות שווא עסקו ועוסקים מלומדים רבים והמוביל שבהם, אשר מפליא לכתוב בנושא במאמריו, הוא פרופ' סנג'רו, שהגה את הביטוי: "**האומנם "מלכת הראיות" או שמא קיסרית הרשעות השווא**", בהתייחסו להודאה במעמדה הרם כבסיס להרשעה.

תיאור זה של **ההודאה כ"מלכת הראיות"** עולה מפעם לפעם גם במסגרת הדיון המשפטי כששופטים חוזרים ומצטטים את מאמריו של סנג'רו בפסקי הדין ודנים כל פעם מחדש בשאלה, האם עליהם להתייחס להודאה כ"מלכת הראיות" או שמא היא אכן "קיסרית הרשעות השווא". עניין זה זוכה לסיקור רב בפסיקה, כאשר ניצבים השופטים בדילמה לגבי התייחסותם להודאת הנאשם והצורך בסיוע לחיזוקה.

³ בועז סנג'רו הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם, הוצאת רסלינג ובשיתוף המרכז האקדמי למשפט ועסקים, 2014

הבעיה היא, שלעיתים הסיוע הדרוש הוא רק בבחינת "דבר מה נוסף" ומכאן גם השאלה בדבר ערכה של הודאת נאשם ואיך חולצה ממנו ומה צריכה להיות רמת חשיבותו של ה"דבר מה הנוסף" **על מנת לוודא מעבר לכל צל של ספק שאותה הודאה, אינה הודאת שווא.**

בדי"כ הדיון נסוב בעיקר אל מול מארג הראיות והוא עוסק ודן בקבילותן ובמשקלן. היכן שתימצא הבעיה בקבילות, תצוץ ותעלה שאלת המשקל. וכך הדיון שב וחוזר על עצמו כגלגל שממציא את עצמו ביציר הפסיקה כל פעם מחדש. אך בסופו של יום, ניתן לסכם שהסכנה הרבה בהודאת שווא היא עצם העובדה שהיא עלולה להביא להרשעת שווא ולכליאת שווא (שלילת חירותו של אדם חף מפשע).

מכאן החשיבות הרבה שיש לתפקיד רשויות החקירה דווקא, לחקור חקירת אמת ולאסוף ראיות ככל שניתן, על מנת לוודא, כי מחד ישנן ראיות מספיקות אשר קושרות את הנאשם לביצוע המעשה או לחלופין ראיות ממשיות אשר מוכיחות שהודאתו, הודאת אמת היא. מנגד חלה על רשויות החקירה גם החובה לוודא כי אין בנמצא ראיות שיש בהן לסתור את הודאתו ולהוכיח למעשה את חפותו. שכן, חזקת החפות עומדת לזכות הנאשם לא רק במהלך משפטו, גם במהלך החקירות, יש להתייחס לנחקר כחשוד ולעשות מאמצים לברור הראיות וכך להגיע לחקר האמת, כשהכוונה בחקר האמת היא לבדוק כל בדל של ראיה.

דין ראיה מזכה כדין ראיה מרשיעה ויש לבדוק את כל כיווני החקירה האפשריים מבלי להיתפס לקונספציה של הרשעה, כאילו דינו של הנחקר כבר הוכרע עוד בשלבי החקירה המוקדמים.

ג. "אין אדם משים עצמו רשע" - האמנם?

בטרם אסקור מספר מקרים הידועים כ"פרשיות בעייתיות" המכתימות את המערכת ואת שיטת המשפט הישראלי, פרשיות המזוהות יותר עם ביטויים כגון: חפים מפשע, הרשעת שווא, הודאת שווא וכדומה. דומני, שהשאלה המרחפת מעל כל אלו ברמה המערכתית, צריכה להיות דווקא הדיון בסיבות שהביאו למצב העגום של הרשעות שווא. אין לי ספק כי רק לאחר שנדון ונבין את הסיבות לתופעה, נוכל בצורה מושכלת יותר גם להבין את הדרכים הראויות לפתרונה.

על פי רב, תופעת הרשעות השווא, נגזרת כתוצאה מהודאות שווא. לא אחת בית המשפט נוהג להשתמש בביטוי "אין אדם משים עצמו רשע" כשהוא בא לדון בסוגיה זו ובשאלה האם יכול להתקיים מצב בו אדם ישים עצמו רשע ויודה בפשע שלא עשה?

טענתי בעניין זה, היא שגם ביהמ"ש הנכבד טועה לרב בפרשנות הפסוק. שכן, פרשנות הביטוי אין אדם משים עצמו רשע, מקורו במשפט העברי הפלילי, לפיו **לא ניתן להרשיע אדם על פי הודאת עצמו**.⁴

כלל זה שונה מההלכה הנהוגה במשפט העברי לגבי דיני ממונות (הדומים למשפט אזרחי), שם הודאת הנתבע נחשבת לראיה חזקה. אך פרשנות מקראית מחד ודיני הראיות מנגד.

דיני הראיות אינם מבוססים על המשפט העברי ובשיטת המשפט הנהוגה בישראל, כמו גם ברוב שיטות המשפט הנהוגות במערב ובעיקר במשפט המקובל, הודאה באשמה נחשבת ראיה חזקה, חזקה עד מאד.

סע' 12 לפקודת הראיות⁵, מכשיר למעשה את ההודאה כ"מלכת הראיות" ובלבד שניתנה מ"רצונו החופשי" של הנאשם. מכאן, שביהמ"ש למעשה עוזב הדיון המהותי בסוגיית ההודאה והשאלה האם יכול בכלל להתקיים מצב בו אדם ישים עצמו רשע? והופך את הדיון בשאלה מדיון מהותי לדיון פרוצדוראלי בלבד.

⁴ "גזירת הכתוב היא שאין ממייתין בית דין ולא מלקין את האדם בהודאת פיו אלא על פי שנים עדים. וזה שהרג יהושע עכן ודוד לגר עמלקי בהודאת פיהם - הוראת שעה הייתה או דין מלכות היה. אבל הסנהדרין אין ממיתין ולא מלקין המודה בעבירה, שמא נטרפה דעתו בדבר זה, שמא מן העמלין מרי נפש הוא המחכים למות, שתוקעין החרבות בבטנם ומשליכין עצמן מעל הגגות, שמא כך זה יבא ויאמר דבר שלא עשה כדי שיהרג. וכללו של דבר: גזירת מלך היא" - הלכות סנהדרין, פרק י"ח, הלכה ו'

אם לא די בכך, הרי שבא גם סעי' 154 לחסד"פ⁶, מוסיף ומעצים את מעמדה של ההודאה בקבעו, כי כאשר נאשם מודה בעובדה כלשהי, יראו בה כמוכחת, מלבד מקרים חריגים, שבהם בית המשפט מוצא שלא לקבל את ההודאה כראיה. כך למעשה ההודאה באשמה מקבלת משנה תוקף ומעמדה רק הולך ומתעצם, כשהחוק הישראלי קובע, כי אדם כן יכול לשים עצמו רשע, בניגוד מוחלט לפרשנות המקרא, אותו חוק הוא זה שלמעשה בנה והכשיר את מעמדה הרם של ההודאה כמלכת ראיות.

אחת הפסיקות שבהן ניתן למצוא ביטוי להבדל המהותי בין גישת המשפט העברי לגישת המשפט הישראלי, היא בפסק הדין של השופט מישאל חשין בעניין רצח חנית קיקוס באומרו: "ברגיל, אין אדם משים עצמו רשע; קרא: אין אדם מודה כי עבר עבירה פלונית אלא אם עבר אותה עבירה". כלומר חשין, הפך היפוך מוחלט את משמעותו המקורית של הביטוי, על פיה אדם לא יכול לגרום להרשעת עצמו על ידי הודאה, ונתן לה משמעות קיצונית והפוכה, שאדם על פי רוב לא מודה בכך שהוא רשע, ולכן אם אדם שם עצמו רשע, כלומר הודה באותה עבירה, הרי ניתן להגיד שהוא עבר את העבירה.

זו בדיוק הסיבה שהמערכת המשפטית, כמו כל מערכת אירגונית אחרת, חייבת לעיתים לעצור ולבדוק את עצמה ולבחון האם הגדרות החוק לא מהוות סתירה או ניגוד עניינים, לאתר בעיות וליקויים ולבחון איך הגענו למצב בו מעמדה של ההודאה התחזק כל כך בהיותו נוגד כל הגיון ואת פרשנות המקורות במשפט העברי, האם יכול שהחוק עצמו הוא זה שהביא למצב בו ה"גולם קם על יוצרו"?

דרישת החוק להקפדה במתן הודעת אזהרה לנחקר, קיבלה משנה תוקף במשפטו של טוראי יששכרוב⁷, וממנה נולדה הלכת יששכרוב, שהעצימה את חשיבותה של זכות ההיוועצות והביאה להקפדה יתרה על זכויות נאשמים להליך הוגן. אין ספק באשר לחשיבותה של הודעת האזהרה. אך ספק רב לגבי הדרך בה היא מבוצעת בהליך הפלילי בישראל, שכן יכול ויש בה עיוות, שהוא בעייתי עד מאד, כפי שאדגים מיד בהשוואה שאציג בין נוסח האזהרה המקובל בישראל לבין זו האמריקאית, הידועה בשם **אזהרת מירנדה**⁸.

⁵ סעיף 12(א) לפקודת הראיות - עדות על הודיית הנאשם כי עבר עבירה, תהא קבילה רק אם הביא התובע עדות בדבר הנסיבות שבהן ניתנה ההודיה ובית המשפט ראה שההודיה הייתה חופשית ומרצון.

⁶ סעיף 154 לחוק סדר הדין הפלילי [נוסח משולב], התשמ"ב-1982 - עובדה שנאשם הודה בה יראוה כמוכחת כלפיו זולת אם ראה בית המשפט שלא לקבל את ההודיה כראיה או שהנאשם חזר בו מן ההודיה לפי סעיף 153.

⁷ ע"פ 5121/98 יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי: ביום 17/12/96 נקלט המערער, טוראי רפאל יששכרוב, בבסיס כליאה צבאי בגין נפקדות מהצבא. במהלך קליטתו בכלא התבקש המערער להתפשט ולהפשיל תחתוניו וכשעשה זאת, נפלה מהם חבילה עטופה בנייר. תחילה ניסה המערער להסתיר את החבילה מתחת לרגלו, אך מיד לאחר מכן אמר: "זה גראס אני יכול להסביר". המקרה דווח ויששכרוב נחקר מבלי שקיבל הודעה על זכותו להיוועץ בעורך דין. בחקירתו זו, הודה המערער כי עישן סם מסוג קנבוס בשימוש עצמי בהיותו חייל ואף השיב לשאלות החוקר בנוגע לחזקת הסם שנתפס ברשותו בעת קליטתו בכלא. רק לאחר סיום גביית ההודעה, נאמר ליששכרוב כי הוא עצור וכי עומדת לו הזכות להיוועץ בעורך דין. למחרת היום, לאחר ששוחח המערער עם סנגורו, נחקר בשנית וענה רק על שאלות החוקר בנוגע לחזקת הסם שנתפס ברשותו בכלא. כנגד יששכרוב הוגש, לבית הדין הצבאי המחוזי, כתב אישום המייחס לו עבירות של שימוש בסם מסוכן ועבירה של החזקת סם מסוכן. התיק התגלגל בשתי ערכאות צבאיות עד שהגיע לפתחו של בית המשפט העליון.

בית הדין המחוזי קיבל, ברוב דעות, את טענות ההגנה, כי יש לזכות את יששכרוב מהעבירה של השימוש בסם המסוכן (שהרי על עצם על האחזקה לא הייתה מחלוקת) מכיון שהאישום בשימוש מבוסס על ההודאות, שנגבו מהמערער לפני שהוזהר על זכותו להיוועץ בעורך דין. וזיכה את המערער מאותן עבירות של שימוש בסם מסוכן.

בית הדין הצבאי לערעורים הפך את החלטת בית הדין המחוזי בקובעו כי למרות העדר האזהרה בדבר הזכות להיוועץ עם עורך דין, הרי שהודאות המערער קבילות. התיק הוחזר לבית הדין המחוזי ועל המערער נגזר, בגין אותן עבירות שימוש בסם, עונש מותנה. נוכח רשות הערעור שנתן בית הדין הצבאי לערעורים, הגישו סנגוריו של יששכרוב ערעור לבית המשפט העליון.

במוקד פסק דינה של השופטת ביניש (4.5.06), נידונה שאלת השפעתה של אי מסירת ההודעה לחשוד בדבר זכותו להתייעץ עם עורך דין, במהלך חקירתו, על קבילותה של הודאה שמסר החשוד בעקבות המחדל האמור.

סוגייה זו נדונה, הן על רקע דרישת סעיף 12 להודאה "חופשית ומרצון" והן תוך בחינת האפשרות לאימוץ דוקטרינת פסילה הלכתית, שנוצרה על רקע "חוק יסוד כבוד האדם וחירותו" ועל רקע ההכרה בחובה להגן על זכויות נאשמים ועל טוהר ההליך הפלילי.

⁸ פסק דין מירנדה נגד אריזונה - *Miranda v. Arizona*

ארנסטו מירנדה, יליד 1941, נעצר במרץ 1963 בעיר פיניקס שבאריזונה בחשד למספר עבירות של חטיפה, שוד ואונס. הוא לא ידע על זכותו לשמור שתיקה, ולהימנע מהפללה עצמית, זכויות אלו לא הוקראו בפניו. לאחר חקירה קצרה הוא הודה בעבירות

בעוד הנוסח המקובל של אזהרת מירנדה הוא :

"You have the right to remain silent. Anything you say can and will be used against you in a court of law. You have the right to have an attorney present during questioning. If you cannot afford an attorney, one will be appointed for you".

ובתרגומו לעברית :

"יש לך זכות לשמור על שתיקה. כל דבר שתאמר עלול לשמש ואף ישמש נגדך בבית המשפט. יש לך זכות לשכור עורך דין שיהיה נוכח בעת החקירה. אם לא תוכל להרשות לעצמך לשכור עורך דין, ימונה עבורך עורך דין".

נוסח ההודעה כפי שנהוג בישראל, עפ"י הקבוע בסעיף 28(א) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) התשנ"ו - 1996 מקבל עיוות מסוים ומוגדר כך :

"אינך חייב לומר דבר העלול להפליך, כל דבר שתאמר עשוי לשמש ראיה נגדך וכן הימנעותך מלהשיב על שאלות עשויה לחזק את הראיות נגדך".

כלומר אם במשפט המקובל נוסח האזהרה הוא כזה ששומר ומגן על זכויות החשוד, עוסק בזכותו לשמור שתיקה, בזכותו להיוועץ בעו"ד ובזכותו למינוי עו"ד באם אין ידו משגת. הנוסח המקובל בישראל נוקט בהפחדה כלפי החשוד / העצור: " ... כל דבר שתאמר עשוי לשמש ראיה נגדך", "הימנעותך מלהשיב על שאלות עשויה לחזק את הראיות נגדך". ניתן להבין מכך, שהחוק למעשה שם את החשוד בחזקת אשם ולמעשה דוחק אותו לפינה בבחינת, "לא משנה מה תאמר, אם תשתף פעולה או תשתוק - זה ישמש נגדך!" זה בדיוק העיוות לו אני טוען.

מכאן עולה השאלה, האם גם לאחר שבאה לעולם דוקטרינת הפסלות החוקתית, אשר נקבעה בפסק דין יששכרוב ומאפשרת למעשה פסילת ראיות שהושגו באמצעים לא כשרים. האם דיי בכך על מנת לשמור על הליך הוגן?

האם המערכת לא מחטיאה את עצמה, מעצם העובדה, שהיא לא באמת מקיימת דיון מעמיק ובדק בית יסודי ומקיף בנושאים כגון אלו שמהווים אבני דרך בהליך המשפט הפלילי? כך למשל שאלת נוסח האזהרה המוצגת לנחקר? וכמוה גם לגבי בחינה מעמיקה של הסיבות האפשריות שהביאו למעמדה הרם כל כך של ההודאה?

רבים הם המשפטנים והשופטים, אשר דנים שוב ושוב וכל פעם מחדש בסוגיית מעמדה של ההודאה, רבים גם מסכימים שיש וראוי לתת את הדעת בשאלת קבילותה ומשקלה. אך בסופו של יום, עולם כמנהגו נוהג, הרכבת ממשיכה ונוסעת, עוברת היא מתחנה לתחנה, מעלה ומורידה את יצירי פסיקתה, אך הדיון החשוב כל כך, בשאלת ההודאה, היה ונותר נעדר החלטה.

אולי יהיה זה נכון וראוי, להודות בחשיבותו של הנושא הנדון, לעצור בבלימת חרום את קטר הרכבת ממרוץ החיים, לערוך בדק בית משמעותי ולהבין סוף סוף, איך קרה הדבר? איך הגענו למצב הנוכחי ולמעמדה הרם כל כך של ההודאה?

דומני שההבנה בצורך לכך שתגבש רק לאחר שתופנם שאלת קיום האפשרות שהודאות שווא יכולות להביא בנקל גם להרשעות שווא.

שיוחסו לו והורשע בהן בבית המשפט במשפטו שנערך עוד באותה שנה. ההרשעה ניתנה בעיקר על סמך הודאתו בעת החקירה וגם ערעורו לבית המשפט העליון של אריזונה נדחה. בשנת 1966 ערער מירנדה על ההחלטה בפני בית המשפט העליון של ארצות הברית. בית המשפט העליון, שבראשו עמד ארל וורן, ניצל את ההזדמנות על מנת להבהיר את הצורך לאפשר לחשודים את זכות השתיקה בהתאם לתיקון החמישי לחוקת ארצות הברית ואת הזכות למשפט הוגן בהתאם לתיקון השישי לחוקת ארצות הברית. בעקבות ההחלטה בוטל אישום האונס במשפטו של מירנדה. לארנסטו מירנדה נערך משפט חוזר שבו הוא הורשע שוב באשמת האונס, הפעם בעזרת עדויות אחרות, ולא באמצעות הודאתו ונידון ל-11 שנות מאסר.

ד. הודאות שווא ואי יכולתו של ביהמ"ש לזהותן.

הבעייתיות הרבה שבהודאות השווא, היא הקושי שבזיהוין, שופטים עלולים לקבל את הודאתו של נאשם, בבחינת ראה וקדש ולתת לה משקל רב בהרשעתו וזאת בשעה, שכלל אינם מודעים לאפשרות שאין באפשרותם לדעת כי האדם העומד מולם הוא חף מפשע, שהודה בביצוע עבירה שלא ביצע. אולי הודאה זו מקורה במצוקה נפשית, שהביאה אותו לשכנוע עצמי ואמונה מלאה כי הוא האחראי למעשה? זאת במיוחד במקרים בהם השתמשו החוקרים בתרגילי חקירה נפסדים, במניפולציות ושקרים, כשהם מתייחסים בנחקר שוב ושוב, כי נמצאו ממצאים הקושרים אותו לזירה (גם בשעה שאין שום ממצא שכזה), שישנם עדים שראו וזיהו אותו, ועד כדי מצבים בהם מראים לנחקר כתבות בעיתונים, שהודפסו במיוחד כתרגיל חקירה, ואשר מדווחים לציבור הרחב על המידע שקושר אותו כביכול לזירת העבירה וכך גם עד להצגת ממצאים מפוברקים של בדיקות מעבדה כביכול, שקושרים אותו ברמה הפורנוזית. ומה כשמספרים לו על ממצאים ביולוגיים, שנמצאו כביכול וקושרים אותו לזירה? כגון: טביעות אצבעות, עקבות נעלים ואפילו ד.נ.א. שקרים אלו יש בהם על מנת לשבור כל נחקר ועובדה היא, שהשיטה עובדת הלכה למעשה ותרגילים כגון אילו מביאים נחקרים להישבר בחקירות ולמסור הודאות שווא. ישנם מחקרים רבים העוסקים בתחום זה של הודאות שווא הנובעות כתוצאה מלחץ נפשי, שעובר הנחקר והמשפיע בצורה פיזיולוגית על נפש האדם. **הרגשת הלחץ והפחד שבתהליך החקירה ובמיוחד אצל נחקרים שאינם מורגלים בחקירות משטרה, גורמים לעליה ברמת הורמוני הדחק (אוקסיטוצין).** לאוקסיטוצין השפעה חזקה על המוח, והוא מאזן וגורם לאנשים לחוש פחות חרדתיים ויותר רגועים ונותני אמון⁹ ואף להאמין בשקרים¹⁰. **עד למצב בו אדם יכול להאמין לחוקריו, כי הוא זה שביצע את הפשע, שבו הוא גם מודה לבסוף.**

על עניין זה מבוססת גם שיטת החקירה "**החוקר הטוב והחוקר הרע**". השיטה מוכיחה את עצמה כעובדת כל פעם מחדש, כשרואים איך נחקר שמופעל עליו לחץ, ע"י "החוקר הרע", בעוד "החוקר הטוב" מגלה כלפיו אמפתיה, ימסור בסופו של יום את ההודאה לחוקר "הטוב" דווקא, בו הוא נותן אמון מוחלט, כי הוא פועל לטובתו ויסייע לו ככל שניתן.

עוד אמצעי או שיטת חקירה מפוקפקת ומסוכנת ביותר, יש לומר, אם כי מקובלת מאוד בחקירות פליליות, היא **שיטת המדובבים**. כל תכליתה של שיטת המדובבים היא לדובב את החשוד הנחקר ולחלץ ממנו הודאה, שהיא בבחינת **הודאה מרצון**.

המדובב שנמצא עם החשוד בתא המעצר, מתקרב אליו ובעצם משמש לו כ"חבר" לתא, זה שיכול להבין אותו, להזדהות עם מצבו ותחושותיו, שהרי גם הוא (המדובב) הוא למעשה "קורבן" / "נפגע" של המערכת. כך יוצא שאותו נחקר, שמופעל עליו לחץ מסיבי בחקירות, מוצא אוזן קשבת אצל שותפו לתא המעצר ויכול לשתף ולשמוע לעצותיו, כשלמעשה **אינו מודע כלל לעובדה, שה"חבר" החדש הוא בעצם מדובב**. מדובב שהוא עבריין לכל דבר ועניין, אשר הובטחו לו טובות הנאה בניגוד לחוק, (שהרי אין להתנות עבודת חקירה בשכר)¹¹ באם יצליח לסייע לחוקרים לחלץ מהנחקר הודאה.

⁹ Oxytocin increases trust in humans - Michael Kosfeld, Markus Heinrichs, Paul J. Zak, Urs Fischbacher & Ernst Fehr - 2005

¹⁰ "**הצד האפל של אהבה**": חוקרים מהאוניברסיטה מצאו שהורמון האהבה אוקסיטוצין פוגע ביכולת לזהות רמאויות ושקרים, במחקר שנערך על ידי פרופ' אייל וינטר מהמרכז לחקר רציונאליות באוניברסיטה העברית, תלמידתו עינב הרט וד"ר שלמה ישראל מאוניברסיטת דיוק שבארה"ב, מצאו החוקרים כי **האוקסיטוצין גורם לאנשים לאבד מהיכולת ומהמוטיבציה שלהם לזהות רמאויות ושקרים**. פורסם ביולי-2013.

¹¹ הן עפ"י **תקנות חוקרים פרטיים ושרותי שמירה** (אתיקה מקצועית) תשל"ג – 1972, סעי' 12, **איסור שכר לפי תוצאות**, חוקר פרטי לא יתנה ולא יקבל שכר טרחה ששיעורו תלוי בתוצאות החקירה. עניין זה חוזר גם ב **סעיף 84(א) לחוק לשכת עורכי הדין** שקובע, כי לא יתנה ולא יקבל עורך דין בעד שירותו במשפט פלילי שכר טרחה התלוי בתוצאות המשפט.

וכך המדובב, אשר פעולת הדיבוב משתלמת לו ברמה האישית, הן בשיפור תנאיו, הן כספית או בתמורות אחרות, מתקרב, זורק מילה, "עצה טובה", ועד שמפיל את הדג ברשת וסוחט ממנו אמרה בחדר המוקלט והמצולם 24/7. אותה אמרה של העצור, שתוכל לשמש נגדו כראשית הודאה. וזו בדיוק הסכנה שבשיטה זו. את שיטה זו ראיתי פועלת כהלכה, שלב אחר שלב, בתיק זדורוב, כשנחשפתי לתיעוד כל מהלך החקירות. גם במקרה זה דובר על המדובב, ארתור, שהפיל בחכתו בסופו של יום את רומן זדורוב והשפיע עליו למסור הודאת שווא (שהתפתחה עד לכדי הרשעת שווא). אותו ארתור, שהינו למעשה עבריין מורשע, פעל ברשות המשטרה ובניגוד מוחלט לחוק, מתוך מניע אישי ומסיבה פשוטה, שפעולתו השתלמה לו. ארתור זכה לטובות הנאה בנייהן זכויות שונות, הקלות בתנאי מעצרו וניקוי חלק מהתקופה, שכן בעבור כל יום ישיבה במעצר בתא עם זדורוב (300 ש"ח ליום) וכמו כן נחתם עמו גם הסכם¹² ל"מענק הצלחה" על סך 12,000 ₪ באם יחלץ הודאה מזדורוב, (כל זאת כאמור בניגוד לחוק, עפ"י הסעיפים שאוזכרו בהערת השוליים 11).

בתיק זדורוב, ניתן לראות בבירור איך המדובב, ארתור, משכנע ומדובב את זדורוב להודות במעשה (כדי שהחוקרים יעזבו אותו) ואף מלמד ומדגים לו כיצד ניתן להסביר את ביצוע הרצח ושיסוף גרונה של המנוחה (הדגמה שבוצעה על קומקום בתא המעצר). בסרטי החקירה ותיעוד השיחות עם המדובב בתא המעצר, ניתן לראות ולהבין בבירור עד כמה מסוכנת היא שיטת המדובבים ועד כמה קל להפיל נחקר בצורה זו ולחלץ ממנו ראשית הודאה, כאילו הייתה זו הודאה מרצונו החופשי.

דומני שאם יכול היה הנחקר לדעת שאותו "חבר לתא המעצר", הוא למעשה מדובב, הרי שאז אולי היה יכול להיזהר בדבריו (או שלא, כפי שיוסבר מיד). בכל אופן, השאלה שהייתה ונותרה היא, האם ברגע שנחקר אינו יכול להיות מודע למניפולציית המדובב אשר בתאו, האם חוסר מודעות זו לא שולל למעשה את עצם היותה של הודאתו - הודאה מרצון? אם היה הנחקר, באמת ובתמים, רוצה למצוא אוזן קשבת אצל חברו לתא ולשתף אותו ברגשי ליבו ורצונו להודות במעשה ולקצר בכך את הליכי חקירתו, הרי שהיה יכול לעשות זאת גם אם ידע שמדובר בעבריין המשמש כמדובב.

עפ"י החוק, יש להזהיר את הנחקר ומכאן שנשאלת השאלה, האם שיטת המדובבים, כפי שהיא מיושמת בהליכי החקירה הפלילית, אינה בבחינת מסלול עוקף לחובה שנקבעה בסעיף 28(א) לחוק סדר הדין הפלילי (סמכויות אכיפה – מעצרים) התשנ"ו – 1996 ?

הנה כי כן, שאלה זו מטילה צל כבד על משקלה של ראשית הודאה, שנמסרה בפני מדובב, ועל הקביעה כי הודאה שכזו כמוה כהודאה חופשית ומרצון. מכאן שראוי לשוב ולשקול האם לא נכון לפסול את השיטה הזו מלשמש "תרגיל חקירה", בהיותה מסוכנת כל כך מעצם הקלות הבלתי נסבלת שיש בה על מנת להביא להודאת שווא. עניין זה נדון בעבר בפרשת אלזם¹³ לעניין פסילת הודאה של נחקר, שנמסרה בסיוע הפעלת מדובבים. אך בפרשת אלזם דנו השופטים בסוגיה זו רק מנקודת השקפה מוגבלת של היותם של המדובבים אקטיביים. שאלתי בעניין זה, האם במצב העניינים, בו מופעל עבריין כמדובב בתמורה לטובות הנאה והבטחת ממון המותנה בהצלחה, האם לא די בכך על מנת להפכו למדובב אקטיבי?

האם הניסיון להפריד, בהגדרה, בין היותו של מדובב אקטיבי או פסיבי, אין בו למעשה את אותו קושי שמביא לא אחת לפספוס והחטאת האמת, בדיוק כמו בניסיון להגדיר את ההודאה כחופשית ומרצון? טענתי היא, כי בדיוק כמו שניסיון העבר מלמד על הרשעת חפים מפשע שהורשעו על סמך הודאתם, הודאות שהתבררו בסופו של יום כהודאות שווא וזו בשעה שביהמ"ש פרש את הודאות אילו כאילו היו "הודאה חופשית ומרצון" ובהסתמך עליהן גם הרשיע. כך באותה מידה, יכול ביהמ"ש לפספס בהגדרתו לעניין ה"אקטיביות" של המדובבים, אשר סייעו לחילוף הודאות אילו.

¹² הסכם הפעלת מדובב, סומן כמוצג ת' 398 בתיק זדורוב. (נספח לסמינריון זה).

¹³ ע"פ 1301/06 עזבון המנוח יוני אלזם ז"ל נ' מדינת ישראל.

לכן פרשת אלום, למרות החשיבות הרבה שיש בה לניתוח ובחינת הפעלת מדובבים כשיטת חקירה, יש בה למעשה גם החטאה גדולה של הדיון, מרגע ששופטי ביהמ"ש שמו עצמם לנתח את האקטיביות של המדובב. **דעתי היא, שגם מדובב פסיבי לחלוטין, יכול לחלץ הודאה מנחקר מעצם שהייתם המשותפת בתא מעצר.** ישנם מקרים בהם שיטת המדובבים עובדת ומביאה להודאה גם בצורה הפוכה לזו שהודגמה עד כה. מקרים בהם לא נדרשת כלל פעולה אקטיבית מצד המדובב. **החשוד, שבד"כ הינו חסר ניסיון בחקירות או בשהייה בתא מעצר, חש מפוחד ומאויס מהשותף לתא.** מבחינתו של העצור החדש, שותפו לתא הוא עבריין לכל דבר ועניין, ואז במצב עניינים שכזה, אין לו ברירה אחרת, אלא להתרברב בפניו, על ה"רקע הפלילי" שלו כביכול ו/או על המעשים שמיוחסים לו, כאילו אכן עשה אותם, כל זאת במטרה להיראות בעיני שותפו לתא המעצר כעבריין מסוכן וזאת רק בכדי שניח לו לנפשו.

וכך, בשעה שהחשוד חושב כי הציל את נפשו מפני האיום של שותפו לתא, מבלי ששם לב, הוא למעשה תופר לעצמו את חליפת ההרשעה. התרברבותו היא זו שתשמש את חוקריו בימי החקירות הבאים לבוא. **הנה כי כן, אין ספק ששיטות ההפחדה ו/או הגברת הלחץ עובדות, החוקרים אינם צריכים להשתמש באלימות פיזית וכמוהם גם המדובבים אינם צריכים להיות אקטיביים יתר על המידה.**

השיטה הפסיכולוגית עובדת ומספקת את ה"סחורה" – היא ההודאה (שאינה חופשית ואינה מרצון). במהלך בדיקותיי את נושא הקלות הבלתי נסבלת בה ניתן לשבור נחקר, שבירה רוחנית / נפשית, ולהוציא ממנו הודאה גם לגבי מעשה שהוא לא עשה. גיליתי, לתדהמתי, את ממדי התופעה וחומריתה הרבה גם בתוכנית ריאליטי תמימה, שהיא מעין "משחק טלוויזיוני" בנפש האדם והחברה - תכנית ה"אח הגדול". במסגרת התוכנית, בעונות הראשונות, בוצע בדיירי הבית תרגיל, שקראו לו בהפקה "השבוע שלא היה". במסגרתו הדיירים ניצבו בפני סיטואציות הזויות, שלא התרחשו במציאות והן פרי דמיונם של אנשי ההפקה, תכלית המצבים במשך אותו שבוע, לראות ולהראות את תגובתם של הדיירים לסיטואציות הדמיוניות והמצבים המופרחים לעיתים, שנקלעו אליהם. אחד ממצבים אילו היה למעשה אמרה של האח הגדול, אשר טען בפני הדיירים, שהוא תפס שניים מהם מתאמים הדחות ולכן הוא מבקש שיבואו בפניו ויודו בכך. נזכיר, שעניין תיאום ההדחות הוא מעשה ידוע באיסורו ובחומרתו בבית האח הגדול.

אך טענה לחוד ומציאות לחוד. טענה זו של האח הגדול, הייתה חלק מהמשחק. בפועל, אף לא אחד מהדיירים היה באמת חשוד במעשה. ומסתבר, שכאשר בעל סמכות פונה לאדם / נחקר הסר למרותו ומתיח בו האשמות, האשמות אלו, ירצה או לא ירצה, מתחילות לחלחל בנפשו. כך היה במקרה האמור כאשר ה"אח הגדול", אשר רואה במצלמות את התנהלותם של הדיירים טען למצב האמור (ניתן לראות בסרטון שהפקתי בנושא את תגובתה של אחת המתמודדות: "אם הוא תפס, זה אומר שהוא תפס")¹⁴ וכך יכולה להיות גם תגובתו של אדם מן הישוב או נחקר שעומד מול שוטר / חוקר משטרה. מסתבר שככל שהלחץ והחרדה (אפילו מפני הלא נודע) עולים, כך קרובה יותר ויותר נקודת השבר.

ככל שהלחץ גבר מצדו של האח הגדול, אם באמרותיו והפצרותיו לאותם שניים עלומים, שידו במעשה ואם בהצבת אולטימטום, בשלב מסוים, לכל הדיירים, שקבע שבאם לא יופיעו בפניו אותם שני דיירים בשעה היעודה, כל דיירי הבית יישאו בתוצאות הענישה. אכן, בהתאם לכך גם עלה הלחץ הנפשי בקרב הדיירים, שחלקם הרגישו חסרי אונים אל מול אותה האשמה שהוטחה בהם. קטע מדהים הוא דווקא עצתו של אחד הדיירים, שהינו עו"ד במקצועו, אשר הפציר בהם ללכת ולהתוודות: **"אם יש למישהו משהו להתוודות עליו, שהוא חושב אפילו, שילך ויתוודה כאילו הוא עשה את זה, מקסימום זה יהיה לא".** משפט מקומם ומדהים זה מלמד שלא לעולם חוסן, גם מי שמורגל ומכיר תהליכים כגון אילו יכול, מבלי ששם ליבו לכך, ליפול קורבן לתרגילי חקירה.

¹⁴ "היה או לא היה" מעמד ההודאה והשוואה בין ריאליטי ומציאות - משידורי האח הגדול וערוץ 2, עורך הסרט: דורון בלדינגר

דווקא הדייר, שהוא עו"ד במקצועו, ומכאן שהוא אמור להיות מודע היטב לקושי הרב, הקיים במציאות, לחזרה מהודאת שווא, דווקא הוא זה שדובב את האחרים למסור הודאת שווא. ראוי להזכיר בנקודה זו, שבמקרה זה דובר על קבוצת ניסוי שהתנדבה לכך מרצון ומבחירה ולא על נחקר בודד שנעצר, הופרד בהפתעה מסביבתו הטבעית, הובל חסר אונים אל המעצר בהרגשה שכל עולמו חרב עליו ואז הוא מוחזק מושפל וכלוא בתנאים קשים בתא מעצר, בין עצורים אחרים, בד"כ עבריינים. בתוכנית דובר בקבוצה של חברים המצויים בסיטואציה מבחירה חופשית, שהתנדבו לכך ועברו אודישנים על מנת להגיע ולהשתתף בתוכנית ובעת שכבר הספיקו להתגבש. בהיותם מוחזקים בתנאים מעולים וחיים חיי שפע בתוך בית מפואר - בית האח הגדול. אף על פי כן, ניתן לראות איך סף החרדה גובר ככל שגובר הלחץ מצד ההפקה ועד אשר, בסופו של תהליך, אכן נכנסים שני דיירים לחדר האח ו"לוקחים על עצמם" את המעשה, שלא התרחש, מודים בו ואף משחזרים אותו, שחזור מלא של תיאום ההדחה, על פי דעתם והודאתם, למרות שזה כלל לא התרחש במציאות.

כל המצבים שתוארו כאן, ביחד ולחוד, יש בהם להראות עד כמה מורכבת וסבוכה נפש האדם ועד כמה קלה הדרך להכניע אותו ולחלץ ממנו הודאה. ומכאן השאלה הקשה, **עד כמה ייחודית ומיוחדת היא נפשו של השופט היושב בדין, גם הוא אדם, על מנת שידע להבחין בין הודאת אמת להודאת שווא?**

את התשובה מצאתי באמרותיהם של השופטים עצמם, אשר דנים מעת לעת בענייני השפיטה ומגבלותיה:

- השופט מאיר שמגר על **שלמות שופטים**: ¹⁵

"...מידה ראויה היא זו לשופטים, שאינם בוחנים כליות ולב. ואין להם אלא מה שעניינם רואות וקוראות.

תם ולא נשלם. **השלמות איננה נחלתו של השופט בשר ודם...**"

- השופט מישאל חשין על **שופט ככל האדם**: ¹⁶

"...**שופט הוא אדם ודרכו היא דרך האדם**: למראה עיניו ישפוט, למשמע אוזניו יוכיח ובלבו יבין וידע..."

- השופט יצחק זמיר על **השפיטה בידי רובוט**: ¹⁷

"...**אין שופט בארץ שלא יחטא**. ואמר מי שאמר כי לו ניתנה השפיטה בידי רובוט, אולי לא היה מקום

לחשש שמה תקצר רוחו ויצא מגדרו, אך בהחלט היה מקום לחשש שהצדק לא יצא לאור..."

- השופט אהרון ברק על **דמות אנוש**: ¹⁸

"...דמות זו, על יושרה והגינותה, ועל חוט השדרה ועקרונות היסוד המעצבים את שיפוטתה, היא בסופו של

דבר **דמות אנוש. זו גדולתה וזו חולשתה**. זו המציאות ויש לראותה בעיניים פקוחות..."

דומני, כי ניתן לסכם פרק זה בתובנה, שבדיוק כמו שיכול אדם מהישוב "לשים עצמו רשע", ליפול קורבן להפללה עצמית עת נכנע בחקירה, נשבר ומסר הודאת שווא, כך יכול השופט היושב בדין, שהוא ככל אדם ואינו בוחן כליות ולב, ליפול ולחטוא גם הוא בהכרעתו, עת פספס את הסמוי מעיניו והרשיע חף מפשע.

¹⁵ הש' מאיר שמגר, ע"פ 347/88 דמיאניוק נ' מדינת ישראל, פ"ד מז(5) 245 (1993)

¹⁶ הש' מישאל חשין, ע"פ 2904/92 עיריית ת"א-יפו נ' לטרהויז, פ"ד נ(1) 754 (1996)

¹⁷ הש' יצחק זמיר, ע"פ 1988/94 בראון נ' מדינת ישראל, פ"ד מח(3) 608 (1994)

¹⁸ הש' אהרון ברק, ע"פ 696/81 אזולאי נ' מדינת ישראל, פ"ד לז(2) 565 (1983)

ה. הרשעה על סמך הודאה - הביקורת.

השימוש הרב שנעשה בישראל בהודאה באשמה מעורר ביקורת רבה, לאור כמה מקרים של הרשעות שווא, או הרשעות שבוטלו בהליכים משפטיים שונים מחמת הספק. במקרים אלה הנאשמים חזרו בהם מהודאתם המקורית באשמה, בטענה כי ההודאה נכפתה עליהם באמצעות לחץ ואיומים מצד חוקרי המשטרה. מבקרי שיטת ההודאה כ"מלכת הראיות" מעלים מספר בעיות:

1. ככלל הודאה באשמה היא בעייתית, כשהיא אינה נתמכת בשום ראיה אובייקטיבית אחרת.
2. הסתמכות על ההודאה לבדה פוגעת באנשים המעוררים בנפשם, שכן הם עלולים להודות בפשעים שלא ביצעו, ודווקא הם אלה שזקוקים במיוחד להגנת בית המשפט.
3. ההודאה שנאשם חזר בו ממנה היא בעייתית.
4. מן הראוי לדרוש מהמשטרה להציג ראיות לכך שהודאה באשמה ניתנה מרצון חופשי. לכן המשטרה גם יכולה לצלם את החקירה כדי להוכיח לשופט שההודאה נגבתה בצורה הוגנת.
5. יש להקפיד להבהיר לנחקר / נאשם שהודאתו עלולה לסבך אותו ולגרור הרשעה. זאת, עקב מקרים שבהם חשודים הבינו בטעות כאילו לאחר ההודאה באשמה הם ישוחררו ממעצר, ובכך יסתיים עניינם, ובעצם במצב עניינים שכזה, לא ברור האם הודאתם היא אמיתית.

הן בציבור הרחב והן בקהילה המשפטית ישנם קולות רבים הקוראים לאמץ את שיטת המשפט העברי השולל את ההודאה כראיה (גם אם ניתנה זו מרצון חופשי). קולות אחרים לא דורשים בביטול ההודאה כראיה, אולם קוראים להפחית במעמד המיוחס לה כ"מלכת הראיות". אך המשותף לכולם, היא ההבנה שבמצב העניינים הנוהג במחוזותינו ובהינתן ההכשר לשיטות החקירה הנהוגות, קיימת סכנה של ממש להרשעת חפים מפשע ולכן יש לנקוט משנה זהירות ואף למנוע את הרשעתו של אדם על-סמך הודאתו האישית.

יש לבסס את כתבי האישום על ראיות חפציות של ממש, על ממצאים פורנזיים משמעותיים ולא להסתפק בהודאות הנאשמים שיכול ואינן אמת.

ו. הרשעת חפים מפשע - היקף התופעה

לצערנו הרב, ניסיון העבר מוכיח פעמים רבות, רבות מידי, שהרשות החוקרת חוטאת לעיתים מתפקידה, בכך ששמה לה כמטרה לחלץ מחשוד הודאה ולא דווקא לחקור כיווני חקירה, שיש בהם סיכוי לבדוק את זיכוי או להשקיע בבדיקות מעמיקות וחקירת כיוונים, שיש בהם על מנת לשפוך אור על הפרשה הנחקרת ולהגיע לחקר האמת. הרשות החוקרת שעמוסה בתיקים רבים, משקיעה מאמצים רבים על מנת לסגור תיקים פתוחים מהר ככל שניתן, לסיים את שלב החקירה בכדי להעביר את התיק מרשותה הלאה ולהתפנות למקרה הבא. זו השיטה הנוהגת במחוזותינו.

ניסיון העבר מלמד שהודעות שווא הביאו ומביאות להרשעות שווא ולמצבים אבסורדיים בהם חפים מפשע מורשעים ומבלים את מרבית חייהם מאחורי סורג ובריה על לא עוול בכפם. לרב מתברר שהודאות שווא אלו, חולצו מנחקרים באמצעי חקירה פסולים, שקרים ומניפולציות, שאינם לגיטימיים ותוך שימוש במדובבים שלרב הם עבריינים בעצמם, אשר תורמים רבות למהלך חילוץ ההודאה מהנחקר וכל זאת בשעה שמובטחות להם טובות הנאה תמורת ה"סיוע" שלהם בקידום שלבי החקירה וחילוץ ההודאה.

כך בפרשות ידועות שאת מקצתן אזכיר כאן בקצרה, אם כי את האחרונה מבניהן אולי יותר בהרחבה מעצם בקיאותי בפרטיה, הזדהותי וכאבי הרב על תוצאות מחדליה.

עמוס ברנס ז"ל¹⁹ שהורשע בשנת 1976 ברצח החיילת רחל הלר ז"ל וזוכה רק לאחר שנים רבות בשנת 2002, **סולימאן אל-עביד**²⁰ שהורשע באינוסה ורציחתה של הנערה חנית קיקוס ז"ל ובשנת 1997 זוכה בערעור מעבירת הרצח, אך הרשעתו באונס נותרה בעינה. **אחמד קוזלי, פתחי ג'נאמה, עלי גנאיים ועאטף סביחי**²¹ שהורשעו ברצח הנער דני כץ, **טארק נוג'ידאת**²², שהודה ברצח החייל אולג שייחט עם שני חבריו, שהועמדו לדין באשמת רצח וישבו במעצר, עד שלגמרי במקרה התגלתה פריצת דרך בחקירת הרצח כשהתגלו הרוצחים האמתיים, אשר ביצעו פיגוע אחר ובחקירתם התברר, כי הנשק אשר שימש אותם בפיגוע הירי היה הנשק שנגנב משייחט. למעשה גילוי הנשק, הוא זה שהוביל לפריצת הדרך בחקירת הרצח. אלמלא כן, סביר להניח שנוג'ידאת וחבריו היו מורשעים ונידונים למאסר עולם. הנה כי כן, אלו הם רק מספר דוגמאות קטן לתופעה המדאיגה של הרשעת חפים מפשע על סמך הודאות שווא.

לאור ניסיוני ומחקרי הנרחב באשר לפרשת זדורוב ורצח הילדה תאיר ראדה ז"ל ב-12.06.2006, אוכל לומר, שזה גם המצב בפרשה זו. גם הרשעתו של **רומן זדורוב**²³ (ניתנה ביום 14.9.2010), בדומה לפרשות האחרות שהצגתי כאן, מבוססת על הודאתו של חף מפשע, אשר נשבר בחקירותיו ונפל כקורבן לשיטה. בדומה למאפיינים הבולטים כל כך, המצויים גם בשאר התיקים שסקרתי כאן, אין ספק מלהגיע למסקנה, כי בשעה שמאמצי הרשות החוקרת, נסובים סביב חילוץ הודאה מנחקר ובתוך כדי שימוש באמצעי חקירה פסולים, לרבות שימוש בשיטת המדובבים, הפעלת לחץ נפשי על הנחקר ותוך שימוש בשקרים ומניפולציות, כל אלו ביחד ולחוד יכולים גם יכולים להביא את הנחקר למצב בו ישבר ויודה בביצוע פשע שלא ביצע ואף ישחזר אותו עפ"י ה"פרטים המוכמנים" כביכול, אליהם נחשף ע"י חוקריו בתוך כדי ימי חקירתו.

כך למשל זדורוב, שמיום חקירתו הראשון נשאל שוב ושוב ע"י חוקריו: **"ביום רביעי, ביום של הרצח, היית בקומה השנייה למעלה?"**, מוביל אותם, כרובוט מתוכנת מראש, ביום שחזור הרצח בבית הספר "נופי גולן" שבקצרין, ו"משחזר" את דרכו אל הזירה, שאינה מוכרת לו, בדיוק כפי שלמד אותה מחוקריו. זדורוב פונה לעלות אל חדר השירותים שבקומה השנייה, שם **"צריך לפנות ימינה"** כדבריו, במקום לעצור **בקומת הביניים**, שם נמצאת זירת הרצח בחדר שירותי בנות, והיא **נמצאת דווקא מצד שמאל**.

אך חוקרי המשטרה, שידעו היטב את מיקום הזירה ובהיותם מודעים לכך שזדורוב אינו מודע למיקום הנכון של זירת הרצח, בהיותו עומד להמשיך את דרכו ולהוביל אותם אל הקומה השנייה, בחרו לעצור אותו מול המדרגות העולות מעלה (באמתלה של פתיחת אזיקים שלא נפתחו - 3 פעמים במהלך השחזור) ולהסב את תשומת ליבו אל דלת השירותים המסומנת בשלט שהודבק עליה. כך יכול היה זדורוב לשים לב ל"טעותו", לשנות את גרסתו בתוך כדי שחזור ולומר: **"הא, אולי היא לכאן?"**

"אולי"??? כך מתבטא רוצח שפל, שזה הרגע התוודה (מרצונו החופשי) ונכון הוא לשחזר את הרצח? אין ספק שחוקרי המשטרה אשר נכחו בשחזור, חטאו חטא גדול בכך שיכלו לעצור את מחול השדים, שעלול להביא ואכן גם הביא להרשעת שווא. בכל מערכת מתוקנת, בה רואים השוטרים ומבינים כי החשוד אינו מודע למיקום הזירה, הם חייבים לעצור את השחזור מיד. בפרשת רצח ראדה ז"ל בחרו השוטרים להמשיך ולכוון את זדורוב אל זירת הרצח, לסייע ולהדריך אותו בשחזור ובכך הובילו אותו אל מר גורלו. מקרה זה ממחיש את הסכנה האמתית שבהתנהלות לקויה, אשר עלולה להביא להרשעתם של חפים מפשע.

¹⁹ מ"ח 3032/99 עמוס ברנס נ' מדינת ישראל

²⁰ ע"פ 2109/96 אל עביד סולימאן נ' מדינת ישראל

²¹ ע"פ 915/85 - אחמד מזייד קוזלי ו-4 אח' נ' מדינת ישראל

²² תפ"ח (נצרת) 1012/03 מדינת ישראל נ' טארק בן עאטף נוג'ידאת

²³ תפ"ח 502-07 מדינת ישראל נ' רומן זדורוב

וזו כמובן רק דוגמא אחת מיתוך המכלול של שבעה פרטים מוכמנים כביכול, ש"ידע" זדורב. כך עפ"י טענת חוקריו, אנשי הפרקליטות והשופטים שישבו בדין וחרצו את גורלו למאסר עולם. לצערי הרב, אין פשוט ממראה עיניים של האמת הברורה כל כך, כי כל אותם "פרטים מוכמנים" שידע זדורב, הוא למד למעשה אך ורק מחוקריו בתוך כדי אחד-עשר ימי החקירות. וכך, ברגע שנשבר בחקירתו, מסר הודאה ולקח על עצמו את ביצוע הרצח, באמונה ובהכרה מלאה שהוא הרוצח, למרות שאינו זוכר את הרצח. כך יכול היה זדורב לפעול כרובוט מתוכנת מראש, אשר מדקלם את כל התכנים שלמד. זדורב מוסר ומשחזר שבעה פרטים "מוכמנים", שהעבירו לו חוקריו בתוך ימי החקירות. פרטים אשר סייעו כמובן בהרשעתו, וזאת בזמן שישנם פרטים ייחודיים אחרים ומשמעותיים ביותר שהוא לא ידע, זאת מהסיבה הפשוטה שגם חוקריו לא ידעו אותם באותה העת.

כך למשל, זדורב לא ידע על הימצאותם של 7 מוקדי דימום וסמני חבלה קשים שנמצאו באחורי ראשה של המנוחה (ממצא שהתברר רק מאוחר יותר בדוח הפטולוגי שהתקבל לידי המשטרה לאחר הודאתו), או כמו גם שזדורב משחזר את הימלטותו מהזירה בקפיצה מעל הדלת ולא בטיפוס על הקיר המפריד בין התאים ויציאה דרך התא הסמוך, כפי שהתגלה מאוחר יותר מעקבות נעלים זרות בדם שהכתימו וסמנו את מסלול הבריחה של הרוצח האמתי (הודגם ע"י חוקרי המשטרה רק ביום 08.01.07).

הנה כי כן, מתברר כי כל הפרטים שלא היו ידועים לחוקרי המשטרה בשלב ימי חקירתו של זדורב ועד ליום ההודאה (19.12.06), גם זדורב עצמו לא היה מודע להם ולא ידע למסור ו/או להדגים אותם. הגרוע מכל הוא, שגם כאשר התחילו להתברר פרטים אילו, כמו שנראה היטב בשחזור השוטרים (08.01.07) את המלטות הרוצח האמתי מהזירה דרך התא הסמוך, וכאשר השוטרים מודעים היטב לכך שבזירה מצויות עקבות נעליים זרות (שאינן תואמות לנעליו של זדורב) המכתימות בדם את מסלול בריחת הרוצח, ואשר מתארות גם את היות רוצח זה שמאלי דווקא ולא ימני, אף אחד לא חושב לעצור את מחול השדים וההליך המשפטי ממשיך ומתגלגל ככדור שלג, כשעיניהם של כל הסובבים אותו עצומות לרווחה.

כל הפרטים על דרך החקירה שהביאה להרשעה, על "ידיעת" שבעה פרטים מוכמנים שלמד מחוקריו, מובאים בסרט "לתפור חף מפשע" אשר הפקתי בשנת 2010.²⁴

הנה כי כן, מדוגמאות אלה ואחרות הממלאות את דפי ההיסטוריה של מערכת המשפט הישראלית ומוזכרות שוב ושוב הן בפסיקה והן במאמרים אשר נכתבים מעת לעת ע"י משפטנים ומלומדים הדנים בתחום הרשעות השווא ככלל ובמעמדה הרם של ההודאה בפרט, אין ספק כי מדובר בתופעה מדאיגה, הן מבחינת הקיפה ובמיוחד מבחינת השלכותיה על ההליך המשפטי, על החברה ועל מערכת המשפט כולה.

²⁴ "לתפור חף מפשע" - הסרט (יוצרים: סדובסקי ובלדינגר, הופק באולפן טי.וי.קליפ, 2010): הסרט המלא על פרשת רצח תאיר ראדה ותפירת התיק לרומן זדורב בשעה שראיות רבות כל כך מצביעות דווקא על אחרים. מהלך החקירה של זדורב (וגם תקציר של שני חשודים נוספים) מדגים את השיטה - מפחיד עד אימה כמה קל לתפור חף מפשע. נמצא לצפייה ישירה בערוץ היוטיוב dorontv : <http://youtu.be/grluuOpHDPE>

ז. החשיבות הרבה בקיום הליך בדיקה וביקורת לצורך מיגור התופעה ומניעת הרשעות שווא

על מנת לעמוד על חשיבות העניין, הצורך בביקורת ובפתרון למיגור התופעה של הרשעות שווא הנובעות כתוצאה מהודאות שווא, ברצוני להצביע על מספר תובנות שהביאוני לעיסוק בנושא ולהגיית הפתרון שבחרתי לכנותו בשם **"המודל המקביל"**. לצורך העניין, אסכם את ההליך הפלילי, כפי שקיים בשיטה הנוהגת במדינת ישראל, תוך חלוקה למספר תחנות או שלבים עיקריים, המבוססים על חלוקה בין נקודות המפגש השונות שניתן למצוא בשת"פ שבין הרשויות / המחלקות השונות המעורבות ומטפלות בהליך זה. תחילה, **הרשות החוקרת - המשטרה**, היא זו שאמונה על איסוף הראיות וגביית העדויות. חוקרי המשטרה נוקטים בפעולות חקירה שונות ומגוונות בתהליך שהוא קרב מוחות בין החוקר לנחקר. מחד החשוד הוא האדם שהראיות לכאורה, מצביעות עליו כעל עובר העבירה ומנגד החוקר, אשר לכישוריו, תכונותיו, אישיותו ויכולתו המקצועית, השפעה רבה ביותר על תהליך החקירה והצלחתו. מה שבניהם, זה הליך התשאול והחקירה עצמו, אשר בתיאוריה תכליתו הראויה היא להגיע לחקר האמת. בעניין זה ראוי להזכיר ממרתו של השופט ברק: **"מטרת החקירה המשטרתית אינה מציאת ראיות להרשעתו של חשוד, אלא מציאת ראיות לחשיפת האמת, בין אם אמת זו עשויה להוביל לזיכוי של חשוד ובין אם היא עשויה להוביל להרשעתו"**²⁵. אך במציאות, כך מתברר, הפרקטיקה שונה מהתיאוריה ומסתבר שכל תכליתו של תהליך החקירה הוא להביא לכך שהחשוד יודה בביצוע המעשים, המהווים את העבירות המיוחסות לו, או לפחות יפליל בתשובותיו את עצמו או מעורבים אחרים במעשה. בשיטת המשפט הנהוגה בארץ, ניתן לומר שכמעט כל האמצעים כשרים ומותר לחוקר להפעיל על הנחקר לחצים שונים, ביניהם מניפולציות ושקרים. כמובן כל זאת ככל שמתיר החוק לעניין חילוץ הודאה חופשית ומרצון, בעניין זה דנתי בפרקים הקודמים. לעיתים, בין תרגילי החקירה הלגיטימיים, מבוצעים, לצערנו, גם תרגילי חקירה שאינם לגיטימיים, שעלולים לחבל בכושר עמידתו הפסיכולוגי של הנחקר, לשבור אותו ולהביאו למצב בו יודה גם בפשע שלא ביצע. זאת במיוחד כתוצאה מתרגילי חקירה שבוצעו בעניינים מהותיים כמו: לשקר ולומר לנחקר שנמצא שקרן בבדיקת הפוליגרף, שנמצאו ממצאים ביולוגים שלו בזירת העבירה או אף שממצאי ד.נ.א שלו נמצאו על הקורבן, או לחלופין ממצאים של הקורבן התגלו עליו או נמצאו בכליו. כל אילו האחרונים יש בהם סכנה ממשית לחלץ מנחקר שנשבר בחקירותיו הודאת שווא. **ברגע שחוקרי המשטרה מצליחים לחלץ הודאה מנחקר, שבד"כ גם יבצע שחזור של המעשה, החקירה מסתיימת וחומר תיק החקירה למעשה עובר עם המלצה לכתב אישום, מידי המשטרה אל הפרקליטות.**

הפרקליטות היא "המאשימה" אשר מגישה את כתב האישום ומשמשת כתובעת בתיק בשם המדינה. מבלי להיכנס כמובן למהלכים המנויים על תפקידיה של הפרקליטות בהיותה תחנה משמעותית בהליך המשפטי, בדרך להגשת כתב האישום וניהול ההליך עצמו בביהמ"ש, לרבות ניסוחו של כתב האישום, הגשת הצהרת תובע, בקשות למעצר, בדיקת חלופות מעצר, בקשות למעצר עד תום ההליכים וכדומה. ומבלי להתייחס גם לעובדה שחלק מכתבי האישום מוגשים בכלל ע"י התובע המשטרתית. ירידה לפרטים מדוקדקים אלו, תהווה סטייה מהנושא בו עסקינן ולכן אציין ואתעכב רק על מספר עניינים מהותיים בהליך הפלילי עצמו, שיש בהם כמעין הפרדת כוחות בין הרשויות או המחלקות השונות שמשמשות אבני דרך בהליך המשפט הפלילי וכמובן תוך חלוקת התפקידים בניהן. כל זאת על מנת לעמוד על הלקונה הקיימת בשיטה ולהציג את פתרונה האפשרי ע"י המודל המוצע.

²⁵ הש' אהרון ברק, ע"פ 721/80 תורג'מן נ' מדינת ישראל, פ"ה לה (2) 466, 472 (1981)

אם כן, חשוב להבין, כי ברגע שהמטרה סיימה את תפקידה בחקירת זירת האירוע והעדים, היא מעבירה את תיק החקירה כולו הכולל את כל ממצאיה לגבי הראיות שנמצאו בזירה, את תיעוד הראיות עצמן, את תיקי העבודה של כל גורמי הבדיקה, לרבות חוקרי המז"פ, המומחים השונים, דוחות מעבדה וכו'. כל התיק על כל ממצאיו, אלה החסויים ואלה שאינם חסויים, עובר אל הפרקליטות לעיון, בכדי שזו תוכל להתחיל בבדיקת הממצאים, לימוד עובדות המקרה, כפי שעולות ממצאים אילו ולגבש את כתב האישום. לעיתים הפרקליט המטפל, שב ופונה לגורמי החקירה על מנת שישלימו חומרים חסרים, יענו לו על שאלות הבהרה או אף יבצעו השלמות חקירה או גביית עדויות נוספות על פי הצורך. רק אז, לאחר שהושלמה מלאכת בניית כתב האישום מתחיל ההליך המשפטי עצמו בביהמ"ש המוסמך, בו הפרקליטות היא התובעת שמייצגת את המדינה כמאשימה מול הנאשם המיוצג ע"י עו"ד סגור. בשלב זה, חשוב להבין שלמעשה **המטרה סיימה את תפקידה בחקירת האירוע. המעורבות היחידה של חוקרי המטרה כעת, בהליך המשפטי שמתרחש בביהמ"ש, הוא העובדה שהם יכולים לשמש כעדים, עדי תביעה מטעם המדינה. בשלב זה של ההליך המשפטי, המטרה אינה חוקרת יותר, אלא רק מעידה על פעולותיה, שבוצעו בטרם הוגש כתב האישום.**

המשפט מתחיל. תהליך זה יכול ויימשך מספר שנים רב, הליכים פליליים בישראל נמשכים למעלה מ-3-4 שנים, עד אשר ניתנת בהם הכרעת דין ראשונה ואז הם יכולים להימשך עוד שנים רבות בערכאות ערעור. במהלך המשפט מובאות טענות התביעה ולאחריהן טענות ההגנה, אשר משיבה לכתב האישום ולעובדות שעולות ממנו.

במאמר מוסגר, ניתן לומר שלעיתים גם ניתן להבחין בביור, בהתייחסות מוטה מצדו של ביהמ"ש, כאשר שופטים מוצאים עצמם מוטים בדרך טבע לכיוון טענות עדי התביעה, אשר באים כביכול, כך בעיניהם של שופטים מסוימים, בשם הקורבן ולעיתים בשליחות המדינה. אך עם זאת, ניתן לומר לגבי עדי התביעה המקצועיים, שמעידים במשפט בשליחות המדינה, שאינם עושים זאת בבחינת שליחות לשם שמיים. הרי יש לזכור ולהזכיר כי אותה מדינה, המאשימה, היא גם משלמת שכרם של עדיה המקצועיים, היינו חוקרי ומומחי המטרה. כבר מכך ניתן ללמוד על ניגוד עניינים מובנה הקיים בהליך המשפט הפלילי ועל חומרתו. ישנם מקרים, שבהם ניתן למצוא אמירות גלויות של שופטים, בתוך כדי ההליך ולהבחין איך ביהמ"ש מתייחס בחמיצות מופגנת אל עדי ההגנה, שחלקם נמנים על מכריו של הנאשם, וחלקם מומחים פרטיים, שבאים להעיד בשם חקר האמת כנציגי צוות ההגנה, ואשר כל חטאם הוא בכך שלעיתים שכרם אכן ממומן ע"י הנאשם, משפחתו או מי מטעמו. האם זו סיבה להפגין כלפי מומחים אילו חוסר אמון? בנקודה זו ראוי להזכיר את הפרשה המביכה של פרקליטות המדינה, שעלתה לאחרונה לכותרות ובה תואר מצב מחריד בו נחשפה התנהלות המדינה, אשר בחרה לבוא חשבון מקצועי ותעסוקתי עם שני מומחים מובילים בתחומם, ד"ר מאיה פורמן²⁶ וד"ר חן קוגל²⁷, שכל חטאם בכך, ששמשו עדי הגנה במשפט זדורוב ובחרו בגאון לעמוד על עמדותיהם ועדויותיהם התומכים בחפותו. ואכן תג המחיר לא אחר לבוא, כאשר מצאו את עצמם נלחמים במאבק עיקש מול המערכת על המשך קיומם המקצועי, כמומחים מטעם המדינה במכון לרפואה משפטית.

²⁶ הרופאה ש"נהפכה לנאשמת השנייה בתיק זדורוב" - האולטימטום הציב משרד הבריאות לרופאה המשפטית שהעידה לטובת רומן זדורוב והתקבלה לעבוד בשירות המדינה: חתמי על הסכם דרקוני - או שתפוטרי לאלתר (דה-מרקר 11.7.14) <http://www.themarker.com/markerweek/1.2373192>

²⁷ "המדינה מונעת עדות של ראש המכון הפתולוגי לטובת זדורוב" - עדותו של ד"ר חן קוגל, שנמנעה בטענה שתעמיד אותו בניגוד עניינים, עשויה לסתור את עמדת הפרקליטות בנוגע לסכין ששימשה ברצח תאיר ראדה ("הארץ" 14.1.14). <http://www.haaretz.co.il/news/law/premium-1.2216565>

התנהלות מביכה זו, המטילה צל כבד על המערכת והשיטה, עודנה נידונה גם בימים אלו בערכאות משפטיות ובתקשורת²⁸.

לאורך כל המשפט למעשה משתמשת הפרקליטות במומחי וחוקרי המשטרה. אותה משטרה שבעצם היא זו שחקרה את האירוע הפלילי ומיהרה להמליץ על הגשת כתב האישום, היא זו שמעידה ומסייעת ככל יכולתה לפרקליטות, להוכחת כתב האישום. למעשה, ניתן לראות בכך שת"פ מדאיג, כאשר המערכת פועלת בשילוב כוחות כה חזק, מחד הפרקליטות שמייצגת את התביעה בתיק החקירה שהגישה לה המשטרה ומנגד אותה משטרה שסיפקה את חומרי החקירה, את חוות דעת המומחים ומשמשת כעת עדה במשפט.

במצב עניינים שכזה, לא באמת ניתן לאתר תקלות וטעויות וכך למעשה נקבע עתידו של כתב אישום, אשר נולד במחדלי חקירה ו/או בהודאת שווא שהושגה באמצעים פסולים ומגיע לפרקליטות, שעובדת בשת"פ מובנה עם גורמי החקירה. אם לא התגלה המחלף בשלב מוקדם של בחינת חומרי החקירה והראיות ע"י הפרקליט המטפל, סופו שהוא גם לא יתגלה ע"י התביעה במהלך המשפט. יתרה מזו, **התנהלות המשפט מבחינה פרוצדוראלית היא כמו במשחק תחרותי. כל צד רוצה לנצח** ומסתבר שהמטרה מקדשת את האמצעים על אף החוק. יש חוקים וכללים למשחק, שתכליתם לאפשר הליך הוגן, והם קובעים שראשית טוענת התביעה בשם המדינה ואחריה משיבה ההגנה בשם הנאשם. אבל הכללים לא דואגים להליך שיהיה הוגן רק כלפי הנאשם והם משווים בין הכוחות (שאינם שווים מלכתחילה) בכך שמאפשרים לתביעה להחליט ולברור מבין "קלפי המשחק" באילו קלפים היא משתמשת. עד להגשת כתב האישום החומרים מצויים רק בידי התביעה בלבד, בעוד סנגורו של הנאשם (אז חשוד / עציר) מתהלך באולם המשפט בעיניים קשורות. לאחר הגשת כתב האישום רשאים הנאשם ובא כוחו לעיין בחומרי החקירה ולהעתיקם. אך אז הפרקליטות היא זו שתבחר באילו "קלפים" היא משתמשת ובאילו לא למהלך המשפט עצמו. כל "קלף" שיש בו על מנת לזכות או לעורר ספק בדבר אשמתו של הנאשם, יעלם מהחפיסה ויגדר כ"ראיה חסויה".

במהלך המשפט מועלות טענות התביעה ואם במקרה תקום ותעלה טענת פסלות ע"י הסנגור, לגבי מהלך החקירות, מחדלים, פגיעה בזכויות נאשם, שימוש באמצעים פסולים, תרגילי חקירה שאינם לגיטימיים ועוד כהנה וכהנה, הרי שאז הפרקליטות תגן בחריפות נפש על פעולות המשטרה שהביאו וסייעו למעשה להגשת כתב האישום בו היא מייצגת. כך למעשה פועלים בשת"פ הן הגורמים במשטרה והן הגורמים בפרקליטות, ביחד בכוחות משותפים, מגוננים לעיתים על מחדליהם ולמעשה מקדמים את ההליך המשפטי שמתגלגל במהלך שנים, ככדור שלג שצובר תאוצה, גדל ומתעצם לממדים שסופם בהרשעה.

השופטים היושבים בדיון, במערכת הנהוגה כשיטה אדוורסרית, שומעים את הצדדים, "זה אומר שלי וזה שלי" וכמו בכל הצגה טובה, בה משחקים הנערים בפניהם, יצטרכו לקבל הכרעתם בסופו של יום. אין זה סוד שביהמ"ש בד"כ מעדיף את גרסת המדינה ואת מומחי המשטרה, הרי אלה מצדם לא יביאו בפניו ראיות שיש בהן על מנת להביא לזיכוי של הנאשם ואף לא להטלת הספק באשמתו, שאם לא כן, הרי יפסידו את המשחק.

המשחק מתנהל כמלחמת חורמה, כמו מלחמת אבירים בימי הביניים הנלחמים עד מותו של יריבם, כך גם במשפט הפלילי, בניגוד למשפט האזרחי, אין בו מאזן הסתברויות והליכים של פשרה, זה משחק של שחור או לבן, או זיכוי או הרשעה מעל לכל ספק סביר. זו גם הסיבה שהתהליך הוא כזה, שאם הפרקליטות מבינה שיש בידה להגיש כתב אישום, היא לא תחזור בה ממנו ולא תיסוג לאחור. הרי זה כמו להודות בטעות, ומי זה האדם שיאהב להודות בטעות?

²⁸ פרופ' מרדכי קרמניצר: "ההתנהלות של הפרקליטות בתיק זדורוב מפחידה", ("הארץ", 16.10.14).
<http://www.haaretz.co.il/misc/article-print-page/premium-1.2459167>

מה גם שיש לזכור שהודאה בטעות בשלב המשפט, כמוה הודאה בטעותם של חוקרי המשטרה והפרקליטים גם יחד. הן חוקרי המשטרה, אשר טעו בפעולות חקירתם ומצאו את החף כאשם והן אנשי הפרקליטות שעברו על חומרי החקירה וגיבשו כתב אישום לאדם בגין עבירה שלא ביצע.

לכן גם ניתן למצוא מקרים רבים, שבהם הפרקליטות הולכת לעסקאות טיעון, עסקאות אלה תכליתן לקצר את ההליך, לחסוך בזמן שיפוטי יקר ולהביא להרשעה גם אם תושג בתוך כדי ענישה מקלה. מהלך זה אופייני גם לנאשמים אשר מודעים לחומרת העבירה שעברו, מוכנים להודות ולחסוך מביהמ"ש את הדיון הארוך בעניינם. הם מעדיפים להתחיל בריצוי עונשם במקום למתוח את ההליך ולעקב את שחרורם.

עם זאת ישנם לא מעט מקרים, שלא לומר ברובם, בהם הפרקליטות תעדיף לפנות למסלול של עסקת טיעון על מנת לזכות בהרשעה המוטלת בספק בתיק בעייתי, שאינו מבוסס דיו, וגם במחיר של ענישה מקלה.

כמו במהלך החקירות, כך גם במהלך המשפט, מתברר שכל האמצעים כשרים: ניתן להזיז ימי דיון, לדחות ולהחליף בסדר הופעת מומחים, למנוע את עדותם של עדים מסוימים, להציג רק חלק מהמוצגים ולהסתיר אחרים, להציג מצגי שווא עד כדי בידוי ראיות של ממש, שלא לדבר על הכנתם והכוונתם של עדים, לפני ובמהלך עדותם במשפט.

עוד עניין, שראוי לתת עליו את הדעת והוא מהווה חלק משמעותי וגורלי בהתנהלותה של השיטה. יש בו מהלכים הרי גורל שעלולים להשפיע קשות על ההליך הפלילי כולו, עד כדי חריצת דינו של הנאשם להרשעה בטוחה. זה הוא **עניין המעצרים והמתח המובנה שקיים בין בקשות המעצר וחלופת המעצר.**

עניין זה בא לידי ביטוי בהרחבה במאמרה של ד"ר מיכל טמיר²⁹, העוסק בחוק המעצרים וחלופת המעצר. מחד, חלופת המעצר מוצגת לחיוב כביטוי לעקרון המידתיות. אל לנו לשלול חירותו של אדם (במעצרו) כל עוד ניתן להגביל אותה באמצעים אחרים שישנו את מטרות המעצר בתוך כדי פגיעה פחותה בו ובחירותו, כך על פי פסקת ההגבלה. אלא, שאליה וקוץ בה.

מחד הפגיעה בעצור היא פחותה, שכן תנועתו מוגבלת אך אינה נשללת ממנו לחלוטין. יש בכך גם מידת הקלה שהוא זוכה לה בניהול עניינו המשפטי, שכן הבדל רב נמצא בין הנאשם שמנהל את משפטו מתא המעצר ומוגבל ביצירת הקשר עם סגורו, עם עדים או אף מומחים, לבין עצור שגם אם עצור הוא בביתו בתנאים מגבילים, או אם מוגבל בתנועתו בפרקי זמן קבועים במשך היממה, יכול הוא לנהל את ענייניו בקלות יתרה. מנגד, חלופת המעצר היא בבחינת מלכודת דבש ויש בה מגרעות משמעותיות. הימצאות הנאשם במעצר בית עלולה להביא לסחבת בעניינו מעצם העובדה שאי שלילת חרותו מובילה לירידה בדחיפות המשפטית לטפל בעניינו. יתרה מכך, תקופת המעצר שבחלופת המעצר, אינה נספרת במניין ימי המעצר וכך, במידה ויורשע ויוטל עליו עונש מאסר בפועל, לא תקוזז תקופת שהותו בחלופת המעצר, כמו שניתן לקוזז תקופות מעצר רגילות מהעונש שנגזר. מכאן שחלופת המעצר אינה פועלת תמיד לטובת הנאשם, לעיתים היא גוררת עיכוב בטיפול בעניינו ויצרת קיפאון באפשרותו לשוב למסלול חיים שגרת.

כל זאת, כאשר מנתחים את הסוגיה מנקודת מבטו של הנאשם או החוק שמקדם את זכויות הנאשם להליך הוגן. אך אם נעצור לרגע ונבחן את סוגיה זו דווקא מבחינתו של ההליך המשפטי ומחדליו שעלולים להביא להרשעות שווא, הרי שמדובר בניתוח משפטי המואר בזרקור שונה ובזווית שונה, אשר חושפת את נקודות התורפה של השיטה הקיימת ואת הסכנות הרבות שהיא חשופה להן ועלולות לקדם הרשעות שווא.

כאשר אנו מדברים על מעצר, אנו למעשה מדברים על פעולה מניעתית שמקיימת מספר תכליות, כדי למנוע מחשודים או נאשמים מסוימים לשבש מהלכי משפט, להתחמק ממשפט או לסכן את הציבור.

גם אם התקיימו שלושת התנאים הללו, על בית המשפט לבחון האם מתקיים תנאי נוסף, הוא האפשרות לחלופת מעצר. ביהמ"ש נדרש לדון בשאלה האם לא ניתן להשיג את מטרות המעצר בדרך של חלופת מעצר.

²⁹ "חלופות מעצר – האם תמיד לטובת נאשמים?", ד"ר מיכל טמיר, הוצג במהלך הסמסטר ופורסם ב- 19.5.2014.

אזכיר שמקור הדיון כאן, אינו מנקודת המבט על תחילתו של ההליך המשפטי, אלא מנקודת מבט וניתוח סופו של ההליך המשפטי הפלילי וסיכוייו להסתיים בהרשעת שווא (שיכול ומקורה בהודאת שווא). לכן, משמעות הדיון, היא לא לבחינת הליכי המעצר הראשוניים, מעצר הימים או מעצר הביניים, אלא דווקא לניתוח המעצר המשמעותי יותר להליך עצמו, הוא **המעצר עד תום ההליכים**.

סעיף 21 לחוק המעצרים³⁰ מורה כי צריכים להתקיים ארבעה תנאים מצטברים למעצר עד תום ההליכים:

1. **קיומה של תשתית עובדתית** - ראיות לכאורה להוכחת אשמתו של הנאשם בביצוע העבירה המיוחסת לו
2. **עילת מעצר** - אשר מהווה את ההצדקה למעצר.
3. **העדר חלופת מעצר**.
4. **ייצוג** - לנאשם יש סנגור או שהוא ויתר על זכות הייצוג.

כאמור, ביהמ"ש אמור לדון בכובד ראש ולבחון את התקיימותה או אי התקיימותה של כל אחת מהחלופות הרשומות להלן. **הדרישה לראיות לכאורה**, טומנת בחובה רף תחתון, שראיות בעוצמה הנמוכה ממנו לא יענו על ההגדרה של "ראיות לכאורה להוכחת אשמה" ומכאן שלא יקימו את הבסיס לסמכותו של ביהמ"ש להורות כלל על מעצר עד תום ההליכים. "ראיות לכאורה" הן כאלה שצריכות לספק תשתית ראייתית חזקה למעצר עד תום ההליכים. אילו הן ראיות גולמיות, אשר קיים לגביהן סיכוי סביר שבמהלך המשפט, שמיעת העדויות והחקירות העדים ולאחר שראיות אלו ידנו במבחני הקבילות והמשקל ויהפכו מראיות לכאורה לראיות רגילות, אשר מבססות הרשעה מעל לכל ספק סביר. ואם לא קיים סיכוי שזוה, הרי גם לא קם והתגבש בסיס להיווצרותה של עילת המעצר.

יש לזכור שהבדיקה האם קיימות ראיות לכאורה, אם לאו, מבוססת בעיקר על חומר החקירה, כפי שהוא מצוי בתיק שהתקבל מהמשטרה לידי ביהמ"ש ולעיון הנאשם וסנגורו. מאחר והסתיים שלב החקירה ולתביעה יש כבר בידה את כל החומר על בסיסו היא מתכוונת להרשיע את הנאשם, הראיות שמבססות את התשתית הראייתית חייבות להיות קבילות, שהרי אם לא כן, אזי מדובר בראיות שניתן בנקל לסתור אותן ומכאן שנשמט גם היסוד לבקשת המעצר.

עילת המעצר היא פשוטה ועליה לקיים חשש לשיבוש הליכי משפט, התחמקות מהליכים או המלטות מהדין וחשש למסוכנות ולביצוע עבירות נוספות. (כמובן שאם מיוחסת לנאשם אחת מהעבירות המנויות בסעיף 21(א)(1)(ג) לחוק המעצרים, קמה ביחד איתה חזקה ראייתית בדבר מסוכנותו של הנאשם).

העדר חלופה - אם מצא ביהמ"ש כי יש ראיות לכאורה ומתקיימת עילת המעצר, עליו לקבוע האם ניתן להשיג את מטרת המעצר באמצעות החלופה שנבדקת בשני שלבים, תחילה האם יש מקום לחלופת מעצר ולאחריה יבחן את החלופה המוצעת.

כאמור, חלופת המעצר אמורה להשיג את מטרת המעצר, בתוך כדי שיקולי עיקרון המידתיות בבחירת האמצעי שפגיעתו פחותה. ובהתאם לסעיף 8 לחוק יסוד כבוד אדם וחירותו אשר קובע, כי אין פוגעים בזכויות שלפי חוק יסוד זה, אלא בחוק ההולם את עריכה של מדינת ישראל, שנועד לתכלית ראויה ובמידה שאינה עולה על הנדרש או לפי חוק כאמור מכוח הסמכה מפורשת בו.

³⁰ **סעיף 21(א)(1) לחוק המעצרים**: הוגש כתב אישום, רשאי בית המשפט שבפניו הוגש כתב האישום לצוות על מעצרו של הנאשם עד תום ההליכים המשפטיים, אם נתקיים אחד מאלה: בית המשפט סבור, על סמך חומר שהוגש לו, כי נתקיים אחד מאלה: (א) קיים יסוד סביר לחשש ששחרור הנאשם או אי מעצרו יביא לשיבוש משפט, להתחמקות מהליכי שפיטה או מריצוי עונש מאסר, או יביא להעלמת רכוש, להשפעה על עדים או לפגיעה בראיות בדרך אחרת; (ב) קיים יסוד סביר לחשש שהנאשם יסכן את בטחונו של אדם, את בטחון הציבור, או את בטחון המדינה; (ג) הואשם הנאשם באחד מאלה: (1) עבירה שדינה מיתה או מאסר עולם; (2) עבירת בטחון כאמור בסעיף 35 (ב); (3) עבירה לפי פקודת הסמים המסוכנים [נוסח חדש], תשל"ג למעט עבירה הנוגעת לשימוש בסם או להחזקת סם לשימוש עצמי; (4) עבירה שנעשתה באלימות חמורה או באכזריות או תוך שימוש בנשק קר או חם; (5) עבירת אלימות בנן משפחה כמשמעותו בחוק למניעת אלימות במשפחה, תשנ"א

עקרון המידתיות אומץ גם בחוק המעצרים, הן ברמה ההצהרתית בסעיף 1(ב) הקובע כי "מעצרו ועיכובו של אדם יהיו בדרך שתבטיח שמירה מרבית על כבוד האדם ועל זכויותיו" והן ברמה המעשית בשורה של סעיפים המורים כי יש להעדיף תמיד את האמצעי הפוגע פחות. לעניין זה סעיף 21 (א)(1), אשר הוזכר וסעיף 21 (ב)(1) שעוסק במעצר שלאחר הגשת כתב אישום וקובע עדיפות לתנאי שחרור ושחרור בערובה, שפגיעתם בנאשם פחותה על פני המעצר.

אך כפי שצוין לעיל, בבחינת התובנות שעולות מדרך התנהלות ההליך הפלילי כשיטה הראויה גם לביקורת, אכן מדובר באליה וקוץ בה. מסתבר ששכרם של הנאשמים (בבחינת חלופות המעצר) יוצא בהפסדם, כאשר שופטים "מנצלים" את עקרון המידתיות, על מנת לברוח מהדיון ומקבלת החלטות קשות וקיצוניות, שיובילו אותם אולי למסקנה, כי יש לשחרר את הנאשם "שחרור מוחלט" או לעצור אותו "מעצר מוחלט". במצב העניינים הנתון בשיטת המשפט הפלילי הישראלי, יותר קל לשופטים לא להחליט החלטות גורליות מידי בשלב כה מקדמי של המשפט ושופט המעצרים מוצא עצמו בורח מהאחריות, כאשר בוחר באפשרות הקלה להפעיל את חלופת המעצר. עצם קבלת חלופת המעצר, כתחליף לדיון והחלטה בסוגיית השחרור או המעצר מוחלטים, מביא לכך שחלופת המעצר, אינה מקיימת עוד את מטרתה המקורית, לשמש אמצעי מידתי יותר במצבים בהם מתקיימים התנאים להטלת מעצר מוחלט, אלא משמשת פתרון למצבים בהם קיימת חולשה באחד המרכיבים המוקדמים (בדיקת הראיות לכאורה ואת העילות המציקות מעצר) המאפשרים להגיע למסקנה בדבר הצורך במעצר ורק כפועל יוצא שקילת החלופה להגשמת מטרתו. יוצא שחלופת המעצר מחליפה פעמים רבות את שיקול דעתו של ביהמ"ש בנוגע לשתי השאלות שהן בבחינת התנאים המוקדמים למעצר, וכך ביהמ"ש הופך לעיתים לחותמת הגומי של הפרקליטות. מאחר שקיימת האפשרות לחלופת המעצר, שהיא אף רצויה יותר הן על הצדדים ונחשבת מידתית יותר גם בעיני המחוקק והפסיקה, הרי שנוח גם לביהמ"ש שלא להקפיד ואף לפסוח על הדיון בשאלות המקדמיות בדבר קיומן של הראיות לכאורה ועילת המעצר.

בדיוק כאן נמצאת נקודת התורפה של השיטה בדרך להרשעת שווא אפשרית. שהרי עפ"י השיטה הנהוגה, שופט המעצרים אינו השופט הדן בתיק ואולי מכאן הוא גם שואב את הקלות הבלתי נסבלת להתנערותו מהדיון בשאלת התנאים המוקדמים, ונטייתו להעדיף את קבלת חלופת המעצר, בהיותו בטוח כי השופט שיבוא אחריו, זה שידון בתיק לגופו, כבר יקפיד לחקור, לחפור ולהפוך כל אבן אפשרית בדרך לגילוי האמת ועריכת דין צדק. אלא שיכול והמצב מתהפך וגם כאן, בשאלת חלופות המעצר, קם הגולם על יוצרו? יש לזכור שהתיק הפלילי, בהגיעו לדיון המשפטי בפני השופט או ההרכב אשר יושבים בדיון, לרב עבר בדרכו אצל שופט מעצרים אחד לפחות, לעיתים אף מדובר במספר שופטי מעצרים שונים שישבו בתורנות מעצרים ודנו כל אחד מהם בשאלת מעצר הימים, הארכות מעצר וכמובן המעצר עד תום ההליכים. השופט שמקבל לידי את התיק ואת הדיון בכתב האישום, כאחד האדם הוא, ואין מנוס כי החלטות קודמיו ישפיעו גם ישפיעו עליו מעצם כך שבבואו לדון בתיק לגופו, הרושם הראשוני שנוצר ומכאן גם הולכת ונבנית דעתו על הנאשם, כי מדובר ביצור מפלצתי שכבר עבר בדרכו לכאן, מספר אולמות ושופטי מעצרים שדנו בעניינו והחליטו כולם, שוב ושוב, כל פעם מחדש, שאין לשחררו ועדיף מעצרו. אמנם בחלופת מעצר, אך גם חלופה מעידה על קיומה של עילת מעצר ובוודאי שאינה מעידה על הצורך או האפשרות הראויה לשחרור. הנה כי כן, השיטה הנהוגה מקדמת את ההליך הפלילי להרשעה דווקא, במקום לשמר את חזקת החפות. במקרים, שבהם אכן מדובר בחף מפשע, אשר נשבר בחקירותיו, מסר הודאה וגם אם לאחריה חזר בו, יכול ובמצב העניינים של השיטה הנהוגה במחוזותינו, שאותו נאשם לא יזכה עוד לחזקת החפות וכל זאת רק מפני ששופט המעצרים, שכל תפקידו לבחון היטב את הראיות לכאורה ואת עילות המעצר, ולשמש כעוד נקודת ביקורת בשרשרת ההליך הפלילי, בחר "להקל עם עצמו" ולקבל את חלופת המעצר, בזמן שאם רק היה מעיין ובודק את תיק החקירה, היה מגיע למסקנה שכלל לא קמה עילת מעצר ומשחרר את הנאשם, שחרור זה היה יכול גם להביא בהקדם לזיכוי.

שחרור שכזה היה מתריע ומדגיש בפני השופט היושב בדין, שמן הראוי לבחון את מארג הראיות בדיקה מעמיקה. אך במקום זאת, שופט המעצרים בוחר בחלופת המעצר, הנוחה יותר ומקדם במו ידיו את הרושם הראשוני המוטעה והמטעה את השופטים שיבואו אחריו, כי הנאשם הינו בר מעצר ומכאן מבסס גם את המסקנה שמעולם לא בדק, כי קיימות נגדו ראיות לכאורה טובות ועילת מעצר ראויה. כך בדיוק נסללת גם תחילת הדרך להרשעתו.

את דברי אילו, אני חייב גם לסייג באמרה, כי למרות הבעייתיות המוכחת, הקיימת בשיטה הנהוגה, בה דנים גם מעת לעת מלומדים ואנשי משפט, לא נכון לומר כי כל שופטי המעצרים הם כאלה וכולם כאחד חוטאים לתפקידם, בדיוק כמו שלא נכון גם לומר כל החוקרים וכל הפרקליטים משחקים את המשחק המשפטי בצורה בה הדגמתי כאן, מבלי שהם בודקים בזהירות המתבקשת את עובדות המקרה ואת יסודות העבירה. אציין, כי לפחות לגבי שופט מעצרים אחד, **כב' השופט אמיר דהאן**, אשר הרצה בפנינו במהלך הלימודים, יצא לי להתרשם מדרך פעולתו ומראיתו את חשיבות תפקידו כשליח המערכת ששם את הנאשם לנגד עיניו ובשעה שזה ביחד עם בא כוחו, לעיתים עומדים כעוורים בפניו. (בעת שטרם התקבלו לעיונם כל חומרי החקירה). השופט דהאן שם עצמו מבקר ומשגיח על זכויות הנאשם ולא חוסך בבדיקות על מנת לבחון את מארג הראיות לכאורה ואת עילות המעצר, בטרם יפנה מבטו לבחינת חלופת המעצר, בשעה שיכול הוא להעדיף את שחרורו המוחלט.

למעשה, בפרק זה עמדתי על ההליך הפלילי מנקודת המבט של העדר הביקורת החשובה כל כך, ואיך עובדים המנגנונים השונים בכוחות משולבים המשפיעים ומזינים האחד את השני בדרך להרשעה אפשרית, מבלי שאף אחד מהם מנצל את יכולותיו לבחינת ההליך הנתון לבדיקתו ובכך לעצור את גלגלי מכונת ההרשעות ברגע שנתגלה בפניו ליקוי כזה או אחר.

כך חוקרי המשטרה שנשבים לעיתים בקונספציה של עצמם ומשקיעים את מירב מאמציהם בחקירה שכל תכליתה חילוץ הודאה מהנחקר, יותר מאשר הבנת הזירה במטרה להפוך כל אבן בדרך לגילוי האמת וגם אם מדובר באיסוף ראיות שיש בהן גם על מנת לזכות או להטיל ספק באשמתו של הנאשם שניצב בפניהם. חקירות שלעיתים מבוצעת בחטא, תוך שימוש באמצעים פסולים, שקרים, מניפולציות, מדובבים ועוד. וחקירה שכזו שמניבה הודאה ושחזור, מביאה להמלצה על כתב אישום. התיק עובר לפרקליטות שלעיתים מקבלת את הראיות שבבסיסו בבחינת ראה וקדש ויוצאת אל מסע ההרשעה, בתחילתו היא עוברת אצל שופטי המעצרים שלעיתים בוחרים הם "להקל" על הנאשם (ובמיוחד על עצמם) בקבלת חלופת המעצר, במקום לדון בכובד ראש בשאלת קיומן של הראיות לכאורה ובעילות המעצר. וכך הנאשם מוצא עצמו עצור עד תום ההליכים, בחלופה כזו או אחרת, נלחם על חפותו שהוכתמה כבר בכתם הרושם הראשוני, שקובע כי הוא אכן בר מעצר.

מכאן אמור להתחיל הליך משפטי ממושך בו ינסה הנאשם לעמוד על חפותו.

והיכן, אם כן, אבדה זכותו של הנאשם להליך הוגן?

כנראה שאי שם בדרך בין נבכי שיטת המשפט.

אפילו **השופט יצחק כהן** בהרשיעו את רומן זדורוב³¹ ברצח המנוחה ראדה ז"ל, כתב בהכרעת הדין: **"אין לנו כיושבים בדין לא חרבות ולא כידונים, לא מטוסים ולא תותחים, בפנינו הראיות כפי שהונחו על שולחנו, ההלכות הקובעות, מצוות המחוקק ושורת ההגיון."**

³¹ תפ"ח 502-07 מדינת ישראל נ רומן זדורוב

השאלה היא, האם כל כיווני החקירה באמת מוצו בידי חוקרי המשטרה והאם כל הראיות (מזכות כמרשיעות) אכן מונחות בסופו של יום בפני בית המשפט ואיך קורה שהגיון השופט מוביל אותו להרשעה וזו בשעה שראיות פורנזיות רבות כל כך המצויות בזירה, לרבות 100 שערות, 15 מהן ארוכות בידה של המנוחה, ממצאי ד.נ.א, 64 טביעות אצבעות, לפחות 3 עקבות נעליים שונות וזרות בדם, כשאף לא אחת מאילו קושרות את הנאשם זדורוב לזירה וכמו כן אי הימצאות סימני דם על נעלי הנאשם. איך קורה שהגיון של השופט שיושב בדין מוביל אותו להרשעה שכזו?

השופט י.כהן עוד מגדיל לעשות ונאחז באמרתו של ביהמ"ש העליון :

"לא אחת קורה כי הראיות הניצבות בפני בית המשפט אינן מתיישבות האחת עם רעותה. חוסר אפשרות לגבש תזה עובדתית המתאימה באופן מושלם לפסיפס הראיות אינו מהווה מכשול בלתי עביר. בפסיקה נקבע כי ניתן להגיע למסקנה מרשיעה גם כאשר נותרות תהיות שונות ללא מענה. זאת, כאשר הראיות המרשיעות הינן בעוצמה המספיקה כדי לבסס את אשמת הנאשם מעבר לכל ספק סביר על אף אותן תהיות" (ע"פ 7443/06 ארקה נ' מ"י, (לא פורסם, 28.09.08).

על זה אוסיף בצער, אוי ואבוי לנו כחברה וליוקרתה של מערכת המשפט, אם זה הוא הקו שמנחה שופטים.

אין ספק שדרוש פיקוח על עבודת המשטרה והפרקליטות, בעניין זה דובר רבות בשנים ולא נעשה דבר. עניין זה ממשיך לעלות לדיון מפעם ופעם וכולי תקווה שהוא לא ירד מסדר היום עד אשר ימצא הפתרון המיוחל. עם זאת, ולצד התקוות לשינוי, אני מנסה מעת לעת לחקור, לשאול ולבחון חלופות שיכולות אולי להוות פתרון ראוי שיביא ליעול השיטה, הגברת הביקורת ולהפחתה משמעותית בהרשעות שווא.

ח. הצעה לפתרון הבעיה ומניעת הרשעת חפים מפשע ע"י "מודל מקביל"

לאור ניסיוני רב השנים בתחום המשפט הפלילי וקידום **חקר האמת העובדתית**, אשר מוכחת ומבוססת על צילומים והקלטות (בוידאו ובסאונד), הוכחתי לא אחת שהן בבחינת הראיות שמקיימות את **כלל הראיה הטובה ביותר**, העוסק בדרישת הצגת הראיה המקורית בביהמ"ש, או זו שמשקפת בצורה הנאמנה ביותר את המקור. כך האירוע, אשר נקלט בצורה אותנטית בעדשת מצלמה או במיקרופון של מכשיר ההקלטה, אין בו מקום לפרשנות, לתעתועי זיכרון או לתיאום גרסאות, כפי שנהוג למצוא בעדויותיהם של עדים בשר ודם. לעיתים מתברר שעדותם נפגמת, כאשר מוכח, שלא בדיוק התאפשר להם לחוות בחושיהם את התנהלות הזירה כהווייתה, או שעדותם מבוססת על חלקי דברים או חצאי אמיתות, שזיכרוןם נפגע או שעדותם זוהמה בסיפורים ורשמים של עדים אחרים. לא כך הם פני הדברים, כאשר העדים למתרחש הם ציודים טכניים, המצלמה או הרשמקול, שתיעדו את הזירה כהווייתה.

ואכן, לאור ניסיוני וחשיפתי לתיקים פלילים מהגדולים והמורכבים שידעה המדינה, חשיפה זו סייעה לי בלימוד הנושא וקידמה אותי לתובנות אליהן הגעתי במשך השנים ובתוך התקדמות מחקרי את הנושא, לימודי המשפטים ובעיקר בחינה ולימוד מקרוב של תהליכים משפטיים וביניהם גם עבודתה של הרשות החוקרת. כך הגעתי לשלוש תובנות עיקריות והן:

א. כי יכול ומצאתי פתרון ראוי ביותר, שיצמצם משמעותית את היקף התופעה של הרשעות השווא המבוססות על הודעות שווא. אותו כיניתי **המודל המקביל** להליך הפלילי הנוהג.

ב. שכל רשות או גוף במערכת מורכבת, יעדיפו תמיד לבקר את עצמם, מאשר להיות מבוקרים ע"י אחרים, כך גם אולי יסייע בידיהם להודות בטעויות שנמצאו בהליך ביקורת עצמית, להפיק לקחים וליישם שינוי.

אני מאמין שמערכת שתהה נכונה לבקר את עצמה, סביר שתדאג גם לתדמיתה ולא תחטא בחטאי הטיח.

ג. לאור מצב העניינים ומאזן הכוחות שהפך בלתי סביר ובמיוחד לעניין הקשרים הקיימים בתוך מערכת השפיטה ובתוכה הפרקליטות, עורכי הדין והשופטים. הגעתי למסקנה כי אין ספק שהכוח והיכולת לשנות מצויים דווקא בידי החוליה הראשונה שבשרשרת ההליך הפלילי, היא הרשות החוקרת. היא זו שפותחת את ההליך הפלילי וממליצה להאשים אדם בעבירה ולכן ראוי שהיא שתבקר על ההליך שהיא עצמה יזמה. היא גם זו שיש ביכולתה לעקוב זה מקרוב אחר ההליך המשפטי, לאתר תקלות וטעויות שקרו ותמיד יקרו. לו רק תבין מערכת אכיפת החוק, כי אין לה להתבייש בקיום ביקורת עצמית, ולו רק תבין שרק כך ניתן יהיה להגיע לחקר האמת ולדין צדק, אין לי ספק כי עולמנו המשפטי יהיה עולם טוב וצודק יותר.

זאת כמובן בהנחה כי הרצון להגיע לחקר האמת הוא נחלת הכלל.

דומני כי דווקא המשטרה החוקרת, או אולי גוף אחר של מומחים, שיוכר ע"י המדינה כגוף חוקר/מבקר, הם אלה שיש בידיהם לבדוק, לבקר ולתקן את הראוי תיקון, ע"י בדיקה עקבית ובחינת ממצאים חדשים ו/או נוספים שצצים ועולים מעת לעת בתוך כדי ההליך המשפטי ולכל אורך התנהלותו. בחינת ממצאים אלה יביאו בסופו של יום לדין צדק, ימנעו הרשעות שווא ובמקרים שכבר התרחשו כאלה, הרי לא רק שהליך הבדיקה יביא לזיכויו של חף מפשע שהואשם בטעות, אלא לא פחות חשוב מכך, גם להרשעתם של הפושעים האמתיים, שאחראים לביצוע העבירה.

זו הגישה שהביאה אותי לחשוב ולחפש פתרון לשיטה הנוהגת ומכאן לפתח מודל מקביל שיכול לשפרה. כיום שיטת המשפט בהליך הפלילי פועלת במודל טורי, בדומה לשרשרת של חוליות, שבה כל חוליה מזינה את זו שבאה אחריה. מטרת המודל המקביל היא ליצור לצד כל החוליות הללו הליך בדיקה ובקרה מקביל, שכל תכליתו למנוע את התקלה המשפטית החמורה מכל, היא הרשעת השווא. אותה הרשעת שווא, שמביאה הן לפגיעה בפרט ע"י שלילת חירותו של אדם חף מפשע ולכליאת שווא והן לפגיעה בחברה כולה, עת הפושעים האמתיים מהלכים בקרבה חופשיים וממשכים לפשוע.

ט. "המודל המקביל" הלכה למעשה, היתרונות ודרכי התמודדות עם חסרונות אפשריים

יתרונותיו של המודל המקביל הם ברורים, מעצם העובדה שכל תכליתו לאפשר תהליך של ביקורת על ההליך הפלילי וזאת במקביל להתנהלותו בביהמ"ש ולכל אורכו, כפי שיוסבר להלן. דרך הביצוע היא פשוטה וקובעת, שעל אף שתיק החקירה סיים את שלב החקירות במשטרה והוא עבר אל הפרקליטות, על מנת שזו תגיש כתב אישום ותנהל את ההליך המשפטי בבית המשפט, המשטרה לא תסיים את תפקידה. לאורך כל ההליך ובמקביל אליו, יישאר צח"מ (צוות חקירה מיוחד), מצומצם וצח"מ זה ימשיך לעקוב זה מקרוב אחר ממצאים חדשים או נוספים, שיעלו ויתגלו מעת לעת בתוך כדי הליך המשפט הפלילי, או אף יבדוק ויבחן ממצאים משמעותיים חדשים, ככל שאלה יוצגו במסגרת ההליך המשפטי ע"י הסנגור ומומחי ההגנה.

כך למעשה, נוצר ערוץ מקביל לזה הקיים. ערוץ שפועל ברקע ואינו מפריע להתנהלות הרגילה של המשפט. אין בשיטת המודל המקביל על מנת לערער ביציבות השיטה הקיימת, שכן הנוהג המוכר הוא שממשיך כל תכליתו של המודל המקביל הוא לשמש תוספת (מקבילה) להליך הפלילי הקיים. המודל מבוסס על כך, שהמשטרה תמשיך לבצע את תפקידה על הצד הטוב ביותר ולחקור את הזירה, בסיום החקירות וגיבוש הממצאים, היא תעביר את תיק החקירה אל הפרקליטות. הפרקליטות היא זו שתבצע את תפקידה בבניית כתב האישום וניהול התיק המשפטי. צוות ההגנה ימשיך ויבצע את תפקידו בייצוג הנאשם הטוען לחפותו והצגת הראיות המזכות או מעוררות הספק, ככל שיש לאל ידו להציגן.

וביהמ"ש ימשיך כמובן ויצפה בכל אילו המשחקים לפניו, ירשום את המוצגים שמוגשים אליו, יגבש התרשמותו ויכריע את הדין.

אלא, שבמקביל לכל אילו, ימשיך הצח"מ המצומצם לעקוב, לבדוק ולחקור ממצאים, ככל שיעלה בידו לאתרם או כאלה שיומצאו לביהמ"ש ע"י צוות ההגנה בתוך כדי ההליך המשפטי. וכך, ברגע שימצא הצח"מ, כי יש בידיו גילוי משמעותי, שיש בו על מנת לשפוך אור חדש או להגיע לחקר האמת, או שאולי התגלו ונמצאו ממצאים שיש בהם כדי לאתר ולתקן טעות בכתב האישום, יתריע מיד על הגילוי החדש וימנע בכך עיוות דין.

חסרונותיו האפשריים של המודל המקביל, הם למעשה הפתח שהוא יכול לאפשר לסנגורים בכדי לטעון, כי תיק החקירה לא סיים חקירה וכל עוד מצבו כזה, הרי שאין סיבה להגשת כתב אישום. בהעדר הגשת כתב אישום, ינסו לעשות שימוש בכלי הפרוצדורה הפלילית להגבלת ימי המעצר, כדי לשחרר חשודים. הטענה של הסנגורים תוכל להתבסס על העובדה, כי כל עוד נותר צח"מ פעיל, מצומצם ככל שיהיה, שתפקידו לאתר ו/או לבחון ממצאים נוספים, הרי שדי בכך על מנת ללמדנו, כי ישנן ספקות ולכן תיק החקירה נותר פתוח וככה הוא יכול לעכב את כל ההליך הפלילי.

טענות אילו, נכונות ככל שיהיו מבחינת הפרוצדורה הפלילית אולי, אין להם מקום בהליך הפלילי הנשען על המודל המקביל, ובמיוחד לאור חשיבות מטרותו וזכויות החשודים והנאשמים שהוא בא להגן עליהן. לכן, דרך הפתרון שאציע, על מנת למנוע מסנגורים להשתמש במודל המקביל, המיטיב עם לקוחותיהם, ולנצלו לרעה, הוא פשוט לעגנו בחקיקה.

יש לקבוע בחוק, כי המודל המקביל לא יוכל לשמש טענה לעניין מיצוי החקירה לצורך גיבוש כתב האישום. הסיבה לכך היא שהמודל המקביל המוצע, למעשה משמש רק לצורכי בקרה ומניעת תקלות, אינו מחליף את השיטה הנוהגת אלא רק משבח אותה. עצם זה שנוטר צח"מ מצומצם לבחינת ראיות נוספות או חדשות שיצצו בתוך כדי ההליך המשפטי, לא מעיד דבר על עוצמת הראיות שהביאו לגיבוש כתב האישום. היינו, המשטרה, ברגע שהגיע למסקנה שיש להמליץ על הגשת כתב אישום, מעבירה את תיק החקירה אל הפרקליטות, על מנת שזו תתחיל בניהול ההליך המשפטי.

מרגע שהוגש כתב אישום, יש בכך ללמד את הנאשם וסנגוריו, כי יש בנמצא די ראיות שמצדיקות את נקיטת ההליכים נגדו, עליהן מבוסס כתב האישום וההליך המשפטי הולך ומתקדם במתכונתו הרגילה, עפ"י החוק והנהוג הקיים.

למעשה, המודל המקביל אינו יכול לשמש לנאשם לצורכי טענות הגנה. אין הוא יוכל לבוא ולטעון כי תיק החקירה לא מגובש דיו לצורך הגשת כתב האישום, מרגע שזה הוגש.

המודל המקביל בא רק כדי לשרת את זכויות החשודים והנאשמים ולהגן על חזקת החפות. המודל המקביל משמש לנאשם כמעין חוליית ביקורת נוספת למקרה, שיהיה בידו להוכיח כי יש בידי גילויים או ממצאים נוספים וחדשים שטרם נבדקו ועלולים להצביע על חפותו.

ממצאים אילו יוכלו לזכות בבחינה מחודשת ע"י הצח"מ המצומצם, שמשרת כמבקר במסלול המקביל ובמידת הצורך להביא לגילוי פרטים חדשים ולחשוף את האמת העובדתית שכמעט התפספה במשפטו. עוד ניתן לקבוע בחקיקה, כמובן שגם לאור שיקולי התקציב ומגבלות המערכת, ששיטת המודל המקביל תופעל רק בתיקים מורכבים, בעלי פרופיל גבוה ולא בכל תיק פלילי באשר הוא.

יש לזכור שמטרת המודל המקביל היא למניעת הרשעות שווא המבוססות על הודאות שווא ובמיוחד בתיקים בהם נאשמים נשלחים לריצוי תקופות מאסר ממושכות ומשמעותיות. דומני שבמקרים פשוטים, בהם נאשם מבקש ביוזמתו ללכת להסדר טיעון, או מודה באשמתו ומבקש לקצר הליכים גם בפני השופט שדן בעניינו בהיכל בית המשפט, אין טעם מלעשות שימוש במודל המקביל. המודל המקביל מיועד על מנת לבקר ולברר ממצאים נוספים בתיקים שגובשו על סמך הודאת נאשם, ממנה הוא חזר לאחר מכן במסגרת ההליך המשפטי, בו הוא טוען לחפותו.

מכאן שלמעשה החיסרון האפשרי של המודל המקביל מלהפוך לכלי שרת המנוצל לרעה בידי סנגורים, ניתן לדיכוי בקלות רבה ע"י חקיקה. יתרה מזאת, דומני שגם הסנגורים, אשר יעמדו על יתרונותיו הרבים של המודל המקביל, ישכילו להבין שעדיפה קבלתו במתכונת המוצעת על פני כל ניסיון אחר להשתמש בו לרעה.

כאמור, חשיבותו של ההליך המקביל, כפי שמוצג בשרטוט הנספח למאמר זה, הוא בכך שיש ביכולתו לעצור את התקלות והטעויות למיניהן, את עיוותי הדין ובמיוחד את הרשעות השווא.

כדוגמא, אביא שתי פרשיות ידועות אשר עשו כותרות לאחרונה. הראשונה היא **פרשת הרצח ב"בר נוער"** ושחרורו של **חגי פליסיאן** החשוד במעשה, לאחר שישב במעצר כ-9 חודשים. לאחר שכבר הוגש בעניינו כתב אישום, המבוסס על עד מדינה והקלטה מפלילה, שקושרת אותו כביכול למעשה. פתאום, בצעד מפתיע, חזרה בה הפרקליטות, ביטלה את כתב האישום בפני שופטי ההרכב שנקבע לדון בתיק ופליסיאן שוחרר. כל זאת בעקבות מידע שהגיע כשבועיים לפני ביטול כתב האישום, וערער את מהימנותו של עד המדינה ולמעשה בכך ערער גם את אותה ראיה מפלילה, עד כדי מצב בו אינה מקימת עוד "סיכוי סביר להרשעה". חקירת פרשת ה"בר נוער" למעשה נקלעה למבוי סתום ומאז קרות המקרה בלילה של ה-1.8.2009 עברו ארבע שנים של גישושים באפילה, עד אותו יום בו המשטרה מיהרה להכריז כי רוצח ה"בר נוער" בידיה וכך לאורך 9 החודשים בהם רשויות המשטרה והפרקליטות החזיקו בפליסיאן, בהיותן משוכנעות כי רוצח ה"בר נוער" בידיהן, למעשה כל מאמצי החקירה נסובו סביב עניינו של פליסיאן.

לאחר שאבדה לה תקופה נוספת של 9 חודשים שוחרר החשוד המרכזי במעשה ומשפחות הקורבנות נותרו שוב ללא מענה לכאבם ותאוותם למיצוי הדין עם רוצח יקיריהן ועם הפצע שנפתח מחדש ומדמם.

ומכאן שאלתי, האם לא אבד זמן יקר מעצם ההתעקשות בעניין האשמתו של פליסיאן עת רוכזו כל הכוחות לכתב האישום שהוגש נגדו? ומה אם אותו מידע בנוגע למיהמנותו של עד המדינה לא היה מגיע או נבדק באותו שלב, הרי סביר שהליך משפטי שכזה בעניינו של פליסיאן היה מתארך לכדי 4 שנים נוספות עד להכרעת דין. גם אם הייתה זו הכרעת דין מרשיעה או אם לאו, הרי שבשיטת המשפט הנהוגה בארצנו, סביר שלא היו נבדקים אותם כיוונים אחרים עת החל מהלך המשפט עצמו.

פרקליטות המדינה בחרה להמיר את ביטול כתב האישום נגד פליסיאן בכתב אישום אחר והגישה במרץ 2014 כתב אישום נגד עד המדינה, זאור חנקישייב, בגין בידוי ראיות, שיבוש הליכי חקירה, מסירת ידיעות כוזבות וקבלת דבר במרמה בנסיבות מחמירות. לטענת הפרקליטות חנקישייב הפליל לכאורה את חגי פליסיאן ברצח במועדון ה"בר נוער" וגרם לו לשבת תשעה חודשים מאחורי סורג ובריח.

אך מסתבר שלמרות ההאשמות החמורות הללו, בסופו של יום, הפרקליטות הגיעה עם עד המדינה להסדר טיעון אשר קובע כי יוטלו עליו 70 חודשי מאסר, מהם ינוכו שמונה חודשים שבהם כבר היה עצור. עפ"י דיווחים שפורסמו בתקשורת, הסיבה להסדר הטיעון המקל היא האיום של חנקישייב, באמצעות עורך דינו מהסנגוריה הציבורית, לחשוף את שיטות הפעלת הסוכנים של המדינה. הטענה היא שבפרקליטות חששו שהדבר ישפיע על תיקים אחרים וזו הייתה אחת הסיבות להחלטה ללכת להסדר טיעון.

הנה כי כן, עצם הלקונה בשיטה הנהוגה, לא די בכך שהיא מביאה לעינוי דין בהליך המשפטי ועלולה להוביל להרשעת החפים מפשע, אלא יתרה מכך, בהגנה על מהלכי השיטה הנוהגת ועצם הרצון שלא לחשוף מהתנהלותן של שיטות חקירה נפסדות, נולדים להם הסדרי טיעון שמביאים להקלה בעונשם של האשמים.

בחרתי בדוגמא זו של תיק פליסיאן, ככזו שממחישה היטב שנים מהנושאים החשובים והמרכזיים שהעליתי עד כה, מחד, תיק פליסיאן מלמד, כי אכן ישנו תמיד מקום לביקורת ובחינה מחודשת של הראיות ועובדה היא, כי כאשר עושים זאת, הרי שניתן לעצור את מחול השדים בזמן ולהימנע מהרשעת שווא. מאידך, עסקת הטיעון עם עד המדינה שבה ומוכיחה את הלקונה של חוסר הבקרה והביקורת. במקום שתיק פליסיאן ישמש לדיון בהגברת חשיבותו של קיום בדיק בית מעמיק ובעקבותיו להפקת לקחים שישמשו כדי לייצר שינוי ושכלול של השיטה הנוהגת, שוב נראה, לצערי, כי מחדלי המקרה לא נלמדים אלא מטואטאים תחת פני השטיח שנרקם בחוטיו הפתלתלים של הסדר הטיעון.

פרשה חמורה אחרת, שהותירה פצעים מדממים אצל חלק ממשפחת הקורבן על עצם אי מיצוי הדין עם רוצחים, היא חמורה אף יותר וזו בשל העובדה, כי מדובר בה במשפט מרובה קורבנות.

מעבר לקרובי משפחת הקורבן הכואבים את אובדן החיים, גם קרוביו של המורשע החף כואבים את אובדן חירותו על לא עוול בכפו. מדובר כמובן בפרשת **זדורוב - ראדה ז"ל**, אשר בה, בניגוד לתיק חגי פליסיאן, מחול השדים לא נעצר בזמן, פעולת המדובר לא נחשפה עד תום ובוודאי שלא זכתה לבידור מעמיק במהלך המשפט, כך גם מחדלי חקירה רבים נוספים ושאלות שנותרו ללא מענה בהכרעת הדין.

מכאן, שכל אילו ביחד ולחוד הביאו לתוצאותיו של ההליך כולו והרשעתו של זדורוב ברצח תאיר ראדה. זדורוב, החשוד שנשבר בידי חוקריו ונפל קורבן לשיטה וזו אף בזמן שראיות הזירה הצביעו כל העת, מאז יום הרצח ודרך מהלך החקירות והמשפט כולו, באור אדום בוהק הצבוע בצבע דמה של המנוחה ז"ל על הרוצחים האמתיים. הזירה המדממת של תאיר המסכנה, נותרה זועקת ראיות רבות המצביעות על חשודים אחרים במעשה, אך קולה לא נשמע וחקירת הממצאים הרבים כל כך לא מוצו עד תום.

אין בליבי כל צל של ספק, שהמודל המקביל היה יכול למצוא ביטוי ולהוכיח את חשיבותו בהליך המשפטי, כפי שבא לידי ביטוי בתיקים רבים ובמיוחד בפרשת זדורוב.

עובדה היא שהרשעתו של זדורוב, הנתון במאסר מזה 8 שנים וזירת הרצח של תאיר ראדה ז"ל, שנותרה כפצע מדמם המכתים את גלימת מערכת המשפט כולה, ממשיכות לעשות כותרות ואינן יורדות מסדר היום, עד אשר המערכת המשפטית תדע להודות בטעויותיה ותחליט להתמודד עם הכרעת הדין ההזויה, שהותירה שאלות חשובות ורבות כל כך ללא מענה.

בסופו של יום מדובר בהכרעת דין המבוססת על הודאת נאשם חסר אונים, אשר נשבר בחקירותיו, מסר הודאה מלאה חורים וביצע שחזור מופרח, שאין בבסיסו כל אחיזה במציאות. החוט המקשר היחיד, שנרקם בין אותה הודאה להרשעה, הוא דוח של מומחה משטרתי, שספק גדול היה ונותר מרחף מעל תוכנו.

אך מעבר לעובדה שהורשע כאן אדם בביצוע רצח, בזירה עמוסה בראיות פורנזיות (מדעיות) רבות כל כך, ראיות המצביעות דווקא על קיומם של אשמים אחרים וזאת בזמן שאף לא אחת מראיות אלו תואמת אליו או קושרת אותו לזירת הרצח. החמור מכל אילו, הוא עצם החשד והספק הכבד שמרחף מעל ההרשעה הזו, שמגיע דווקא מצידה של אם המנוחה, אשר טוענת לאי מיצויים של כוונת חקירה מהותיים.

הרי מה לה לאם, ששכלה את ביתה בידי מרצחים שפלים, כי תצא בביקורת כנגד המערכת שבאה חשבון והרשיעה, כך לטענתה (של המערכת) את רוצח בתה.

יש לציין שכבר בתחילת ההליך, חודשיים בלבד לאחר מעצרו של רומן זדורוב כחשוד במעשה, ועם תחילת משפטו, הוגשה עתירה לבג"ץ³², ע"י משפחת המנוחה, משפחת ראדה, עתירה לפתיחת תיק החקירה ומיצוי כיווני חקירה שלא נבדקו עד תום.

עצם זעקתה של אם הקורבן, שקולה נשמע היטב החל מתחילתו של המשפט וגם כיום ולאורך תקופה ארוכה מאז הרשעתו של זדורוב, זעקה זו שממאנת מערכת המשפט לשמוע, היא רבת משמעות ויש בה עצמה כדי לחייב בדיקה ראויה של הפרשה הזו.

הרשעתו של זדורוב ככלל, על כל הספקות הרבים שבה וזעקתה של אם המנוחה, הגב' ראדה בפרט, חייבות להוות גורם רב חשיבות, אשר מדליק נורת אזהרה אדומה ובוהקת על ההליך המשפטי כולו ולמעשה מחייבת את השימוש במודל המקביל.

אין ספק שבמקרה זה, אכן מדובר בנורה בוהקת בצבע אדום של דם המנוחה הזועק ממעמקים³³ לצדק.

³² בג"צ 3041/07 ודנג"צ 4483/07, אילנה ושמואל ראדה נ' פרקליט המדינה.

³³ "ממעמקים": שם השיר של עידן ריכל, שזכה להפוך לרב משמעות עת הפך למזוהה עם פרשת הרצח של תאיר ולצליל המתנה בטלפון של אימה, אילנה. השיר פותח במילים שקיבלו משמעות עזה באזני כל אילו המלווים בדאגה ובגעגוע את הפרשה:

"ממעמקים קראתי אלייך בואי אלי
בשובך יחזור שוב האור בעיני
לא גמור, לא עוזב המגע בידייך
שיבוא ויאיר למשמע קול צחוקך"

י. סוף דבר

בסיכומו של עניין, תיארתי כאן עד כמה מסוכנת תופעת הרשעות השווא, שהיא למעשה תוצר של ההליך הפלילי עצמו. ניתן לומר, שתופעת הרשעות השווא, אשר לרב מקורה בהליך חקירתי לקוי, אשר מביא להודאות שווא, עליהן מתבסס בית המשפט בהמשך, כשעינינו עצומות לרווחה, היא בבחינת גידול סרטני שנוצרת בד"כ עוד בחדרי החקירות, בתחילתו של ההליך. בהעדר גילוי מוקדם הוא הולך ומתפתח לאורך זמן התנהלותו של ההליך המשפטי, עד אשר מביא לקריסתו של כל ההליך כולו בתוצאת פטירת חירותו של אדם חף מפשע, אשר מצא את עצמו קורבן של המערכת והורשע בפלילים.

לצערי כי רב, עניין זה אינו תופעה חריגה במחוזותינו והוא תוצאת התנהלותו של ההליך הפלילי עצמו, כפי שהוא נוהג במחוזותינו כיום. מכאן יצא הדיון, בו הוכחתי עד כמה חשוב השינוי של מודל זה להליך שונה, **מודל מקביל**, שכל תכליתו ליצור עוד מעטה הגנה, בדיקה ופיקוח, שישמש מעין ביקורת נוספת על ההליך עצמו והכל בכדי לנסות ולמנוע את הקלות הבלתי נסבלת הזו שמביאה להרשעות שווא.

נכון שכל מערכת צעירה או ותיקה ככל שתהיה, לא אוהבת לקבל שינויים, שמה אלה יערערו את יציבותה, אך בהסתמך על מימרתו הידועה של השופט משה זמורה, "**בין אמת ויציב – אמת עדיף...**"³⁴, למעשה המודל המקביל שהוצג כאן, אינו פוגע ביציבות המערכת כלל ואינו משנה בה סדרי עולם. כל תכליתו לשמש מעין הליך בדיקה נוסף, שיביא לגילוי מוקדם של אותם גידולים סרטנים, אשר מכחישים את בריאותה ופוגעים בתפקודה ובתדמיתה של מערכת המשפט כולה.

אין לי ספק, כי שינוי שכזה, אינו בבחינת מהפך של שיטת עבודה קיימת, אלא מהווה תוספת חשובה, אפשרית וקלה לביצוע, שתהפוך את ההליך הנוהג, להגון, נכון וראוי הרבה יותר מזה אליו התרגלנו. **כל שצריך הוא רק להיות פתוחים לקבלת ביקורת ונכונים לקבל שינוי, שאין לי ספק, כי יביא גם יביא שלום, אמת וצדק במחוזותינו, לטובת יוקרתה של מערכת המשפט כולה ולמען עתידה של מדינת ישראל.**

מצאתי שדעתי ותקוותי זו, מוצאת ביטוי גם בדעת גדולים, כפי שעולה במימרתו של השופט אהרון ברק: **"...אמון הציבור ברשות השופטת הוא הנכס היקר ביותר שיש לה לרשות זו. זהו גם מנכסיה היקרים ביותר של האומה..."**³⁵

ואף מוצאת תימוכין נוספים גם בספר **דברים ט"ז**, ככתוב:

יח **שִׁפְטִים וְשִׁטְרִים תִּתֵּן לָךְ בְּכָל שְׁעָרֶיךָ אֲשֶׁר אֶ-דוֹנֵי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ לְשִׁבְטֶיךָ וְשִׁפְטוּ אֶת הָעָם מִשִּׁפְט צֶדֶק .**

יט **לֹא תִטֶּה מִשִּׁפְט לֹא תִכְיֹר פְּנִים וְלֹא תִקַּח שֹׁחַד כִּי הַשֹּׁחַד יַעֲנֹר עֵינֵי חֲכָמִים וְיִסְלֹף דְּבָרֵי צְדִיקִים .**

כ **צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף לְמַעַן תַּחֲיֶיהָ וְיִרְשֶׁתָּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֶ-דוֹנֵי אֱלֹהֶיךָ נָתַן לָךְ .**

³⁴ הש' משה זמורה, ע"א 376/46 רוזנבאום נ' רוזנבאום, פ"ד ב(1) 235 (1946)

³⁵ הש' אהרון ברק, בג"ץ 732/84 צבן נ' השר לענייני דתות, פ"ד מ(4) 141 (1986)

יא. סוף יומן מסע – התובנות ממסע בנבכי המשפט ולימודי המשפטים (תוספת בנימה אישית)

(תוספת זו אינה קשורה למחקר עצמו, אלא נולדה בעקבותיו ולאור תובנות שלאחר סיום הלימודים).

“המשחק העיקרי של עו”ד הוא איך לא לדעת יותר מידי, איך לשמוע באופן מסונן. איך לא לשמוע את הדברים שעלולים להגביל אותך אחר כך.... המשפט הוא משחק השקר....” (ראה זמן 58: 0)
“המקצוע שלנו הוא לא מקצוע שמחפש את האמת ובוודאי הוא לא מקצוע שמוצא את האמת. זה מקצוע מכוער של תחרות, של סיפורים, של הונאות, הרבה הונאה עצמית גם והרבה הונאת האחרים, של כולם. של הלקוח, של עורך הדין, של התובע, של השופט”. (ראה זמן 50: 5)
 משפטים אלו נאמרו ע”י עו”ד אביגדור פלדמן בינואר 2008 בראיון בתכנית “מי שמדבר” (אילנה דיין)³⁶.

בסיכומו של עניין ולאחר שעברתי תהליך ארוך ומייגע, לאורך שנות פועלי ובתוך כדי לימודי המשפטים, אותם סיכמתי בעבודתי זו, רק התחדדה בראשי הבנת הפער המובנה וניגוד העניינים המובהק בפניו אני ניצב כעת, בבחירה בין המשך עבודתי כמומחה בתחום ובין עבודתי הצפויה כעורך הדין.
 אין ספק כי גם המומחה וגם עורך הדין, שניהם משרתים את השופטים היושבים בדין בהיכל המשפט, אך תפקידו של המומחה, היא לקדם את חקר האמת ולעסוק באמת העובדתית ובמהות המשפט, בעוד תפקידו של עורך הדין לייצג את לקוחו, להציג את האמת המשפטית שלו ולעסוק בפרוצדורה המשפטית.
 לאור זאת ולאור התובנות הרבות שהגעתי אליהן בדרך, הבנתי כי למרות השקעתי הרבה, יכול ויהיה זה נכון לעצור כעת, לוותר על ההתמחות וההצטרפות למשפחת לשכת עורכי הדין, זאת למען אוכל להמשיך לעסוק בתחומי **כמומחה לראיות מ”ט** מצולמות ומוקלטות **וכמשפטן** מנוסה כל כך בתחום המשפט הפלילי כך למעשה אוכל להמשיך ולפעול לקידום חקר האמת העובדתית, מבלי להיות שווי בניגוד עניינים של טענות אמת משפטיות ואמשיך ללכת אחרי רגשי הלב והנפש, לשאוף תמיד וגם להגיע אל חקר האמת, שתביא בסופו של יום לברור האמת העובדתית ולמשפט צדק.

אמת יש רק אחת והיא **תאיר** לי את דרכי.

³⁶ <http://youtu.be/NMVG9o1ilKA?list=UUsz3xTxzpbPT6ksSBTL2urg> : ראה קישור - עולם המשפט הוא עולם שקר - ראה קישור

מקורות נוספים:**ספרות:**

בועז סנג'רו **הרשעת חפים מפשע בישראל ובעולם**, הוצאת רסלינג והמרכז האקדמי למשפט ועסקים, 2014
 עו"ד איריס מרקוס **המחדל החקירתי בראי ההליך הפלילי**, אוצר המשפט, 2013.
 יעקב קדמי, **על הראיות** - חלק שלישי, הוצאת דיונון, מהדורת 2009
 מאיר כרמון **חוקרים ונחקרים - משחק המוחות**, הוצאת מסדה, 2008
 נייר קפח **ספר הציטטות של שופטי ישראל לדורותיהם**, הוצאת משכל - ידיעות אחרונות, 2010

מאמרים:

בועז סנג'רו **האומנם "מלכת הראיות" או שמא קיסרית הרשעות השווא**
 מיכל טמיר **חלופות מעצר – האם תמיד לטובת נאשמים?**

פסיקה עיקרית:

לעניין פסילת ראיות שהושגו שלא כדין:

ע"פ 5121/98 **יששכרוב נ' התובע הצבאי הראשי**.

לעניין פסילת הודאה אשר נגבתה תוך שימוש פסול במדובבים:

ע"פ 1301/06 **עזבון המנוח יוני אלזם ז"ל נ' מדינת ישראל**.

לעניין הצלחת השיטה הקיימת ושבירת נחקר בחקירות עד כדי הודאת שווא:

מ"ח 3032/99 - **עמוס ברנס נ' מדינת ישראל**.

ע"פ 7939/10 - **רומן זדורוב נ' מדינת ישראל**.

לעניין ההודאה כבסיס לעצירה ולסיום הליכי החקירה בשעה שזו לא מוצתה:

בג"צ 3041/07, **אילנה ושמואל ראדה נ' פרקליט המדינה**.

דנג"צ 4483/07, **אילנה ושמואל ראדה נ' פרקליט המדינה**.

בג"ץ 1451/11, **בלדינגר דורון ואח' נ' היועץ המשפטי לממשלה**.

אינטרנט:

אתר פרויקט החפות האמריקאי באינטרנט - <http://www.innocenceproject.org>

סרטים וסרטונים:

Conviction (2010), Movie director: Tony Goldwyn

"**עבריינים כמדובבים**" - תחקיר מבט שני על שיטת ההרשעה באמצעות מדובבים.

"**השבוע שלא היה**" - **תוכנית "האח הגדול"**, ע"י דורון בלדינגר - סרטון על תופעת "הודאת חפים מפשע".

עולם המשפט הוא עולם שקר, עו"ד אביגדור פלדמן בראיון בתכנית "מי שמדבר" (אילנה דין, 2008)

מוצגים: [מצ"ב כנספח לעבודה]

הסכם הפעלת מדובב, סומן ת' 398, במשפטו של רומן זדורוב.

כתבות וחדשות: [מצ"ב כנספח לעבודה]

הרופאה ש"נהפכה לנאשמת השנייה בתיק זדורוב" (דה-מרקר 11.7.14)

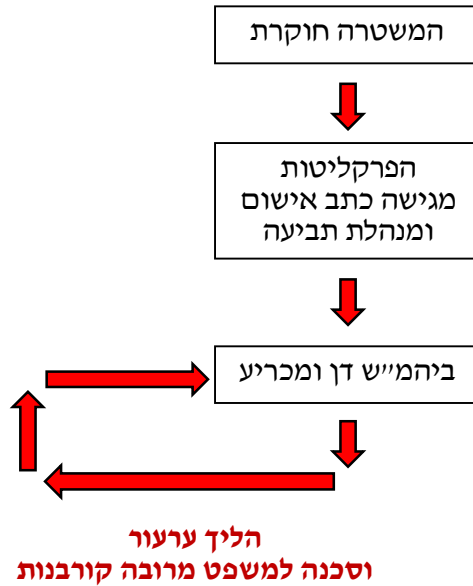
"המדינה מונעת עדות של ראש המכון הפתולוגי לטובת זדורוב" ("הארץ" 14.1.14).

פרופ' מרדכי קרמניצר: "ההתנהלות של הפרקליטות בתיק זדורוב מפחידה" ("הארץ", 16.10.14).

תרשים המודל המקביל לניהול הליך פלילי

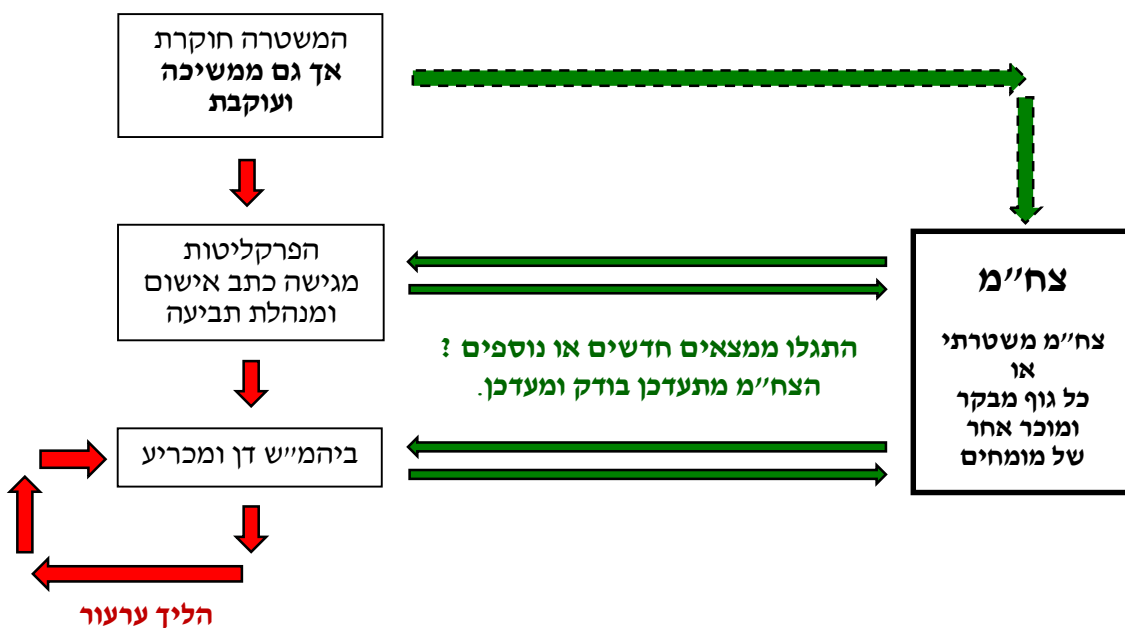
מהלך התיק הפלילי בשיטה הקיימת

הליך טורי - כל חוליה מזינה את זו שבאה אחריה.

מהלך התיק הפלילי בשיטה המקבילה

הצח"מ הוא החוליה המקבילה הנוספת להליך הטורי הרגיל, שמשמשת כגורם בדיקה ובקרה לאורך כל זמן המשפט.

Kenny Waters

Incident Date: 5/21/80

Jurisdiction: MA

Charge: Murder, Robbery

Conviction: Murder, Robbery

Sentence: Life

Year of Conviction: 1983

Exoneration Date: 6/19/01

Sentence Served: 18 Years

Real perpetrator found? Not Yet

Contributing Causes: Informants

Compensation? Yes

RELATED LINKS

[Conviction — the Story Behind the Film](#)

[Photo Slideshow: The Waters Case](#)

[Video: The Waters Family's Fight for Freedom](#)

Kenny Waters served 18 years in prison for murder he didn't commit before DNA testing proved his innocence. His sister, Betty Anne Waters, put herself through college and law school in order to help with her brother's case. She worked with the Innocence Project to bring about his exoneration in 2001.

Sadly, Waters passed away six months after his release. He was 47 years old and had spent more than a third of his life in prison for a crime he didn't commit.

Waters' case is the focus of the film "Conviction," which was released in October 2010.

- [Visit our "Conviction" page for videos, resources and the story behind the film.](#)
- [View a slideshow of Waters family photos](#) and pictures from the day Kenny was freed
- View [original documents and images](#) from the case
- Watch a [3-minute video](#) on the story behind "Conviction," featuring Betty Anne Waters, Kenny Waters and Innocence Project Co-Director Barry Scheck

More on Kenny Waters' wrongful conviction and exoneration:

The Crime

On the morning of May 21, 1980, Katherina Reitz Brow was stabbed to death in her Ayer, Massachusetts, home. Her body was found at 10:45 a.m. — she had been stabbed more than 30 times and her linen closet had been ransacked. There were bloodstains throughout the house and the kitchen faucet was running. Her purse, some jewelry and an envelope where she kept cash were all missing.

The Investigation

Investigating officers responded to the victim's house shortly after her daughter-in-law discovered her body. Crime scene investigators recovered hairs, blood and fingerprints in the house, including two fingerprints in blood — one on a toaster in the kitchen and the other on the running faucet — that were considered potentially tied to the perpetrator. The apparent murder weapon, a bloody paring knife, was collected from a wastebasket in the house.

Kenny Waters became a suspect because he lived next to the victim, with his girlfriend, Brenda Marsh. He worked at the Park Street Diner in Ayer, where Brow was a frequent customer. It was apparently known to diner employees that Brow kept a large amount of cash in her home.

Waters was questioned by police on the day after the crime and provided an strong alibi that he had worked until 8:30 a.m. on the day Brow was killed and a coworker had driven him home. He changed clothes and had been in the Ayer courthouse for a 9 a.m. appearance with his attorney. He said he left the courthouse after 11 a.m. and returned to the diner, where he stayed until 12:30 p.m. Officers examined his clothes and body and did not see any apparent blood stains or cuts. He was fingerprinted and questioned further but not charged. Four months later, officers asked Waters to submit to a voice stress test, which he did voluntarily and passed.

The case remained open for more than two years. In October 1982, a man named Robert Osborne, who was living with Marsh, Waters' ex-girlfriend, approached the Ayer Police Department and allegedly offered to provide information on the murder in exchange for money.

Osborne said Marsh had told him that Waters confessed to her that he had killed a woman. It is unknown whether Osborne was ever compensated for the information he provided. Officers then interrogated Marsh and allegedly threatened to charge her as an accessory to murder and take away her children if she didn't corroborate Osborne's claim. She initially refused, saying Osborne's statements were untrue. Eventually, however, she agreed to

You can help prevent wrongful convictions and help exonerate the innocent! Sign up for our e-mail list, or follow us on Facebook and Twitter to get updates on actions you can take for justice!

corroborate the details provided by Osborne. She told police that Waters had returned home on the morning of the murder with a long, deep scratch on his face. Based on these statements, Waters was charged with murder.

The Trial

Waters' trial began in Ayer in May 1983. Although police had collected and analyzed fingerprint evidence in the case and had used fingerprints from the toaster and faucet to exclude Waters and several other suspects during the investigation, these records were apparently not provided by police to prosecutors. Therefore, the prosecution and defense proceeded with the trial under the false assumption that no fingerprints of value had been collected at the scene of crime.

The state's case relied heavily on the statements of three witnesses. Marsh testified that she had seen the defendant with a scratch on his face and that he had admitted to her that he had killed Brow. Roseanna Perry, another former girlfriend of Waters', also initially told police that she had no information about the crime but after more than three hours of interrogation and threats of arrest, told them Waters had told her something about stabbing a woman and stealing her money and jewelry. She testified to this statement. A friend of Brow's who worked with Waters at the Park Street Diner said Waters had sold her a ring that had belonged to the victim. She said she paid \$5 for the ring and gave it to police. Workers from the packing company where Waters had previously worked stated that a knife similar to the one found at the crime scene had gone missing. The knife was manufactured by the company where the victim's husband worked, however.

A forensic analyst also testified for the state about test results on blood from the crime scene. Blood types O and B were found in the apartment. The victim was type B and Waters and the victim's husband were both type O. The analyst told the jury that 48% of the population has Type O blood. The analyst also testified that three hairs collected from the crime scene — including one in the victim's hand and one on the murder weapon — did not match the victim or Waters.

Waters raised an alibi defense, saying that he was at work at the Park Street Diner until 8:30 a.m. and then at court until 10:45 a.m. His time card from that week, however, had gone missing and wasn't presented as evidence. Although it has been revealed that police independently confirmed Waters' work schedule during the investigation, this evidence wasn't presented during trial.

Waters was convicted on May 11, 1983, and sentenced to life in prison.

Appeals and DNA Testing

Waters appealed his conviction several times between 1983 and 1999. Although Roseanna Perry recanted her trial testimony that Waters had admitted guilt, his appeals for a new trial and for federal habeas corpus relief were denied. Several times during this period, Waters and his representatives requested complete documents in the case from the Ayer police department, but were given the same incomplete documents used at trial. Critical evidence of Waters' innocence, including the fingerprints and the timecards, was withheld.

After Waters' conviction, his sister, Betty Anne Waters, sought to prove his innocence. She put herself through college and law school, all with the goal of exonerating her brother. In 1999, she located the Type O blood evidence collected from the scene of the crime and obtained a court order to preserve the evidence for possible DNA testing. In 2000, she began working with the Innocence Project on the case. Together Betty Anne Waters and the Innocence Project reached an agreement with the Middlesex County District Attorney's office to allow a private lab to conduct DNA testing on the evidence. The results excluded Waters and the victim's husband, proving that Waters was not the perpetrator.

Reinvestigation and Exoneration

In March 2001, the Massachusetts State Police Crime Lab verified the DNA results, and Waters' conviction was vacated two days later. After nearly 18 years in prison for a crime he didn't commit, Waters was freed while prosecutors considered whether to retry him.

The Middlesex County District Attorney's Office opened a new investigation of the case to determine whether to retry Waters. The reinvestigation was led by a state police officer, who found the police reports to be incomplete, and contacted Ayer police officers who had been involved in the original investigation. At this point, for the first time, the police turned over complete records from the case — including a police report confirming Waters' work schedule and extensive documentation on the fingerprint evidence that had been collected before trial.

On June 19, 2001, the District Attorney's office dropped all charges against Waters and his exoneration became official. Sadly, after only six months of freedom, Waters died in a tragic accident on September 19, 2001. He was 47 years old.

Since his death, representatives of his estate have settled a civil lawsuit with the town of Ayer, and the case was the subject of a 2010 feature film, "[Conviction](#)."

© Innocence Project, All rights reserved.

Affiliated with the **Benjamin N. Cardozo School of Law** at Yeshiva University

Facebook / Twitter / info@innocenceproject.org

[Privacy Policy](#)

הצד האפל של אהבה: חוקרים מהאוניברסיטה מצאו שהורמון האהבה אוקסיטוצין פוגע ביכולת לזהות רמאויות ושקרים

22/07/2013

הפך האוקסיטוצין לאחד ההורמונים הנחקרים ביותר, ובשנים האחרונות התגלה ששאיפת ההורמון בצורת תרסיס מגדילה את הנטייה לתת אמון ולגלות נדיבות. אולם מחקר ישראלי שעתיד להתפרסם בחודש הבא בכתב העת היוקרתי Psychological Science חושף צד פחות נעים של הורמון האהבה:

במחקר שנערך על ידי פרופ' אייל וינטר מהמרכז לחקר רציונאליות באוניברסיטה העברית, תלמידתו עינב הרט וד"ר שלמה ישראל מאוניברסיטת דיוק שבארה"ב, מצאו החוקרים כי האוקסיטוצין גורם לאנשים לאבד מהיכולת ומהמוטיבציה שלהם לזהות רמאויות ושקרים.

במחקר השתתפו 84 נבדקים שמחציתם שאפו תרסיס אוקסיטוצין ומחציתם שאפו תרסיס פלסבו ללא ההורמון. זמן קצר לאחר מכן התבקשו כל הנבדקים לצפות בשעשועון האמריקאי הפופולארי 'Friend or Foes' שבמסגרתו שני שחקנים יכולים לחלוק ביניהם סכום כסף או לגנוב את כולו לעצמם. אם שניהם בוחרים לחלוק את התשלום אז הכסף מחולק ביניהם שווה בשווה. אם אחד בחר לחלק והשני בחר לגנוב אזי הגנב מקבל את כל הסכום והשני מאומה, ואם שניהם בחרו לגנוב אז אף אחד מבין השניים לא מקבל מאומה. טרם הבחירה משוחחים השחקנים כ-30 שניות. כמובן שלכל המשתתפים יש אינטרס להכריז – בכנות או כהטעיה – שיבחרו לחלק את הסכום, אך יש להם אינטרס אנוכי לבגוד לאחר השיחה ולנסות לקחת את כל הכסף לעצמם.

המחקר הראה כי הנבדקים שלא שאפו את האוקסיטוצין הצליחו להבחין מעבר לרמת ניחוש, על סמך הבעות פנים ושפת הגוף של המשתתפים בתכנית, מי מבין המשתתפים יבחרו לחלק את הכסף עם המתחרה השני ומי מבין המשתתפים רק מבטיחים שיחלקו את הכסף אך בפועל ישקרו ויבחרו באפשרות האנוכית לגנוב את כל הכסף. מנגד, הנבדקים ששאפו אוקסיטוצין לא הצליחו לזהות מי מבין המשתתפים בתכנית משקר ומי לא. לפי החוקרים, ממצא זה מעיד שכי הורמון האהבה מפחית את היכולת של אנשים לזהות רמאויות וכוונות עיונות. יתר על כן, המחקר מצא כי הנבדקים ששאפו אוקסיטוצין הזדרזו לענות על השאלה האם משתתפי התכנית שיקרו או לא, ולא הסכימו להשקיע חשיבה מאומצת בנושא זה.

"מהמחקר שערכנו עולה שהקלישאה לפיה האהבה גורמת לאנשים להתנהג בנאיביות היא אמת לאמיתה" אומר פרופ' וינטר. "ברגע שאנו חשים מאוהבים, יתכן ונאבד מהיכולת הטבעית שלנו להבחין ברמאויות ובשקרים ומהרצון שלנו להשקיע מאמץ בזיהוי התנהגויות שכאלה. לכן אנו שומעים לא פעם סיפורים על אנשים מאוהבים שהולכו שולל ונוצלו באופן כזה או אחר – הם פשוט איבדו את היכולת ההכרחית והחשובה לנהוג בחשדנות. למעשה, הורמון האהבה לא גורם לנו להתנהג בנאיביות רק כלפי האדם בו אנו מאוהבים, אלא עלול להפוך אותנו לתמימים לגבי כל דבר ועניין".

אז כיצד אפשר להימנע מההשפעה השלילית של הורמון האהבה? "אנחנו לא יכולים לשלוט ברמות האוקסיטוצין שהמוח שלנו מייצר, אבל בסופו של דבר הדרך הטובה ביותר להתמודד עם ההשפעות המסוכנות שלו היא פשוט לעשות שימוש בשכל שלנו" מציע פרופ' וינטר שאף פרסם לאחרונה את הספר "רגשות רציונאליים" (זמורה ביתן) שעוסק בקשר המרתק בין רגשות להתנהגות רציונאלית. "אם אנחנו מודעים לכך שאנחנו מאוהבים עלינו לקחת בחשבון שהדבר עשוי להשפיע על ההתנהגות שלנו ועל רמת החשדנות שלנו. לכן כאשר אנחנו מאוהבים, בסיטואציות שבהן אנחנו צריכים לקבל החלטות עלינו לשאול את עצמנו האם היינו מקבלים את אותה החלטה גם בעבר לפני שהיינו תחת השפעת האהבה".

Oxytocin increases trust in humans

Michael Kosfeld^{1*}, Markus Heinrichs^{2*}, Paul J. Zak³, Urs Fischbacher¹ & Ernst Fehr^{1,4}

Trust pervades human societies^{1,2}. Trust is indispensable in friendship, love, families and organizations, and plays a key role in economic exchange and politics³. In the absence of trust among trading partners, market transactions break down. In the absence of trust in a country's institutions and leaders, political legitimacy breaks down. Much recent evidence indicates that trust contributes to economic, political and social success^{4,5}. Little is known, however, about the biological basis of trust among humans. Here we show that intranasal administration of oxytocin, a neuropeptide that plays a key role in social attachment and affiliation in non-human mammals^{6–8}, causes a substantial increase in trust among humans, thereby greatly increasing the benefits from social interactions. We also show that the effect of oxytocin on trust is not due to a general increase in the readiness to bear risks. On the contrary, oxytocin specifically affects an individual's willingness to accept social risks arising through interpersonal interactions. These results concur with animal research suggesting an essential role for oxytocin as a biological basis of prosocial approach behaviour.

In non-human mammals, the neuropeptide oxytocin has a central role in general behavioural regulation, particularly in positive social interactions. Aside from its well-known physiological functions in milk letdown and during labour, oxytocin receptors are distributed in various brain regions associated with behaviour^{9,10}, including pair bonding, maternal care, sexual behaviour, and the ability to form normal social attachments^{6–8,11–15}. Thus, oxytocin seems to permit animals to overcome their natural avoidance of proximity and thereby facilitates approach behaviour. Given that oxytocin is believed to promote social attachment and affiliation in non-human mammals, we hypothesized that oxytocin might also promote prosocial approach behaviours—such as trust—in humans. Recent research has shown that neuropeptides cross the blood-brain barrier after intranasal administration¹⁶, providing a useful method for studying the central nervous system effects of oxytocin in humans^{17,18}. We used a double-blind study design to compare trusting behaviour in a group of subjects that received a single dose of intranasal oxytocin with that of subjects in a control group that received placebo.

We analysed the effect of exogenously administered oxytocin on individuals' decisions in a trust game with real monetary stakes^{19–22}. In this trust game, two subjects interacting anonymously play either the role of an investor or a trustee (Fig. 1). First, the investor has the option of choosing a costly trusting action by giving money to the trustee. If the investor transfers money, the total amount available for distribution between the two players increases but, initially, the trustee reaps the whole increase. The trustee is then informed about the investor's transfer and can honour the investor's trust by sharing the monetary increase generated by the investor's transfer. Thus, if the investor gives money to the trustee and the latter shares the proceeds of the transfer, both players end up with a higher

monetary payoff. However, the trustee also has the option of violating the investor's trust. As sharing the proceeds is costly for the trustee, a selfish trustee will never honour the investor's trust because the investor and the trustee interact only once during the experiment.

The investor is therefore caught in a dilemma: if he trusts and the trustee shares, the investor increases his payoff, but he is also subject to the risk that the trustee will abuse this trust. In the latter case, the investor is worse off than if he had not trusted at all and, adding insult to injury, the trustee has an unfair payoff advantage relative to the investor. Substantial evidence exists to show that humans are averse to such risks^{22–24}. Moreover, the aversion of investors to abuse of trust seems to have an important role across different human cultures and social groups in the context of our game^{22,25}. The investors have to overcome their aversion against these risks in order to trust, allowing us to address the question of whether oxytocin modulates this trusting behaviour in humans.

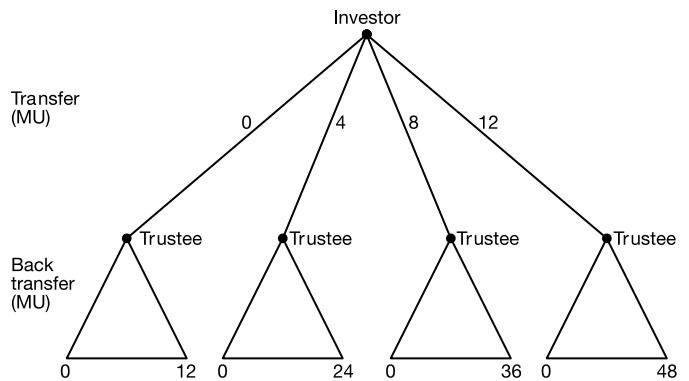

Figure 1 | The trust game. Both subjects receive an initial endowment of 12 monetary units (MU). The investor can send 0, 4, 8 or 12 MU to the trustee. The experimenter triples each MU the investor transfers. After the investor's decision is made, the trustee is informed about the investor's transfer. Then the trustee has the option of sending any amount between zero and his total amount available back to the investor. For example, if the investor has sent 12 MU, the trustee possesses 48 MU (12 MU own endowment + 36 MU tripled transfer) and can, therefore choose any back transfer from 0 to 48 MUs. The experimenter does not triple the back transfer. The investor's final payoff corresponds to the initial endowment minus the transfer to the trustee, plus the back transfer from the trustee. The trustee's final payoff is given by his initial endowment plus the tripled transfer of the investor, minus the back transfer to the investor. At the end of the experiment, the earned MU are exchanged into real money according to a publicly announced exchange rate (see Methods). Each subject made four decisions in the same player role while paired with four different, randomly selected interaction partners.

¹University of Zurich, Institute for Empirical Research in Economics, Blumlisalpstrasse 10, CH-8006 Zurich, Switzerland. ²University of Zurich, Department of Clinical Psychology and Psychotherapy, Zurichbergstrasse 43, CH-8044 Zurich, Switzerland. ³Center for Neuroeconomics Studies, Claremont Graduate University, Claremont, California 91711-6165, USA. ⁴Collegium Helveticum, Schmelzbergstrasse 25, CH-8092 Zurich, Switzerland.

*These authors contributed equally to this work.

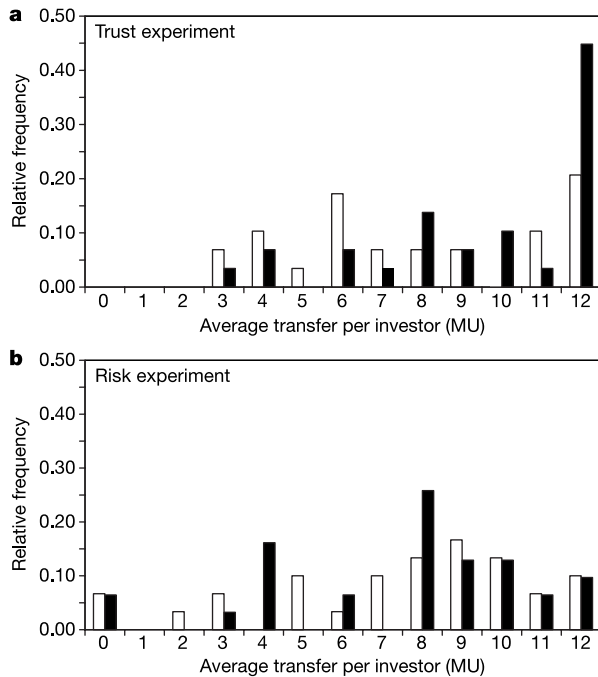

Figure 2 | Transfers in the trust and the risk experiment. Each observation represents the average transfer amount (in MU) over four transfer decisions per investor. **a**, Relative frequency of investors' average transfers in oxytocin (filled bars) and placebo (open bars) groups in the trust experiment ($n = 58$). Subjects given oxytocin show significantly higher transfer levels. **b**, Relative frequency of investors' average transfers in oxytocin (filled bars) and placebo (open bars) groups in the risk experiment ($n = 61$). Subjects in the oxytocin and the placebo group show statistically identical transfer levels.

Our hypothesis that oxytocin increases the trusting behaviour of investors implies that the investors in the oxytocin group ($n = 29$) will show higher money transfers than those in the placebo group ($n = 29$). In fact, our data show that oxytocin increases investors' trust considerably. Out of the 29 subjects, 13 (45%) in the oxytocin group showed the maximal trust level, whereas only 6 of the 29 subjects (21%) in the placebo group showed maximal trust (Fig. 2a). In contrast, only 21% of the subjects in the oxytocin group had a trust level below 8 monetary units (MU), but 45% of the subjects in the control group showed such low levels of trust. These differences in the distribution of trust result in higher average and median trust levels for subjects given oxytocin (Table 1). The investors' average transfer is 17% higher in the oxytocin group (Mann-Whitney U -test; $z = -1.897$, $P = 0.029$, one-sided), and the median transfer in the oxytocin group is 10 MU, compared to a median of only 8 MU for subjects in the placebo group.

In the trust game, the risk on the part of the investor's is due to the uncertainty of the trustee's behaviour—that is, a social interaction with a specific trustee constitutes the risk. This raises the question of whether oxytocin helps humans to overcome a general aversion

against risks or whether oxytocin specifically affects trusting behaviour in social interactions. In order to answer this question, we conducted a risk experiment in which the investor faced the same choices as in the trust game but in which a random mechanism, not the trustee's decision, determined the investor's risk. The random mechanism in the risk experiment replicated the trustees' decisions in the trust experiment. Therefore, the investors faced exactly the same risk as in the trust experiment (see Methods); however, their transfer decisions were not embedded in a social interaction because there were no trustees in the risk experiment.

In this risk experiment, the investors' behaviour does not differ between the oxytocin and the placebo groups (Table 1 and Fig. 2b). The median transfer is 8 MU and the average transfer is 7.5 MU in both groups (Mann-Whitney U -test; $z = 0.022$, $P = 0.983$; two-sided test, $n = 31$ in oxytocin group, $n = 30$ in placebo group). Moreover, there is no significant difference in a comparison of the placebo group in the trust experiment with the oxytocin group and the placebo group in the risk experiment (Kruskal-Wallis test; $\chi^2 = 0.533$, d.f. = 2, $P = 0.766$), with identical median transfers across groups (Table 1). However, if we add the oxytocin group in the trust experiment to these three samples, significant differences are observed (Kruskal-Wallis test; $\chi^2 = 8.610$, d.f. = 3, $P = 0.035$), indicating that only the investors in the oxytocin group of the trust experiment behave differently. Thus, oxytocin increases the investors' transfer levels in the trust experiment but not in the risk experiment. This finding is illustrated by a comparison of Figs 2a and b, which show that only 10% of the subjects with oxytocin choose the maximal transfer level in the risk experiment, whereas 45% choose the maximal level in the trust experiment. Therefore, the differences between the oxytocin group in the trust experiment and the oxytocin group in the risk experiment are highly significant (Mann-Whitney U -test; $z = -2.563$, $P = 0.010$, two-sided), suggesting that oxytocin specifically affects trust in interpersonal interactions.

The risk experiment constitutes a powerful control for the effects of oxytocin on trusting behaviour because everything is kept constant relative to the trust experiment, except that the investors' risk in the risk experiment is not generated through a social interaction. Specifically, all the indirect effects of oxytocin on the state of a subject, such as possible effects on mood or calmness, would be present in both the trust and the risk experiment. Therefore, these potential indirect effects of oxytocin cannot be responsible for the effect of oxytocin on trusting behaviour. Moreover, in order to provide an additional control for non-specific effects that might be associated with oxytocin administration, we explicitly measured mood and calmness before substance administration and 50 min after administration (but before subjects played the trust or the risk game). We used a questionnaire suitable for repeated measures within short periods of time, one that is widely used in neuropharmacological studies in humans²⁶ and correlates with physiological measures¹⁷. There were no statistical differences in the levels of mood and calmness before and after the administration of oxytocin in either the trust or the risk experiment. (Trust experiment: $z = -1.541$, $P = 0.123$ for calmness; $z = 1.452$, $P = 0.146$ for mood; $n = 29$. Risk experiment: $z = 0.620$, $P = 0.535$ for calmness; $z = -0.841$, $P = 0.400$ for mood; $n = 31$; two-sided Wilcoxon signed rank tests.) This provides further support for our conclusion

Table 1 | Median and average transfer behaviour of investors

	Trust experiment		Risk experiment	
	Oxytocin group	Placebo group	Oxytocin group	Placebo group
Mean average transfer (MU)	9.6	8.1	7.5	7.5
Median average transfer (MU)	10	8	8	8
Standard deviation of transfers (MU)	2.8	3.1	3.3	3.4
Number of observations	29	29	31	30

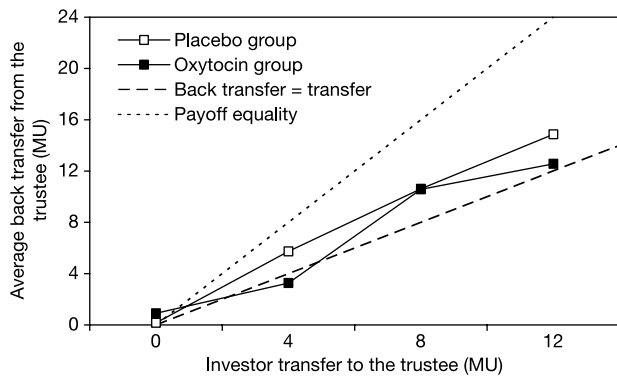

Figure 3 | Average back transfer of trustees to their investors. The graph shows the average back transfer by trustees for different levels of investor transfer in the oxytocin and placebo groups. The dotted line shows the level of the back transfer necessary to achieve payoff equality between the investor and the trustee. The dashed line shows a level of back transfer equal to the investor's transfer to the trustee. The trustees' back transfers are on average slightly higher than the amount sent by the investor. Trustees in both treatment groups make higher back transfers in response to higher original investor transfer levels. However, there is no statistically significant difference in back transfers between subjects in the oxytocin and the placebo groups.

that the effect of oxytocin on human trust is not caused by non-specific, psychotropic effects of oxytocin.

What mechanisms might be involved in generating the effect of oxytocin on trusting behaviour? One possibility is that oxytocin causes a general increase in prosocial inclinations. This implies that oxytocin should affect not only the prosocial behaviour of the investors but also that of the trustees. We would therefore predict that those trustees who are given oxytocin should make higher back transfers at any given level than the trustees who received placebo. However, trustees given oxytocin do not show more trustworthy behaviour (Fig. 3). At every positive transfer level (4, 8 or 12 MU), their back transfers are statistically indistinguishable from those of placebo trustees (Mann-Whitney U -tests; $P > 0.243$, two-sided tests for each positive transfer level). Thus, oxytocin does not increase the general inclination to behave prosocially. Rather, oxytocin specifically affects the trusting behaviour of investors.

We hypothesize that the differing effect of oxytocin on the behaviour of investors and trustees is related to the fact that investors and trustees face rather different situations. Specifically, investors have to make the first step; they have to 'approach' the trustee by transferring money. In contrast, the trustees can condition their behaviour on the basis of the investors' actions. Thus, the psychology of trust is important for investors, whereas the psychology of strong reciprocity²⁷ is relevant for trustees. The fact that oxytocin affects subjects' approach or trust behaviour, but not their degree of reciprocity, is in agreement with animal studies. There is substantial evidence that oxytocin promotes prosocial approach behaviour by inhibiting defensive behaviours^{6,13}, but there is no evidence that oxytocin affects reciprocity in animals.

A second mechanism behind the effect of oxytocin on trust could be based on subjects' beliefs. Oxytocin might render subjects more optimistic about the likelihood of a good outcome. In order to address this question, we measured the investor's subjective expectation about the trustee's back transfer after every transfer decision. A Mann-Whitney U -test indicates that these expectations do not differ significantly between oxytocin and placebo groups at every feasible positive transfer level ($P > 0.357$, two-sided tests at transfer levels of 4, 8 or 12 MU). Thus, the investors given oxytocin show more trusting behaviour but do not hold significantly different beliefs about the trustworthiness of others. Moreover, oxytocin

does not affect investors' beliefs about the likelihood of a good outcome in the risk experiment ($P > 0.128$, two-sided Mann-Whitney U -tests for transfer levels of 4, 8 or 12 MU).

Finally, there is the possibility that oxytocin helps subjects to overcome their betrayal aversion in social interactions. This explanation is consistent with the differing effects of oxytocin across the trust and the risk experiments, and is further supported by the fact that investors faced a considerable betrayal risk. An increase in the transfer level from 4 or 8 MU to 12 MU decreased the investor's average payoff slightly, whereas it increased the objective risk of very low back transfers by the trustee. However, betrayal aversion alone cannot explain why investors given oxytocin make higher transfers in the trust experiment compared with the risk experiment, because betrayal is impossible in the risk experiment. The higher transfers in the trust experiment can be reconciled with betrayal aversion if one acknowledges that investors' behaviour in the trust experiment is also likely to be driven by the motive to increase the available amount for distribution between the two players²⁸. As this motive cannot operate in the risk experiment, it can only increase transfers levels in the trust experiment. Our interpretation of oxytocin's effect on trust in terms of betrayal aversion may be seen in the light of animal studies indicating that increased availability of oxytocin in the central nervous system facilitates approach behaviour, by linking the overcoming of social avoidance with the activation of brain circuits implicated in reward (for example, the nucleus accumbens)^{12,15}.

The ubiquity of trusting behaviour is perhaps one of the distinguishing features of the human species. An element of trust characterizes almost all human social interactions. Here we have sought to examine the effect of oxytocin on trust in humans. Research in non-human mammals suggests that oxytocin has a key role in social attachment and affiliation. We find that intranasal administration of oxytocin causes a substantial increase in trusting behaviour. Subjects given oxytocin seem better able to overcome trust obstacles such as betrayal aversion. Of course, this finding could be misused to induce trusting behaviours that selfish actors subsequently exploit. However, our findings may also have positive clinical implications for patients with mental disorders that are associated with social dysfunctions (for example, social phobia or autism). In particular, social phobia ranks as the third most common mental health disorder and is characterized by marked social deficits, including persistent fear and avoidance of social interactions. Thus, our results might lead to fertile research on the role of oxytocin in several mental health disorders with major public health significance.

METHODS

Subjects. A total of 194 healthy male students (mean age \pm s.d., 22.0 ± 3.4 yr) from different universities in Zurich participated in the study. The trust experiment had 128 participants, and 66 subjects participated in the risk experiment. Exclusion criteria for participation were significant medical or psychiatric illness, medication, smoking more than 15 cigarettes per day, and drug or alcohol abuse. Subjects were instructed to abstain from food and drink (other than water) for 2 h before the experiment, and from alcohol, smoking and caffeine for 24 h before the experiment. Participants were informed at the time of recruitment that the experiment would evaluate the effects of a hormone on decision making. In total, 16 individuals out of the original sample of 194 were excluded because of incorrect substance administration (7 in the trust experiment, 5 in the risk experiment) or their stated disbelief that the opponent in the trust game was actually a human being (4 participants). The study protocol was approved by the ethics committee of the University of Zurich. All subjects gave written, informed consent before participation.

Substance administration. Subjects received a single intranasal dose of 24 IU oxytocin (Syntocinon-Spray, Novartis; 3 puffs per nostril, each with 4 IU oxytocin) or placebo 50 min before the start of the trust or the risk experiment. Subjects were randomly assigned to the oxytocin or placebo group (double-blind, placebo-controlled study design). In order to avoid any subjective substance effects (for example, olfactory effects) other than those caused by oxytocin, the placebo contained all inactive ingredients except for the neuropeptide.

Behavioural experiment and questionnaires. After substance administration,

subjects completed questionnaires on a computer to measure demographic items and psychological characteristics. Owing to the crucial role of the social environment in triggering behavioural effects of oxytocin (as shown in animal research)^{13,29}, subjects were asked to wait in the rest area while the next part of the experiment was prepared. During this 5-min waiting period, subjects were seated at different tables. Subjects at the same table could talk to each other, but at the beginning of the experiment they were informed that they would not be interacting with those subjects who sat at the same table. When subjects re-entered the laboratory for both experiments, they received written instructions (available from the authors on request) explaining the payoff structure of the experiment and the private payment procedure at the end of the experiment. Subjects were randomly and anonymously assigned to the role of investor or trustee in the trust experiment, and did not know the identity of the persons with whom they were matched. After subjects had read the instructions in each experiment, we checked whether they understood the payoff structure by means of several hypothetical examples. All subjects (with one exception) answered the control questions correctly. One subject did not answer the control questions correctly and was excluded from the data set (this subject also did not apply the substance correctly). In addition, subjects received an oral summary of the instructions.

Each subject in the trust experiment made four decisions in the same player role while paired with different, randomly selected interaction partners. No pair of subjects interacted twice. Subjects in the role of the investor received no feedback about the trustee's decision between the different interactions. After every transfer decision, each investor was asked about his belief with regard to the expected back transfer from the trustee. Notably, trust levels were statistically constant across the four decisions. There is no time trend in investors' decisions in either the oxytocin or the placebo group. In the risk experiment, everything was identical to the trust experiment, except that all subjects played the role of an investor who could transfer 0, 4, 8, or 12 MU into a project rather than to a trustee. In particular, an investor's payoff risk (that is, the distribution of payoffs) in the risk experiment was identical to that in the trust experiment at any feasible transfer level.

To measure alterations in the psychological state of subjects throughout the course of the experiment, we assessed their mood and calmness at the beginning of the experiment (before substance administration) and immediately before the trust experiment or the risk experiment, by means of a suitable questionnaire²⁶. All decisions in the experiments and the answers to the questionnaires were entered on a computer using z-Tree software³⁰. Subjects received a flat fee of 80 Swiss francs for participation in the experiment; each MU earned in the trust and the risk experiment was worth 0.40 Swiss francs.

Received 20 April; accepted 5 May 2005.

- Luhmann, N. *Trust and Power* (Wiley, New York, 1979).
- Coleman, J. *Foundations of Social Theory* 91–118 (Belknap Press of Harvard Univ. Press, Cambridge, 1990).
- Arrow, K. Gifts and exchanges. *Phil. Publ. Affairs* 1, 343–362 (1972).
- Knack, S. & Keefer, P. Does social capital have an economic payoff? A cross-country investigation. *Q. J. Econ.* 112, 1251–1288 (1997).
- Zak, P. J. & Knack, S. Trust and growth. *Econ. J.* 111, 295–321 (2001).
- Carter, C. S. Neuroendocrine perspectives on social attachment and love. *Psychoneuroendocrinology* 23, 779–818 (1998).
- Uvnas-Moberg, K. Oxytocin may mediate the benefits of positive social interaction and emotions. *Psychoneuroendocrinology* 23, 819–835 (1998).
- Insel, T. R. & Young, L. J. The neurobiology of attachment. *Nature Rev. Neurosci.* 2, 129–136 (2001).
- Landgraf, R. & Neumann, I. D. Vasopressin and oxytocin release within the brain: a dynamic concept of multiple and variable modes of neuropeptide communication. *Front. Neuroendocrinol.* 25, 150–176 (2004).
- Huber, D., Pierre, V. & Ron, S. Vasopressin and oxytocin excite distinct neuronal populations in the central amygdala. *Science* 308, 245–248 (2005).
- Carter, C. S., Altemus, M. & Chrousos, G. P. Neuroendocrine and emotional changes in the post-partum period. *Prog. Brain Res.* 133, 241–249 (2001).
- Young, L. J., Lim, M. M., Gingrich, B. & Insel, T. R. Cellular mechanisms of social attachment. *Horm. Behav.* 40, 133–138 (2001).
- Pedersen, C. A. Oxytocin control of maternal behavior. Regulation by sex steroids and offspring stimuli. *Ann. NY Acad. Sci.* 807, 126–145 (1997).
- Heinrichs, M., Neumann, I. & Ehlert, U. Lactation and stress: protective effects of breast-feeding in humans. *Stress* 5, 195–203 (2002).
- Insel, T. R. & Shapiro, L. E. Oxytocin receptor distribution reflects social organization in monogamous and polygamous voles. *Proc. Natl Acad. Sci. USA* 89, 5981–5985 (1992).
- Born, J. et al. Sniffing neuropeptides: a transnasal approach to the human brain. *Nature Neurosci.* 5, 514–516 (2002).
- Heinrichs, M., Baumgartner, T., Kirschbaum, C. & Ehlert, U. Social support and oxytocin interact to suppress cortisol and subjective responses to psychosocial stress. *Biol. Psychiatry* 54, 1389–1398 (2003).
- Heinrichs, M., Meinschmidt, G., Wippich, W., Ehlert, U. & Hellhammer, D. H. Selective amnesic effects of oxytocin on human memory. *Physiol. Behav.* 83, 31–38 (2004).
- Camerer, C. & Weigelt, K. Experimental tests of a sequential equilibrium reputation model. *Econometrica* 56, 1–36 (1988).
- Fehr, E., Kirchsteiger, G. & Riedl, A. Does fairness prevent market clearing? An experimental investigation. *Q. J. Econ.* 108, 437–459 (1993).
- Berg, J., Dickhaut, J. & McCabe, K. Trust, reciprocity and social history. *Games Econ. Behav.* 10, 122–142 (1995).
- Bohnet, I. & Zeckhauser, R. Trust, risk and betrayal. *J. Econ. Behav. Organ.* 55, 467–484 (2004).
- Holt, C. & Laury, S. Risk aversion and incentive effects. *Am. Econ. Rev.* 92, 1644–1655 (2002).
- Fehr, E. & Schmidt, K. M. A theory of fairness, competition, and cooperation. *Q. J. Econ.* 114, 817–868 (1999).
- Hong, K. & Bohnet, I. *Status and Distrust: the Relevance of Inequality and Betrayal Aversion* (Working Paper RW04-041, Kennedy School, Harvard Univ., Cambridge, 2004).
- Steyer, R., Schwenkmezger, P., Notz, P. & Eid, M. *Der Mehrdimensionale Befindlichkeitsfragebogen (MDBF)* [Multidimensional mood questionnaire] (Hogrefe, Göttingen, 1997).
- Gintis, H., Bowles, S., Boyd, R. & Fehr, E. Explaining altruistic behavior in humans. *Evol. Hum. Behav.* 24, 153–172 (2003).
- Engelmann, D. & Strobel, M. Inequality aversion, efficiency, and maximin preferences in simple distribution experiments. *Am. Econ. Rev.* 94, 857–869 (2004).
- Kendrick, K. M. et al. Neural control of maternal behaviour and olfactory recognition of offspring. *Brain Res. Bull.* 44, 383–395 (1997).
- Fischbacher, U. *z-Tree. Zurich Toolbox for Readymade Economic Experiments* (Working Paper No. 21, Institute for Empirical Research in Economics, Univ., Zurich, 1999).

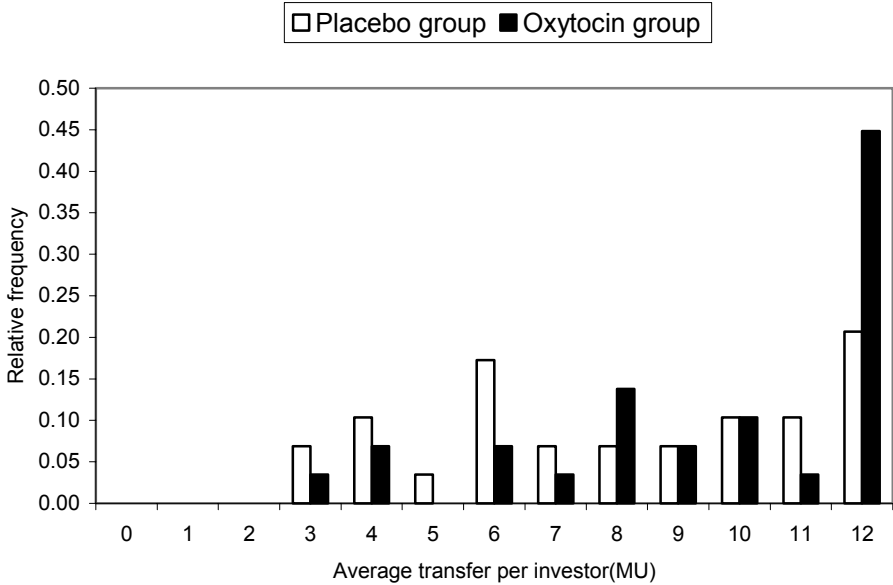
Acknowledgements This paper is part of the Research Priority Program 'Foundations of Human Social Behaviour—Altruism versus Egoism' at the University of Zurich. Financial support from the MacArthur Foundation (Network on Economic Environments and the Evolution of Individual Preferences and Social Norms) and the Cogito Foundation is gratefully acknowledged. M.H. also acknowledges support from the Swiss National Science Foundation. We thank F. Heusi, A. Enzler, S. Gilomen, E. Götz, M. Koenigsberg, K. Korsunsky, S. Krammer, S. Lauber, P. Obrist-Rybar, M. Schellhammer, B. Studer, R. Stünzi and M. Trottmann for research assistance.

Author Information Reprints and permissions information is available at npg.nature.com/reprintsandpermissions. The authors declare no competing financial interests. Correspondence and requests for materials should be addressed to E.F. (efehr@iew.unizh.ch) and M.H. (m.heinrichs@psychologie.unizh.ch).

Corrigendum

Due to a printing error Figure 2a in the original publication of Kosfeld M., Heinrichs M., Zak P.J., Fischbacher U. & Fehr E., “Oxytocin increases trust in humans, *Nature* 435, 2005, 673-676 contains a mistake. Three observations are missing. All of them are in the placebo group (open bars) at an average transfer of 10. All statistical tests in the paper were done including these observations.

Figure 2a Transfers in the Trust Experiment (Corrected).

398 א
10/10/06-3. כר 3

398 א

משרד מודיעין ימ"ר גליל
2006 13/12/06

הסכם הפעלת מדובב

מא	מ"מ	מ"ד	מ"ר
_____	_____	_____	_____

פרטי הבקשה

(להלן משטרת ישראל)

לבין המדובב שכיניו [Redacted] (להלן המדובב).

הואיל ומשטרת ישראל מעוניינת להשתמש בשחתיו של המדובב לצורך השגת ראיות והודאות מ:

מ"ד	מ"מ	מ"ר
_____	_____	_____

מ"ד	מ"מ	מ"ר
_____	_____	_____

(להלן "העברין/נים")

בקשר לפרשייה בנושא [Redacted] , לכל עבירות פליליות אחרות שתעלנה במהלך שיחותיו עם העברין.

הואיל והמדובב מעוניין לתת שיחותים למשטרת ישראל כקבלן עצמאי בדרכים שיוסכמו בנספח, במטרה להשיג ראיות והודאות מהעברין על מעשים שעשה או תכנן לעשות לפיכך הוסכם בין הצדדים כדלקמן:

- המדובב מתחייב בזאת לעשות את כל שביכולתו וזאת במטרה לאסוף ראיות כמיטב יכולתו מהעברין/נים הרשומים למעלה.
- המדובב מתחייב לפעול עם המשטרה בשיתוף פעולה מלא ולדווח את כל אשר נודע לו במהלך עבודתו, הן בע"פ והן ע"י מסירת הודעות שוטפות במשטרה על פעילותו.
- המדובב מתחייב למסור את כל האמת ורק את האמת כבסיס לעבודתו.
- המדובב מתחייב להעיד (באם יהיה צורך בכך) בבימ"ש על כל שידרש ממנו לענין הראיות שאסף למשטרת ישראל, וכן, יעיד בתחפושת ובוהות בדויה.
- במידה והמדובב יחזור בו מכזנותו/לשת"פ/או להעיד עפ"י הסכם זה, הרי שכל מה שסוכם לגביו מבחינת משטרת ישראל מבוטל, לרבות קבלת גמול כספי או הטבה אחרת.

6. בתמורה לעבודתו יקבל המחשב:

א. סך זמני של 300 עבוד כל זום של סיוע לעבודת המשטרה.

ב. סך של 1000 כגמול סופי משהסתיימו ההליכים המשפטיים שתחמתו להם היתה בהשגת הודאה מוקלטת או בע"פ מהעבריין ומסירת הודעה משטרתית על תוכנה.

ינב אשור פקד
מ.א. 1040095
רמ"ח איסוף אמ"ן גליל
חתימת נציג משטרת ישראל

זכאיה באו חסדים לחתום

המחשב

אמ"ן גליל
20-12-2005
משטרת ישראל

חתימת משטרתית

האקול הכיף יורן אקורן לארי ז'ארה כי
הולדו של הלובג הוב האקורן ג'יק

ינב אשור פקד
מ.א. 1040095
רמ"ח איסוף אמ"ן גליל

הרופאה ש"נהפכה לנאשמת השנייה בתיק זדורוב"

איזה אולטימטום הציב משרד הבריאות לרופאה המשפטית שהעידה לטובת רומן זדורוב והתקבלה לעבוד בשירות המדינה? חתמי על הסכם דרקוני - או שתפוטרי לאלתר ■ משרד הבריאות: "השרה ביקשה חוות דעת משפטית בעניין"

08:40

11.07.2014

מאת: רוני ליבדר-גנץ, רויטל חובל

ד"ר מאיה פורמן רזניק, הרופאה המשפטית אשר הפרקליטות מבקשת לטרפד את מינויה לתפקיד בכיר במכון לרפואה משפטית, נדרשת בימים אלה לחתום על הסכם דרקוני הכורך את גורלה במכון בתוצאות פסק הדין בערעור של רומן זדורוב, שהורשע ברצח הנערה תאיר ראדה.

לפי האולטימטום שהציב לה משרד הבריאות תחת לחץ הפרקליטות, פורמן נדרשת לבחור: או שתסכים לעבוד במכון בלי לתת חוות דעת שיוגשו לבית המשפט, מה שלמעשה מרוקן מתוכן את עבודתה, או שתפוטרי לאלתר. בחירה באפשרות הראשונה עלולה להיתפס כהודאה בחוסר מקצועיותה, מה שעלול לשרת את הפרקליטות בבית המשפט העליון. בנוסף, גם אם תסכים לעבוד תחת המגבלות המקצועיות, יהיה זה זמני עד לפסק הדין בערעור ובהתאם לתוצאותיו, ישקלו את המשך העסקתה. "היא הפכה לנאשמת השנייה בתיק זדורוב", אומר בתסכול אדם המקורב לה.

פורמן רזניק העידה לטובת זדורוב בסוגיית כלי הרצח כשבהוראת בית המשפט העליון הוחזר התיק למחוזי לשמיעת ראיות נוספות, עדותה של פורמן רזניק ועדותו של מומחה בינלאומי לטביעות נעל. לפי חוות דעתה המקצועית, אחד החתכים שנמצאו בגופתה של ראדה נוצרו על ידי סכין משוננת, ולא על ידי סכין יפנית - שהיא לדברי הפרקליטות הכלי ששימש את זדורוב ברצח. זו גם עמדת ראש המכון לרפואה המשפטית, ד"ר חן קוגל, אולם הפרקליטות ובית המשפט סירבו לאפשר לו להעיד. שופטי בית המשפט המחוזי בנצרת שהרשיעו לאחרונה את זדורוב בשנית קטלו את עדותה של פורמן רזניק והשתלחו בה באופן חריג ולא מקובל. הם לא ידעו שחודש קודם לכן, בינואר 2014, פורמן התקבלה לעבודה כמנהלת יחידה לרפואה משפטית פתולוגית במכון לרפואה משפטית, אולם מאז פסק הדין שניתן בפברואר הפרקליטות מטרפדת את כניסתה לתפקיד.

ביום שני האחרון זומנה פורמן רזניק ללשכתו של מנכ"ל משרד הבריאות החדש פרופ' ארנון אפק. בפגישה נכחו אפק והמשנה למנכ"ל, ד"ר בעז לב. אפק הציג בפניה הסכם שגובש לאחר דיונים ארוכים עם פרקליט המדינה שי ניצן – ולמעשה הוכתב למשרד הבריאות על ידי הפרקליטות, שדרש לבטל את מינויה בעקבות הקביעות נגדה בפסק הדין, ובהתעלם מכך שעמדתה המקצועית נתמכת על ידי הממונה עליה. לפי ההסכם, פורמן תועסק באופן זמני במכון ובמסגרת העסקתה הזמנית לא תוכל לכתוב או להגיש חוות דעת שייטכן שיוגשו לבית המשפט. העסקתה הזמנית במכון תהא עד למתן פסק הדין של בית המשפט העליון בערעור של רומן זדורוב.

בשלב זה גורלה של פורמן רזניק במכון יהיה כרוך בתוצאות הערעור: אם האמירות נגדה ירוככו בפסק הדין, עתידה המקצועי במכון יישקל. אם האמירות יותרו על כן, זכייתה במכרז תבטל. במקרה של התעלמות מהקביעות אודותיה, יתקיים דיון בעניין. תנאי תמוה נוסף כולל התחייבות מצידה של פורמן למשוך את תביעת הפיצויים שהגישה על החודשים האחרונים שבהם היא נותרה מובטלת בשל אי קיום הסכם העסקתה. הסעיף האחרון קובע כי אם לא תסכים לחתום על ההסכם – מינויה למכון יבוטל. אגב, באופן אירוני למרות שהמדינה לא מעוניינת בעבודתה של פורמן רזניק במכון לרפואה משפטית, היא נקראה לשירות מילואים בצה"ל לתפקיד של רופאה משפטית לבדיקת חללים והגשת חוות דעת בנושא.

מאיה פורמן רזניק

ההסכם שבמחלוקת גובש בין הפרקליטות, משרד הבריאות ונציבות שירות המדינה. למעשה, הוא הוכתב על ידי הפרקליטות למשרד הבריאות שדעתו אינה נוחה, בלשון המעטה, מתוכנו. ל TheMarker- נודע כי בשיחות סגורות הביע אפק התנגדות לתוכן ההסכם, מחשש שהשלכותיו של התקדים שבו רופאים משפטיים עלולים למצוא עצמם מודחים מתפקיד בגלל התרשמות חד פעמית של שופט. באותם דיונים אפק העיר כי במקרה של פרופ' יהודה היס, לשעבר ראש המכון, הפרקליטות ממשיכה להיעזר בחוות הדעת שלו, חרף הכשלים החמורים שנתגלו בעבודתו וביקורת שנמתחה עליו בשורה של פסקי דין. זאת בעוד שבגלל אמירה בפסק דין אחד כלפי פורמן רזניק היא מתעקשת על סילוקה. ואולם בסוף, כשנדרש לקבל את אחת ההחלטות הראשונות שלו בתפקיד, נכנע ויישר קו עם הפרקליטות.

בנוסף נודע ל TheMarker- כי באופן תמוה, טיוטת ההסכם לא הועברה לעיון והערות הלשכה המשפטית בנציבות שירות המדינה למרות שהייתה שותפה לדיונים הראשוניים. למעשה, אנשי הנציבות כלל לא ראו את ההסכם הסופי שהוצג לפורמן רזניק ולא אישרו אותו.

המאבק של פורמן רזניק מעסיק גם את ההסתדרות הרפואית שרואה במהלך של משרד הבריאות והפרקליטות איום על כלל הרופאים: "המסמך הוא מקומם ביותר, ודורש מד"ר פורמן דרישות קיצוניות ביותר. לא נוכל לקבל את התקדים לפיו רופא שזכה במכרז והתקבל לתפקיד לא יוכל להתחיל לעבוד, אלא לאחר חתימה על מסמך מעין זה", כתב יו"ר ההסתדרות הרפואית ד"ר ליאוניד אידלמן למנכ"ל משרד הבריאות אפק, ועוקץ: "אני בטוח שמשרד הבריאות לא יכול להשלים עם כך שהפרקליטות היא זו שמכתיבה מי יתקבל לעבודה ומי לא במכון הפתולוגי". אידלמן מדגיש כי חוות דעתה של פורמן נתמכת על ידי אנשי מקצוע רבים: "המערכת הרפואית המקצועית תומכת בעמדתה המקצועית של ד"ר פורמן, ואלמלא המגבלות על רופאי המכון לרבות יו"ר המכון סביר להניח שאף היו מתבטאים ברוח זו", הוא כותב, ורומז כי ההסתדרות הרפואית תפנה לבית המשפט בעניין.

בא כוחה של פורמן, עו"ד עמית גורביץ מתח ביקורת על ההסכם שהוצג לה. "ההסדר המוצע לד"ר פורמן - התניית עבודתה בתוצאות הערעור בתיק זדורוב, כאילו היא עצמה הנאשמת בתיק - אינו מתקבלת על הדעת ופוגע בעצמאותם של עדים מקצועיים ושל רופאים מומחים, אשר בעתיד יחששו ממתן עדותם המקצועית והעצמאית בבתי משפט, בעיקר לטובת הסנגוריה, פוגעת בעקרון הפרדת הרשויות, בעצמאות בתי המשפט ובתחושת האמון של האזרחים במערכת", הוא אומר. "המרכז הלאומי לרפואה משפטית הוא גוף מקצועי עצמאי ואחריותו לבירור האמת ומסירת אבחנתו לבתי המשפט אינה מותנית. הוא אינו אמור להיות מגויס מראש לטובת התביעה או הסנגוריה, אלא לתת אבחנות מקצועיות בכל עניין לגופו של עניין. לא יעלה על הדעת שמינויי רופאים במכון יעשו בפיקוח או בהרשאת גורמים חיצוניים למרכז."

עם זאת, נראה כי במשרד הבריאות עוד לא נאמרה המלה האחרונה. בימים האחרונים נכנסה לתמונה שרת הבריאות, יעל גרמן, שלא מקבלת באופן אוטומטי את תכתיבי הפרקליטות. מהמשרד נמסר: "בעקבות פנייתו של פרקליט המדינה למנכ"ל המשרד, התקיימו דיונים בין מנכ"ל משרד הבריאות, היוצא והנכנס, המשנה למנכ"ל והיועצת המשפטית של משרד הבריאות, לבין פרקליט המדינה וצוותו. לאחר שהנושא עלה לדיון אצל שרת הבריאות, ביקשה שרת הבריאות חוות דעת משפטית בנדון."

ממשרד המשפטים נמסר: "בעקבות פניית פרקליט המדינה למנכ"ל משרד הבריאות בנושא זה, נערכה פגישה ביניהם, בהשתתפות המנכ"ל הקודם של משרד הבריאות, היועצת המשפטית של משרד הבריאות וגורמים מנציבות שירות המדינה. בפגישה הושגה הסכמה של כל הגורמים, ולפיה לד"ר פורמן תוצע הצעת פשרה בנוגע להתחלת עבודתה במשרד הבריאות. הצעה זו אכן נמסרה לה לפני מספר ימים על ידי מנכ"ל משרד הבריאות והוא ממתין לתגובתה. איננו סבורים כי ראוי שהמו"מ בין ד"ר פורמן למשרד הבריאות יתנהל מעל דפי העיתון. מכל מקום, ברור שד"ר פורמן איננה חייבת להסכים להסכם כלשהו שהוצע לה וזכותה לנקוט בכל צעד שתמצא לנכון."

מנציבות שירות המדינה נמסר: "המדובר בהסכם בין המשרד המעסיק לבין העובדת, ולכן ההסכם אינו טעון אישור של הנציבות. הלשכה המשפטית בנציבות שותפה לדיונים המתקיימים בנושא בין פרקליטות המדינה לבין משרד הבריאות."

המדינה מונעת עדות של ראש המכון הפתולוגי לטובת זדורוב

עדותו של ד"ר חן קוגל, שנמנעה בטענה שתעמיד אותו בניגוד עניינים, עשויה לסתור את עמדת הפרקליטות בנוגע לסכין ששימשה ברצח תאיר ראדה

רויטל חובל

14.01.2014

12:09

רגע לפני מתן הכרעת הדין, נודע ל"הארץ" כי המדינה סירבה לאפשר לד"ר חן קוגל, ראש המכון לרפואה משפטית, להעיד בבית המשפט לטובת **רומן זדורוב**, שהורשע ברצח תאיר ראדה. המדינה, באמצעות הפרקליטה שילה ענבר, טענה שקוגל אינו יכול להעיד שכן עם מינויו לראשות המכון חתם על הסכם ניגוד עניינים שלפיו לא יעיד לטובת לקוחות פרטיים שעמם עבד טרם המינוי.

עדותו של קוגל נדרשה לעניין מחלוקת בשאלת כלי הרצח והחבלות שנמצאו בראשה של ראדה. המדינה סבורה כי כלי הרצח היה סכין יפנית, שבה השתמש זדורוב בעבודתו כקבלן שיפוצים בבית הספר שבו למדה ראדה. מטעם המדינה העיד ד"ר קונסטנטין זייצב מהמכון לרפואה משפטית. זדורוב עצמו העיד בחקירתו כי ביצע את הרצח בסכין היפנית שעמה עבד, אולם חזר בו מהודאתו.

רומן זדורוב בבית המשפט המחוזי בנצרת, ביוני האחרון. צילום: גיל אליהו

במסגרת החלטת העליון - להחזיר באופן חריג את התיק לדיון בבית המשפט המחוזי לצורך שמיעת ראיות חדשות - קראה ההגנה לעדות את ד"ר מאיה פורמן-רזניק, רופאה משפטית בחברת מד"ן, שד"ר חן קוגל היה מבעליה באותה תקופה. על פי חוות דעתה של פורמן-רזניק, שניתנה בנובמבר 2012 בעוד ד"ר קוגל עדיין משמש בתפקידו במד"ן, הסימנים שנמצאו ליד החתך בסנטרה של ראדה מעידים כי חתך זה נוצר בסכין משוננת. בעדותה הוסיפה כי קוגל סבור כמוה, אך המדינה התעקשה כי ההפך הוא הנכון. הפרקליטה ענבר אף הציגה לפורמן-רזניק דברים שאמר קוגל באשר לחתך אחר, בראיון שהעניק לערוץ

ל"הארץ" נודע כי עמדת קוגל היא אכן שמדובר בסכין משוננת, כפי שטענה פורמן-רזניק, אולם כשביקשה ההגנה לקרוא לקוגל להעיד, במקום שאחרים ידברו בשמו, התנגדה לכך הפרקליטות ובית המשפט סירב לכך אף הוא. לטענת המדינה, אם ד"ר קוגל אכן היה סבור כי מדובר בסכין משוננת, היה מציין זאת כבר כשהעיד מטעם ההגנה בהליך הראשון בבית המשפט המחוזי בנצרת, עוד בטרם הוכרע דינו של זדורוב.

אולם, חוות דעתו של קוגל התייחסה לשאלת כיווני החתך הקטלני בצווארה של ראדה כדי לקבוע אם הרוצח הוא ימני או שמאלי - וקוגל כלל לא נשאל על סוגיית להב הסכין. עמדתו של קוגל היתה כי רוצחה של ראדה היה שמאלי - בעוד זדורוב ימני. בסוגיית הלהב העיד מומחה אחר, איש מז"פ לשעבר בשם אלכס פלג, אולם בית המשפט המחוזי קבע בהכרעת הדין כי לא מדובר ברופא משפטי ולכן אין לתת משקל לעדותו.

במסגרת הערעור על הכרעת הדין בעליון, אז התחלף צוות הסנגורים של זדורוב, ביקשו אלה לאפשר את הגשת חוות הדעת של פורמן-רזניק במקום זו של פלג. כשהתעוררה המחלוקת לגבי עמדת קוגל בסוגיית הלהב, אך טבעי היה לאפשר לקוגל להעיד ולברר איתו את האמת. "בממד העקרוני ברור שערך גילוי האמת, שהוא ביסודו של המשפט הפלילי, תומך בזימונו של ד"ר קוגל למתן עדות", כתבו הסנגורים לבית המשפט. "דברים אלה נכונים במיוחד בשעה שד"ר קוגל מכהן כמנהל המכון לרפואה משפטית ולדעתו המקצועית בסוגיה משקל מיוחד."

ההגנה הופתעה לגלות כי הפרקליטה ענבר טענה כי אין צורך בעדותו של קוגל, על אף שמדובר בעמדתו של הגורם המקצועי הבכיר ביותר במדינה, שעומד בראש המכון לרפואה משפטית. "טענת הסנגורים, כי יש חשיבות לעדותו של ד"ר קוגל בשם הערך של 'גילוי האמת', שובת לב, אך אין בה ממש", כתבה ענבר. "האמת אשר חיונית בעניינו היא בשאלת אשמתו של הנאשם ברצח ולא בשאלה עם מי מסכים ד"ר קוגל, אשר לא נתן חוות דעת בסוגיה זו". עוד הוסיפה ענבר כי "הזמנתו לעדות בתיק זה יש בה כדי להעמידו במצב של ניגוד עניינים". היא צירפה לדבריה את הסכם ניגוד העניינים שעליו חתם קוגל עם מינויו לראש המכון לרפואה משפטית ביוני 2013. על פי אחד הסעיפים, התחייב קוגל להימנע מהמשך הטיפול בתיקים פליליים שבהם טיפל מטעם לקוחותיו בחברת מד"ן.

השופטים יצחק כהן, אסתר הלמן ובנימין ארבל, שכבר הרשיעו את זדורוב ובהוראת העליון נדרשו לדון בראיות נוספות, החליטו כי "קבלת הבקשה תפתח למעשה פתח להפיכת ההליך הנוכחי לנדנדה אינסופית של עדויות הדדיות וראיות נוספות, כאשר בעיקר, המבוקש אינו מעלה ואינו מוריד, אין בו משום תרומה לחקר האמת מחד או פגיעה בצדק מאידך, וכך גם כך - אין בכך השלמת ראיות נדרשת."

נוכח העולה מהחלטת בית המשפט שלא להיענות לבקשה להעיד את קוגל, ובהמשך מהסיכומים שהגישה המדינה - שלפיהם עמדת קוגל היא שמדובר בסכין חדה - אף שידוע כי הוא תומך בעמדת ההגנה כי מדובר בסכין משוננת, פנו הסנגורים לקוגל עצמו בבקשה שיבהיר את עמדתו בכתב. קוגל הפנה את הבקשה למשרד המשפטים. באוקטובר האחרון הוא נענה על ידי שני המשנים ליועמ"ש, דינה זילבר ורז נזרי. לדבריהם, עליו "לסרב לבקשת הסנגוריה להבהיר את עמדתו בשאלה שבמחלוקת, ואם יידרש לכך - הוא יוכל להציג לסנגור את הסכם ניגוד העניינים שעליו חתם."

זדורוב הורשע ב-2010 בבית המשפט המחוזי בנצרת בעיקר על סמך הודאתו וכתמי הדם על מכנסיו הג'ינס של ראדה, שמומחה מטעם המדינה בשם רפ"ק ירון שור טען שאפשרי שמדובר בטביעות נעל של זדורוב. תיק זדורוב הוחזר לבית המשפט המחוזי לצורך שמיעת שני מומחים, האחד בשאלת טביעת הנעל והשניה בשאלת כלי הרצח והמחלוקת אם מדובר החתכים נגרמו מסכין משוננת או סכין ישרה. באשר לטביעת הנעל, העיד מטעם ההגנה מומחה מארה"ב בשם ויליאם בודזיאק כי סימני הדם על הג'ינס כלל לא היו טביעות נעל. יחד עם זאת, בין הצדדים אין מחלוקת ששלוש טביעות נעל שנמצאו בזירת הרצח, בתא השירותים, על האסלה, על מתקן ההדחה ועל הקיר המפריד בין התא שבו נמצאה לבין התא הסמוך אליו- אינן של זדורוב.

פרופ' מרדכי קרמניצר: "ההתנהלות של הפרקליטות בתיק זדורוב מפחידה"

פרופ' מרדכי קרמניצר, המומחה הבכיר ביותר למשפט פלילי בישראל, התעמק בתיק רצח הנערה תאיר ראדה וחזר עם כתב אישום חמור נגד הפרקליטות. כשמצרפים לכך את עמדת בית המשפט העליון והתנהלות היועץ המשפטי לממשלה בשנים האחרונות, אנו נותרים, לדבריו, עם מערכת משפטית שמגנה בעיקר על עצמה

רויטל חובל, רוני לינדר-גנץ

16.10.2014,

07:48

"ההתנהלות של הפרקליטות בתיק זדורוב מפחידה. לא כך מתנהגת פרקליטות שרוצה לדעת את האמת. פרקליטות לא יכולה להרשות לעצמה לשחק אותה ראש קטן ונראה שכאן היתה התעקשות שהולכת יד ביד עם ראש קטן. בהחלט יכול להיות שהפרקליטות היתה משוכנעת באשמתו של רומן זדורוב ברצח תאיר ראדה, אבל ההתנהגות המקצועית דורשת שכאשר יש מידע רלוונטי אי אפשר לעצום עיניים ולהתעלם או להגיד שזה לא חשוב."

את דברי הביקורת הללו לא משמיעים דניאל פרידמן או יעקב נאמן, הידועים בעמדתם הלעומתית כלפי הפרקליטות, אלא דווקא מי שיצא בעבר נגד הניסיונות שלהם לתקוף את הפרקליטות. המונולוג החרוף הזה נשמע מהמומחה הבכיר ביותר למשפט פלילי בישראל, פרופ' מרדכי קרמניצר, כיום סגן נשיא המכון הישראלי לדמוקרטיה ופרופסור אמריטוס בפקולטה למשפטים באוניברסיטה העברית. התפניות האחרונות בתיק הרצח של הנערה תאיר ראדה, שבו הורשע רומן זדורוב פעמיים בבית המשפט המחוזי בנצרת, וערעור תלוי ועומד בבית המשפט העליון, תפסו אותו בתקופה שבה הוא מלמד סמינר על השפעת השואה על התפתחות משפט זכויות האדם והמשפט הפלילי הבינלאומי באוניברסיטת ציריך. הוא עקב בדאגה אחר ההתפתחויות והחליט לעיין במסמכי התיק. המסקנה שהגיע אליה בגמר הקריאה היא כתב אישום חמור נגד הפרקליטות.

מרדכי קרמניצר. צילום: ניר כפרי

עוד כתבות בנושא

הגילויים החדשים בפרשת זדורוב, שהתגלגלה גם לפרשת ד"ר מאיה פורמן-רזניק ולפרשת ד"ר חן קוגל החלו במרץ 2013. בצעד חריג הורה הרכב שדן בערעור שהגיש זדורוב לעליון באמצעות סנגוריו החדשים מטעם הסנגוריה הציבורית, עורכי הדין אלקנה לייסט ואיתי הרמלין (שמאז מונה לשיפוט והוחלף באביגדור פלדמן), להחזיר את התיק לבית המשפט המחוזי לצורך שמיעת שתי עדויות חדשות מטעם שני מומחים שעשויות לשפוך אור על התיק. זדורוב הורשע בספטמבר 2010, כמעט ארבע שנים אחרי שגופתה של ראדה התגלתה בתא השירותים בבית הספר נופי גולן שבקצרין.

הרשעתו התבססה על הודאתו בפני מדובב ובפני חוקרי המשטרה, שלפיה הוא רצח את ראדה בסכין יפנית (שלא נמצאה) שהיתה ברשותו לצורכי עבודות השיפוצים בבית הספר, הודאה שממנה חזר. היתה ראייה פורנזית אחת: כתמי דם שנמצאו על מכנסי הג'ינס של ראדה. בית המשפט המחוזי קיבל את עמדת המומחה מטעם התביעה, איש מז"פ בשם ירון שור, שלפיה קיימת סבירות גבוהה שסימני הדם האלה הם בצורת טביעות נעל המתאימות לנעליים של זדורוב.

אחת מתוך שתי חוות הדעת המקצועיות שבעקבותיהן הוחזר התיק לעליון, שנמסרה על ידי מומחה בינלאומי לטביעות נעל בשם ויליאם בודזיאק, ששירת במשך שנים ב-FBI-קבעה כי כתמי הדם אינם עקבות נעל בכלל. בין הצדדים לא היתה מחלוקת כי בזירת הרצח נמצאו שלוש טביעות נעל נוספות, על האסלה, על מיכל ההדחה ועל הקיר המפריד בין שני תאי השירותים, שאינן של זדורוב. ההגנה טוענת שהן של הרוצח האמיתי.

חוות הדעת השנייה הוגשה על ידי ד"ר מאיה פורמן-רזניק, אז רופאה משפטית שעובדת במכון פרטי שבבעלותו של ד"ר חן קוגל, כיום ראש המכון הלאומי לרפואה משפטית. קוגל העיד בסיבוב הראשון של התיק כעד מומחה בשאלת כיוון הנפת הסכין שגרם לחתך הקטלני בצווארה של ראדה, כדי לנסות להעריך אם הרוצח הוא ימני או שמאלי. על פי חוות דעת של ד"ר פורמן-רזניק, מבדיקת החתך בסנטרה של ראדה עולה כי לא סביר שנגרם מסכין יפנית, כפי שזדורוב סיפר בהודאתו. צורת החתך, העידה פורמן-רזניק, מתיישבת עם שימוש בסכין בעל להב משונן. ההגנה השתמשה בחוות הדעת הזאת כדי להוכיח את טענתה שההודאה שמסר זדורוב לא תואמת את הממצאים הפורנזיים האובייקטיביים שנמצאו ולכן מדובר בהודאה כוזבת. העלילה החלה להסתבר ביוני 2013, כשפורמן-רזניק עלתה על דוכן העדים.

מאיה פורמן רזניק.

"אפשר לומר שהקריירה שלך כמומחית צעירה היא בהדרכתו של ד"ר קוגל?" שאלה התובעת בתיק, שילה ענבר, את פורמן-רזניק. "כן, חלק ניכר בהדרכתו בהחלט". ענבר הקשתה: "זה לא נראה לך מוזר שהוא ראה את אותן תמונות שאת ראית ולמרות זאת לא ראה לנכון להגיד שהסכין היא סכין משוננת כמו שאת אמרת?"

פורמן-רזניק התעקשה: "ד"ר קוגל בפירוש מסכים איתי ולחוות דעתי", אך גם ענבר התעקשה מצדה. היא הציגה לפורמן-רזניק קטע מתוכנית "המקור" על רצח ראדה, שבו שואל מיקי רוזנטל את קוגל על החתך בצוואר (ולא בסנטר, שעליו העידה פורמן-רזניק), שלגביו העיד. "אתה חושב שהחתך הזה נעשה על ידי סכין משוננת?" שואל רוזנטל, אך קוגל משיב שהוא לא יכול לקבוע. בתום העדות ביקשו הסנגורים מבית המשפט לזמן את קוגל כדי שיבהיר את עמדתו בעניין. הפרקליטות התנגדה לבקשה בטענה שאין מקום לאפשר להגנה מקצה שיפורים ושקוגל מצוי בניגוד עניינים. השופטים קיבלו את עמדתה.

כבר בנקודה המוקדמת הזאת, סבור קרמניצר, עשתה הפרקליטות מהלך בעייתי ראשון: "ברגע שד"ר פורמן-רזניק אמרה בצורה מפורשת שהיא יודעת שקוגל חושב כמוה וגם הסנגורים טענו כך, הפרקליטות היתה חייבת לברר את עמדתו", אומר פרופ' קרמניצר. "אם בדקו וידעו מה עמדתו, זה חמור ביותר. אם לא בדקו, זו התנהגות לא מקצועית שאיננה משקפת את המחויבות לאמת — וזה דבר קריטי. כי אם עדותו היתה נשמעת, מאוד סביר שהתוצאה היתה עשויה להיות שונה."

הפרקליטות טוענת שגם אם קוגל חושב שזו סכין משוננת זה לא משנה את אשמת זדורוב — הוא הודה, שיחזר והורשע, אז מה זה משנה שחתך אחד אולי נגרם מסכין משוננת, לעומת הרבה חתכים אחרים?

"אנחנו יודעים כבר הרבה שנים שההנחה הזאת שההודאה היא מלכת הראיות לא עומדת במבחן המציאות, כי אנשים מודים גם בדברים שלא עשו. המסקנה הזאת מופיעה גם בדו"ח ועדה בראשות השופט גולדברג, שהייתי חבר בה. אני חושב שבגלל הניסיון המצטבר שאנשים כן מודים לעתים בדברים שלא עשו, יש חשיבות לבדוק את סימני האמת החיצוניים, אם מה שאדם עשה בהודאתו מקבל אישור או מופרך על ידי ראיות חיצוניות.

"בהקשר זה יש חשיבות לשאלה של טיב הסכין או טיב החתך, וגם בית המשפט העליון ראה את זה כך כי העובדה היא שהוא החזיר את התיק כדי לברר שני נושאים — הנעל והסכין. אני לא יודע להגיד אם זדורוב חף מפשע כי אני לא מכיר את הפרשה באופן מספיק צפוף אבל אם יש אפשרות לפי סימנים חיצוניים לגלות אמת או למצוא סימן של שקר או של אי אמת בהודאה — זה א"ב של בדיקה רצינית של חומר חקירה."

מדוע להערכתך הפרקליטות התאמצה למנוע את העדות של קוגל?

"ברור שמצבה של הפרקליטות היה פשוט ונוח יותר אם עניין קוגל (תמיכתו של קוגל בעדותה של ד"ר פורמן-רזניק) לא היה מתעורר ובא לעולם. זה טבעי שהפרקליטות מגנה על ההרשעה, זה תפקידה. אבל התפקיד החשוב יותר הוא לוודא שההרשעה תופסת רק את מי שהוא אשם באמת."

הופתעת מההתנהגות של הפרקליטות?

"כן, משום שהיה כל כך פשוט לברר את האמת. לפעמים לברר משהו הוא דבר מאוד מסובך. צריך להשקיע אמצעים, זמן, כסף. פה זה היה כל כך קל לברר. ודבר שני — אי הביורור ממשיך לאורך כל הדרך."

זדורוב בבית המשפט ב-2007. ההגנה טוענת שהודאתו לא תואמת את הראיות החיצוניות. צילום: חגי אהרון / ג'יני

פורמן-רזניק vs. המדינה

ב-24 בפברואר השנה התכנס שוב הרכב שופטי בית המשפט המחוזי בנצרת, בראשות נשיא בית המשפט יצחק כהן, והרשיע את זדורוב בשנית. בית המשפט דחה את שתי חוות הדעת החדשות בעניין החתך בסנטר ובעניין טביעת הנעל, והשאיר את ההרשעה על כנה. פסק הדין כלל השתלחות קשה בשני עדי ההגנה: על המומחה בודזיאק כתב כהן כי "מדובר בעד אשר חצה אוקיינוסים בכספי ציבור כדי להעיד בבית המשפט". האמירות על פורמן-רזניק, [שאותה כינה השופט כהן "מומחית צעירה"](#) — "למרות שניסיונה אינו נופל מזה של העד מטעם התביעה — היו בוטות אף יותר: "תשובותיה של מומחית ההגנה היו לא אחת מהוססות, לא אמינות ומתפתלות באופן שהעיב על אמינותה כעדה", נאמר עליה בפסק הדין. "המומחית נקטה גישה רשלנית אף שמדובר בדיני נפשות", "חוות דעתה של ד"ר פורמן-רזניק מגמתית היא, מרובת כשלים מקצועיים וכשלי מהימנות".

לא ברור אם שופטי בית המשפט ידעו כי במילים קשות אלה הם משפיעים לא רק על חייו של זדורוב, אלא גם על מהלך חייה ועתידיה המקצועי של פורמן-רזניק: אחרי פרסום פסק הדין התברר לפרקליטות שאותה מומחית שהותקפה על ידם ושהשופטים הצטרפו לביקורת נגדה, גברה כמה שבועות קודם לכן במכרז על המומחה שעמד מולה בתיק זדורוב, ד"ר קונסטנטין זייצב, ונבחרה לשמש כעובדת מדינה בתפקיד של מנהלת המחלקה לרפואה משפטית במכון לרפואה משפטית. הביקורת הקטלנית של שופטי המחוזי שימשה עבורם נשק במסע לביטול המינוי.

במאי השנה פנה פרקליט המדינה, שי ניצן, למנכ"ל משרד הבריאות אז, פרופ' רוני גמזו, וביקש ממנו רשמית לבטל את מינויה של פורמן-רזניק, בנימוק כי "אמון הציבור במערכת הציבורית ייפגע באופן ממשי אם תכהן בה כרופאה משפטית, שבית המשפט קבע אך לאחרונה כי חוות דעת שהגישה לו הנה מוטה, מגויסת ומגמתית לטובת מי שהזמין אותה ממנה, ושעבודתה ושיקול דעתה המקצועי תוארו על ידי בית המשפט כרשלניים וכחורגים מכל סטנדרט מקצועי מקובל". בלחץ הפרקליטות, גמזו הציע לפורמן-רזניק פשרה, שלפיה היא תוכל להיכנס לתפקידה בתנאי שלא תכתוב חוות דעת שיוגשו לבית משפט ולאחר פסק הדין הסופי בעליון, תיבחן העסקתה.

תפנית נוספת בעלילה, הפעם לטובתה של פורמן-רזניק, התרחשה כאשר שרת הבריאות יעל גרמן [התייצבה לצדה של הרופאה ותקפה](#) את עמדתם של הפרקליטות ושל היועץ המשפטי לממשלה ואת התעקשותם לטרפד את המינוי של פורמן-רזניק. היא גם היתה הראשונה שהתייחסה בספקנות לקביעות שופטי המחוזי, שאותן כינתה "חריפות מעבר לנדרש". וינשטיין, מצדו, בחר לצדד באיש המקורב אליו ביותר במשרד המשפטים, שי ניצן.

לפורמן-רזניק לא נותרה ברירה: ביולי השנה, לאחר שכל המגעים לפתרון שקט של התסבוכת עלו בתוהו, והפרקליטות התעקשה על הצבת תנאים משפילים להתחלת עבודתה במכון, הגישה לבית הדין לעבודה בקשה לצו שיוורה על כניסתה המיידית לתפקיד, בגיבוי ההסתדרות הרפואית ולשכת עורכי הדין שהצטרפו להליך כידידי בית המשפט.

השופט יצחק כהן. צילום: אילן אסייג.

הדרישה הבלתי מתפשרת של הפרקליטות, שלא לאפשר לד"ר פורמן-רזניק להיכנס לתפקיד שהיא זכתה בו במכרז, היתה לגיטימית בעיניך?

"אני יכול להבין שהפרקליטות מודאגת אם יש עד מומחה שמתברר בבית משפט שהוא לא אמין, לא מקצועי והוא עומד להתמנות לתפקיד משמעותי במכון הלאומי לרפואה משפטית, אך העובדה שבית משפט מתרשם שעד לא אמין עדיין לא הופכת את העד הזה לשקרן. לפני שהפרקליטות מנהלת מערכה כזאת על ראשה של פורמן-רזניק, היא חייבת לבדוק מהי חוות דעתו של קוגל, שזה הדבר הפשוט והטבעי, או לפנות למומחה אחר. להתבסס אך ורק על דברי בית המשפט, זה פורמליזם בלתי נסבל. בנוסף, אני סבור שהפרקליטות היתה צריכה לקרוא את הנימוקים שבית המשפט נתן לכך שהעד לא אמין ולשקול אם הם משכנעים. לדעתי הם לחלוטין בלתי משכנעים."

ההשתלחות של השופטים בד"ר פורמן-רזניק, אותה השתלחות שעליה התבססה הפרקליטות בהתעקשותה למנוע את המינוי, לא הרשימה אותך?

"כלל לא הרשימה אותי. העוצמה של הביקורת עלולה להצביע על בית משפט שמגונן על עצמו באופן מודע או לא מודע. למרות ששופטים מצהירים שהם מוכנים לשמוע באופן פתוח, יש להם נטייה להגן על הרשעה שכבר נעשתה. כך הם החליטו, זו האמת מבחינתם. כשמחזירים את התיק לאותו הרכב שדן, צריך להביא בחשבון את השאלה אם ניתן לצפות משופטים, שהם בני אדם, שאכן ישנו את דעתם ויגלו את הפתיחות הנדרשת."

"גם ההנמקות של בית המשפט, שראה יתרון לעדות שהיא יותר מהוססת, שמדברת על אפשרות (זייצב) מול עדות יותר נחרצת (פורמן-רזניק), כאילו תמיד עדיף ללכת על משהו שהוא פחות חד משמעי — אני לא יודע מאיפה לקחו את זה. לקבוע באופן מוחלט וגורף שיש עדיפות לעד מומחה פחות נחרץ — זה נראה לי אבסורד (השופטים העדיפו את עדותו של ד"ר זייצב, בין היתר כי לא היתה נחרצת, אלא ציין כי 'ייתכן' שהחתך נגרם באמצעות סכין יפנית, ר"ח, רל"ג). כשקוראים את האופן שבו בית המשפט מנתח את עדותה של פורמן-רזניק, מתרשמים שבית המשפט שם עצמו בנעליו של מומחה לרפואה משפטית, דבר שהוא לא, והוא לא אמור להיות ולא אמור לעשות. בקיצור, לא צריך היה להזיע הרבה כדי לחשוב שמה שבית המשפט אמר כאן על ד"ר פורמן-רזניק הוא לא טקסט קדוש וקנוני. ונניח שאתה כן מקבל אותו כטקסט שמימי, עדיין נשאלת השאלה מה אומר קוגל."

שמונה שנות משפט זדורוב

2006 דצמבר

- גופתה של תאיר ראדה נמצאת בתא שירותים בבית ספר שבו למדה בקצרין

2010 ספטמבר

- רומן זדורוב מורשע על ידי שופטי בית המשפט המחוזי בנצרת, על סמך הודאתו. הסכין לא נמצאה עד היום

2013 מרץ

- בית משפט העליון מורה על החזרת התיק לבית המשפט המחוזי לצורך שמיעת עדויות נוספות, ביניהן חוות דעת של מומחה בינלאומי ושל ד"ר מאיה פורמן-רזניק

2013 יוני

- פורמן-רזניק מעידה במחוזי שהחתך בסנטרה של תאיר ראדה נגרם מסכין משוננת ולא יפנית כפי שטוענת התביעה. היא מעידה גם שראש המכון לרפואה משפטית ד"ר חן קוגל תומך בעמדתה

2014 ינואר

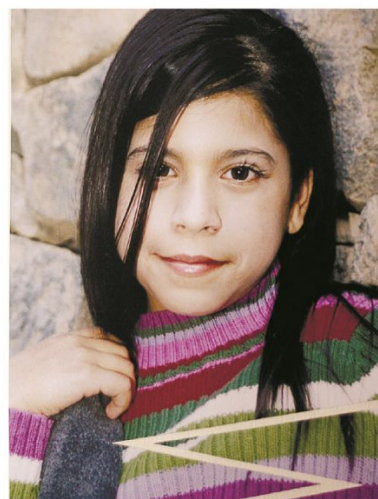
- פורמן-רזניק נבחרת לתפקיד בכיר במכון הלאומי לרפואה משפטית. היא גוברת במכרז על הרופא המשפטי שהעיד נגד זדורוב מטעם המדינה בסוגיית החתך

2014 פברואר

- רומן זדורוב מורשע בשנית ברצח. שופטי המחוזי מותחים ביקורת קשה וחריגה על עדותה של פורמן-רזניק

2014 מאי

- הפרקליטות דורשת באופן רשמי ממשרד הבריאות לבטל את מינויה של פורמן-רזניק לתפקיד בכיר במכון לרפואה משפטית בעקבות דברי השופטים עליה

תאיר ראדה צילום רפרודוקציה: דור ארצי / ג'יני

2014 יולי

- הפרקליטות דורשת להחתיים את פורמן-רזניק על הסכם שלפיו תיכנס לתפקיד רק בתנאי שלא תגיש חוות דעת לבית המשפט. המשך העסקתה ייבחן לאחר תוצאות הערעור שהגיש זדורוב לעליון. אם לא תחתום על הסכם הפשרה - מינויה יבוטל

- פורמן-רזניק פונה לבית דין לעבודה בבקשה שייתן צו מניעה נגד עיכוב כניסתה לתפקיד. שרת הבריאות יעל גרמן מתייצבת לצדה ומותחת ביקורת על הפרקליטות, המשנה ליועמ"ש ושופטי המחוזי

קמפיין למען זדורוב, 2014 צילום: גיל אליהו

2014 אוגוסט

- ד"ר חן קוגל מאשר בעדות בבית הדין לעבודה שהוא תומך בחוות דעתה של פורמן-רזניק. הוא מוסיף כי הפרקליטות ניסתה לצנזר את התצהיר שהגיש לבית הדין ואסרה עליו להתייחס בנושא

- נציבת הביקורת על הפרקליטות, השופטת בדימוס הילה גרסטל, מודיעה כי תבדוק את התנהלות הפרקליטות בפרשה

- סנגוריו של זדורוב פונים לבית המשפט העליון ומבקשים להגיש את פרוטוקול עדותו של קוגל אודות החתך

- העיתונאי יואב יצחק מעביר ליועץ המשפטי לממשלה ולפרקליט המדינה מידע על חשד כי ראש הרכב השופטים שהרשיע את זדורוב, יצחק כהן, ביצע עבירות מין ועבירות מס. לאחר מכן נפתחת חקירה פלילית וכהן יוצא לחופשה

2014 ספטמבר

- פורמן-רזניק מנצחת בבית הדין לעבודה: בית הדין מורה כי פורמן-רזניק תחל בעבודתה באופן מיידי ובלא תנאים

- הפרקליטות לא מתנגדת לבקשה להעיד את קוגל, אך מבקשת כי לצורך כך התיק יוחזר לבית המשפט המחוזי בנצרת לאותו הרכב. הבקשה נדחת ומוחלט כי עדותו תוגש בכתב לעליון

מסר מסוכן לעדים מומחים

השאלה מה באמת חושב קוגל על הסכין המשוננת לא נותרה תלויה באוויר לעוד זמן רב: מרגע שפורמן־רזניק פנתה לבית הדין לעבודה באמצעות עורך־דינה עמית גורביץ', צף ועלה על פני השטח הכאוס של ניגודי העניינים בפרשה: הפרקליטות, שלכאורה אמורה לייצג את משרד הבריאות והמכון, ייצגה את עמדתה ואת עמדת היועץ המשפטי לממשלה בלבד מול פורמן־רזניק, בניגוד לעמדה המוצהרת של משרד הבריאות ושל קוגל עצמו. בהוראת בית הדין לעבודה, קוגל התבקש להגיש תצהיר ובו התייחסות לרקע למינוי פורמן־רזניק. זו היתה ההזדמנות לשמוע בפעם הראשונה באופן רשמי את עמדתו המקצועית בסוגיית הסכין שגרמה לחתך בסנטרה של ראדה — סוגיה שיש לה השפעה גורלית על עתידה המקצועי של פורמן־רזניק ואולי גם על תוצאות הערעור של זדורוב.

קוגל. צילום: דרור ארצי

כשהגיעה העת להגשת התצהיר כפי שקבע בית הדין, עיכבה הפרקליטות את הגשתו במשך שעות, בגיבוי לשכת היועץ המשפטי לממשלה. מאחורי הקלעים התנהל מסע של לחצים על קוגל בניסיון לגרום לו לשנות את התצהיר שלו ולהסיר ממנו את החלקים שמתייחסים למשפט זדורוב ולחוות דעתה של פורמן־רזניק במשפט. קוגל, מצדו, לא נכנע ללחצים והתעקש כי התצהיר יוגש כפי שחתם עליו. כעבור עשר שעות בפרקליטות התעשתו והוחלט להגיש את התצהיר, המגבה באופן מוחלט את חוות דעתה של פורמן־רזניק. גם בית הדין האזורי לעבודה בתל אביב התרשם כי התעקשות הפרקליטות להצר את צעדיה של פורמן־רזניק אינה סבירה: בחודש שעבר פסקה השופטת עידית איצקוביץ' כי היא תיכנס לעבודה באופן מיידי ובלא תנאי.

בעקבות חשיפת עמדתו של קוגל בהליך, הוחלט באחרונה כי הוא ימסור את עדותו בכתב לבית המשפט העליון, במסגרת הערעור שהגיש זדורוב על הרשעתו. בשבוע הבא יתקיים בעליון דיון מכריע בערעור.

למעשה היינו קרובים למצב שבו העדות של קוגל לא היתה נחשפת. פורמן־רזניק כמעט וחתמה על הסכם פשרה ועל קוגל נאסר להתייחס לתיק זדורוב.

"זה די מפחיד לחשוב שהאמת הקטנה הזאת (לגבי הסכין המשוננת), יכלה שלא לצאת אל האור. אני מניח שרוב האנשים במקומה של פורמן־רזניק לא היו מתנהגים כמו שהיא התנהגה, אלא נכנעים לפשרה. לא בטוח שכל בית דין לעבודה היה מתנהג כפי שהתנהג בית הדין הזה. לא בטוח שכל מי שהיה נכנס לנעליו של חן קוגל היה פורץ את מסגרת השאלה שהוא נשאל ונותן מידע נוסף, כך שהיתה סבירות לא קטנה שהמידע הזה לא יתברר וזה רע מאוד, מפחיד."

בפרקליטות, בגיבוי לשכת היועץ המשפטי לממשלה, טענו שהסיבה לפעולת הצנזורה על תצהירו של קוגל היא שהוא סותר את עמדתו של היועץ המשפטי לממשלה, שקוגל כפוף אליה, ואף הפנתה לפסיקה בעניין.

"תצהיר של אדם הוא תצהיר שחייב לשקף את האמת, אבל את האמת שלו, כפי שהוא רואה אותה. כשקוגל חותם על משהו, זו האמת מנקודת המבט של קוגל. אם מישהו גורם לכך שייכתב שם משהו שהוא לא האמת שלו — זה דבר מסוכן ביותר ולכן חשוב שתהיה בדיקה של נציבת הביקורת על הפרקליטות, הילה גרסטל."

ביולי האחרון נכנסה גם נציבת הביקורת על הפרקליטות, השופטת בדימוס הילה גרסטל, לקלחת הסוערת של פרשת פורמן-רזניק-זדורוב. גרסטל, שעקבה אחר הפרשה מרחוק, ביקשה לפתוח בבדיקת התנהלות הפרקליטות בפרשה. וינשטיין, שלפי הנוהל אמור לאשר לה לעשות זאת כשמדובר בהליך תלוי ועומד, סירב לבקשתה. כתוצאה מכך הודיעה גרסטל במכתב רשמי לכל המעורבים כי נוכח הסיכוי, בכוונתה לפתוח בבדיקה בתום ההליך. "לנציבה יש משימה גדולה בתיק הזה והיא לבדוק אם התיק הזה הוא סימפטום לבעיה כללית יותר - אם הפרקליטות מחויבת לגילוי אמת לא ברמת ההצהרה אלא ברמת המעשה היומיומי", אומר קרמניצר.

האם לדעתך ייתכן שהמוטיבציה של הפרקליטות למנוע את המינוי של פורמן-רזניק למכון נבעה מהרצון למנוע מעצמה את המבוכה שהמומחית שאותה היא תקפה לאורך כל משפט זדורוב עברה צד והיום היא מומחית בכירה של המדינה?

"מי שרוצה לחסוך מעצמו מבוכה על ידי זה שהוא עוצם את עיניו ממה שכתוב על הקיר — סופו שיובר עוד יותר. אני לא יודע מה עמד מאחורי הדרישה של הפרקליטות, אני לא בוחן כליות ולב. הציבור עלול לחשוב כך, שזה מה שאולי הניע את הפרקליטות וזה פוגע באמון הציבור בפרקליטות. כאשר הפרקליטות מתנגדת למינוי של פורמן-רזניק ומתנה את המינוי הזה בכל מיני דרישות פוגעות ומשפילות — המסר לעדים מומחים הוא איום ונורא: או 'אל תסכנו את עצמכם ואל תהיו עדים מומחים', או 'תעידו למען המדינה' וחס וחלילה שתעידו לטובת הנאשם, או הכי גרוע — 'תשקרו.'"

קוגל כתב בתצהיר שלו ש"במדינות טוטליטריות מכונים לרפואה משפטית משמשים חותמת גומי לגחמותיה של המדינה". היו שראו בזה מעין רמז עבה לסיבה האמיתית לדרישת הפרקליטות לביטול מינויה של פורמן-רזניק: הרצון שלהם להחזיר לעצמם את השליטה במכון, כפי שהיה בעבר.

"אני לא יודע לאשר או להכחיש. אני חושב שחשוב מאוד שהמכון יהיה עצמאי ושהמומחים שבו יגידו את אשר הם מאמינים וחושבים על סמך הידע המקצועי שלהם, מבלי לעשות חשבון למי זה מועיל ולמי זה לא מועיל. מהבחינה הזאת המהלך שעשתה הפרקליטות בהתנגדות למינוי של פורמן-רזניק שולח מסר הפוך שיש לו השלכות מאוד מסוכנות."

בנאום הראשון שלו כפרקליט מדינה אמר שי ניצן את מה שהקפידו לומר גם קודמיו, ש"הפרקליטות איננה קבלן הרשעות וכי מטרתה להשיג צדק."

"זה קל להרים סיסמה ולהשמיע הצהרות. הרבה יותר קשה לדאוג שהאתוס שבאמת מפעיל אנשים יהיה האתוס של גילוי האמת, גם כשזה עלול לחתור תחת הרשעה, ושל אנשים יש מספיק פתיחות להבין שלמרות שיש להם ביטחון גדול מאוד בקיים שלהם, יכול להיות שהם טועים. נחרדתי מהפרשה הזאת. אני רואה בה סימנים מדאיגים שהאתוס של גילוי האמת לא מתקיים הלכה למעשה. השאלה אם פרקליטות עושה את תפקידה כנאמנה של הציבור תלויה בראש ובראשונה בשאלה הזאת."

וינשטיין. צילום: אוליבייה פיטוסי

הסוגיה המשפטית הבווערת ביותר על סדר היום היא הגרסה השלישית של החוק למניעת הסתננות. [פסילת החוק על ידי שופטי בג"ץ](#) פעם אחר פעם מחריפה שוב את המתרחקות ביחסים בין הפוליטיקאים לבית המשפט העליון. אחרי המפלה הקשה, במשרד המשפטים, בניצוחו של שר הפנים הפורש גדעון סער, מוכנים לצאת לסיבוב שלישי בקרב נגד מבקשי המקלט. לפני התבזות שלישית, פרופ' קרמניצר קורא למשרד המשפטים לחשב מסלול מחדש.

"המדינה נמצאת בקיבעון שהיא לא מצליחה להשתחרר ממנו. המדינה לא הפנימה שחלק גדול מהאנשים שבאו לכאן הגיעו ממדינות כמו אריתריאה, שאנחנו לא יכולים להחזיר אליה. כל הרעיון של להחזיק אנשים במעצר רלוונטי כאשר מתנהל הליך אפקטיבי של גירוש. אבל כשאין דבר כזה, להחזיק אנשים במעצר במשך תקופות ארוכות זה פשוט דבר שאין לו שום הצדקה, הוא לא יכול להיעשות", אומר קרמניצר.

"זה די ברור שעושים את זה כדי להרתיע אנשים אחרים מלבוא. בעיני יש פה פגיעה חמורה בכבוד האדם, כשאתה שולל חירות מבני אדם, רק כדי להשתמש בפגיעה בהם למטרות שהן מחוצה להם, כלומר להרתיע אנשים אחרים. די מפתיע אותי ששופטי המיעוט (הנשיא אשר גרוניס והשופטים ניל הנדל ויצחק עמית, ר"ח, רל"ג) לא ראו את זה בצורה כזאת."

קרמניצר טוען שלמרות פסק הדין, ביטול חוק של הכנסת פעמיים, והאופן שבו הוא נתפס בחלק מהציבור, "השופטים כתבו פסק דין מנומס כלפי השלטונות וגילו כבוד כלפיהם". לדבריו, השופטים שמרו על איפוק ונמנעו מהצהרות בומבסטיות שהתכלית של החוק אינה ראויה. "חרף ההתקפה המבישה נגד שופטי הרוב, בית המשפט בחר ללכת באופן עדין ולא לפגוע במחוקק. הם לא הכריעו בשאלה אם המטרות שהחוק הזה נועד להשיג הן לגיטימיות. משום שהם ידעו שיפסלו את החוק על כך שהפגיעה לא מידתית בזכות לחירות, הם לא רצו להוסיף סטירת לחי."

תושבי דרום תל אביב זועקים ששופטי בג"ץ מנותקים מהעם והפוליטיקאים בעקבותיהם.

"חלק מהשופטים התייחסו לעניין הזה ואמרו דברים מאוד נכוחים, שבמקום להשקיע את חצי מיליארד השקלים בכל מיני מתקני כליאה, או מתקנים שמתחזים להיות פתוחים, היה ניתן להשקיע את הכסף לסיוע לתושבי הדרום. ניתן למשל לחלק אותם באופן שווה באזורים שונים של הארץ, ובמקום להביא

עובדים זרים אפשר להשתמש בכוח העבודה שלהם. אם אתה מאפשר לאנשים להתרכז באזור כזה קטן, לא דואג להם לעבודה, מה אתה מצפה שיהיה?"

לו אתה היועץ המשפטי לממשלה, כיצד היית מנחה לפעול בעקבות פסק הדין של בג"ץ?

"הייתי מתחיל בזה שהייתי אומר שצריך לחשוב מחדש. זה מה שהשופטים אמרים לממשלה לעשות. כל האנשים שעד היום התעסקו בקביעת המדיניות כנראה בקיבעון, הם מסוגלים להמשיך רק באותה דרך. אז עכשיו יורידו את הכליאה משנה לשמונה או שישה חודשים ועוד פעם זה יחזור לבית המשפט. הייתי מציע לקחת צוות חדש של אנשים שיש להם חשיבה רעננה, אחרת, טרייה, שיציעו דרך התמודדות שונה. זה כמובן לא מספיק, צריך שיהיה מי שיקשיב, גם את זה צריך להביא בחשבון."

בינאר הקרוב נשיא בית המשפט העליון אשר גרוניס יסיים את כהונתו. איך היית מסכם אותה?

"הדבר היחיד שאני יכול להגיד הוא שאני מבין שיש שופטים שמרנים וזה טוב שיש שופטים שמרנים. השמרנות היא עמדה שיפוטית לגיטימית, אבל למקרא פסק הדין שלו, הן בפרשת חוק ההסתננות (גרוניס היה בדעת מיעוט נגד פסילת החוק) וחוק ועדות קבלה (בג"ץ דחה בחודש שעבר ברוב דחוק של חמישה מול ארבעה שופטים את העתירה נגד החוק שמאפשר לקיים ועדות קבלה ביישובים קהילתיים בנימוק שהעתירה לא בשלה. גרוניס כתב שלא ברור כיצד ייושם החוק ולכן בית המשפט לא יעסוק בבירור של טענות היפותטיות ותיאורטיות, ר"ח, רל"ג), אני שואל את עצמי אם זו שמרנות או שזו עמדה שמתקשה מאוד להגיד למחוקק שהוא פועל בניגוד לחוקי היסוד. האם הגישה השיפוטית היא שכל מה שהמחוקק עושה הוא כשר וכל מה שבית המשפט צריך לעשות זה למצוא טעמים להכשיר את ההחלטה שלו, או לדחות את ההכרעה בעניין כמו בחוק ועדות קבלה? האם בשביל זה יש בית משפט? האם אנשים יפנו לבית משפט כזה? מאוד מעניין אותי לדעת אם השופטים האלה שקבעו שהעתירה לא בשלה היו מגיעים להחלטה כזאת אם הם או בני משפחותיהם, היו קרובים לקטגוריות של האנשים שוועדת קבלה עלולה לפסול אותם."

"אני חושב שזה פסק דין שמשקף חוסר אמפתיה וחוסר הבנה לקבוצות לא מבוטלות בחברה הישראלית, של אנשים שלא נחשבים לכאלה שמעלים את ערך הדירה ביישוב, בין אם הם ערבים, אתיופים, אמהות חד הוריות, אנשים עם מוגבלויות, אנשים מבוגרים. רק מי שאין לו טיפה של אמפתיה יכול לשלוח את האנשים האלה למסע המפרך, המשפיל והבלתי מתקבל על הדעת שהחוק הזה יוצר. בפסק הדין שעסק בפרשת גיוס החרדים כתב גרוניס שביקורת שיפוטית נדרשת כשהמיעוט הוא הפונה לבית המשפט. ואז כשהמיעוט מגיע, בין אם זה המיעוטים שאני דיברתי עליהם ובין אם זה אלה הקרויים 'מסתננים', וגם אז מוצאים כל מיני הסברים לאי התערבות, מבחינתי זה מאכזב."

כששואלים את קרמניצר שאלה דומה על כהונתו של וינטטיין, שיסיים בעוד כשנה קדנציה בת שש שנים, הוא נזהר מלסכם ובוחר מילים בקפידה. לדבריו, הזיכרון עשוי להטעות אותו בניסיון להעריך כיצד ייזכר לעומת קודמיו. במכון הישראלי לדמוקרטיה עובדים בימים אלה על מדד להערכת היועץ המשפטי לממשלה. "הייתי אומר שההתייצבות שלו מול חקיקה אנטי דמוקרטית, אנטי חוקתית, היא לא מספיק נחרצת. זה תפקיד מאוד חשוב של היועץ המשפטי לממשלה לעצור חקיקה כזאת."

גרניס. צילום: אוליבייה פיטוסי

קרמניצר לא מרבה לתקוף את המערכת המשפטית. כשהוא עושה כן, זה לאחר שלמד וחקר את הנושא לעומקו. כך היה גם כשהתראיין בעניין סגירת תיק ליברמן, והגדיר את הטיפול של וינשטיין בתיק כ"פיאסקו".

להחלטה השנויה במחלוקת הצטרפה בחודש שעבר החלטת וינשטיין לסגור את תיק ביביטורס נגד ראש הממשלה בנימין נתניהו, עוד לפני שהורה על פתיחה בחקירה פלילית.

"מהחומר בתיק הזה עולה ריח לא טוב. מישהו, כנראה מתומכי נתניהו, איש עם אמצעים (דדי גראוכר), מעביר כספים לנהג של נתניהו בלשכתו במצודת זאב. השניים האלו מוסרים גרסאות סותרות וכנראה לא אמינות. עולה מזה ריח לא טוב. מה לאיש הזה ולנהג של נתניהו שהוא לא נתניהו? ואז יש את הסיפור המוזר שמתאמת הנסיעות (אודליה כרמון) מסרה בהתחלה גרסה אחת אצל מבקר המדינה ואז חוזרת בה מחצי גרסתה בחקירת המשטרה. כל הדברים האלה יוצא מהם ריח לא טוב. בולט כאן חוסר רצון לחקור את העניין הזה. ממש אי חשק בולט.

"כי הרי ברור שקשה מאוד לפצח פרשה מהסוג הזה של קבלת כספים ממקורות שונים, כי האינפורמציה נמצאת או בידי אנשים קרובים לבעל הדבר, או שהם מעריצים שלו ובדרך כלל לא מאלה ולא מאלה תקבל מידע שיעזור לך בחקירה. להחליט לא לעשות חקירה אלא לעשות בדיקה ולעשות את הבדיקה על ידי התכתבות ושיחות עם העורך-דין של נתניהו, זה להוציא את המחסנית מהנשק במערכה הראשונה ואז במערכה האחרונה הנשק לא יורה, כי הוצאת את המחסנית. האקדח לא יוכל לירות בלי המחסנית.

"גם כשהיועץ לא מקבל את התשובות שהוא מצפה לקבל מעורך הדין של נתניהו, שלא משתף איתו פעולה בשלב מסוים, הוא לא עובר לחקירה משטרתית. זה מגיע עד כדי כך שהבדיקה הזאת לא מצליחה לאתר את מי שתאם את הנסיעות, בעוד שמבקר המדינה שלא עושה חקירות פליליות, דווקא הוא מצליח לאתר את הגברת הזאת. זה מראה שכשאתה לא רוצה לחקור משהו, אתה בסוף תסיים בזה שלא תחקור אותו. אם אתה לא רוצה לברר משהו, אתה גם לא תדע אותו. כל העניין נמרח למעלה משלוש שנים. לפעמים מערכת אכיפת החוק פועלת כאילו יש לה זמן אחר והזמן הוא גורם קריטי, בוודאי כפי שבלט בתיק ליברמן במסר שמועבר לעדים. אפשר להרוג כל דבר על ידי זה שאתה סוחב אותו. זו הדרך הכי בטוחה להרוג חקירות או העמדות לדין."

מי שהגן בבג"ץ על הסדר הטיעון עם משה קצב וסגירת תיק ליברמן — שתי החלטות שאותן ביקרת בחריפות — היה שי ניצן, מי שוינשטיין מינה בחורף שעבר לתפקיד פרקליט המדינה. מה דעתך על המינוי?

"שי ניצן היה תלמיד שלי. הוא היה מהתלמידים שהיו באים אחרי השיעור לאתגר בשאלות. מבחינת כישוריו, הוא ללא ספק מתאים לתפקיד. יש דבר אחד שהיה מטריד בתפקוד שלו לפני שהוא התמנה, וזו השאלה אם הוא מוכן להגיד לשלטון שאותו הוא אמור לייצג 'לא'. הרעיון הזה שאנשים בתפקידים האלה הם לא ליצני חצר שמרקדים לכל הצלילים שהשלטון משמיע והם מוכנים להגן על כל דבר תועבה או נבלה שהשלטון עשוי להוציא תחת ידיו — זה בעיני דבר קריטי. השאלה אם יש לאנשים בתפקידים האלה קווים אדומים, שבאים מהמצפון המקצועי והאנושי, ואם כשנחצה קו אדום הם מבינים שהתפקיד שלהם הוא לא לשרת את השלטון אלא להרים דגל ולהגיד עד כאן, זה בעיני עניין קריטי. התפקוד שלו בעבר מעורר אצלי שאלה לגבי העובדה הזאת ואני מקווה שהוא יוכיח שסימן השאלה לא מוצדק."

המשטרה יוצאת בזול

בעניין [הסדר הטיעון השנוי במחלוקת שחתמה הפרקליטות](#) עם הרב יאשיהו פינטו, קרמניצר נמצא במחנה שמבקר את המבקרים. לפי ההסדר שנחתם בחודש שעבר לאחר חודשים ארוכים של משא ומתן, פינטו יודה במתן שוחד לתת ניצב אפרים ברכה, כיום ראש היחידה הארצית לחקירות הונאה, יזכה להקלה משמעותית בעונש (הפרקליטות תדרוש עד 12 חודשי מאסר), בתמורה לעדות שסיפק נגד מי שכיהן עד לפני חצי שנה כראש להב, ניצב לשעבר מנשה ארביב. "אני לא שותף לקול הזה שנשמע בציבור שאומר שפינטו הוא האשם העיקרי וארביב הוא מישהו שנשבה על ידו, דווקא משום החשיבות שאני מייחס ליושרה של קציני משטרה בכירים. אני חושב שהפרקליטות היתה חייבת לבחון היטב אם יש ראיות לעבירות פליליות שבוצעו על ידי ארביב. בהנחה שהמדינה מקבלת תמורה ממשית עבור ההנחה הגדולה שהיא נותנת לפינטו, שפינטו יכול לספק ראיות אמינות לעבירות פליליות של ארביב, גם אם לא עבירה של קבלת שוחד, אלא עבירות של הפרת אמונים, נכון היה לעשות איתו הסדר טיעון ושווה לשלם מחיר כבד כדי להבטיח שבצמרת המשטרה יהיו אנשים ישרים."

הרב פינטו. צילום: אילן אסייג

אולי ניתן היה להסתפק בפרישה של ארביב, שהוזז מעמדת הכוח ושילם את המחיר. לעומת זאת, יש טענה שפינטו הוא מחולל השחיתות ובאיזונים בין השניים, האינטרס הציבורי מחייב טיפול רציני בו ובטח לא לחתום איתו על עסקאות שיקצרו את הדרך.

"יש סתירה בין מי שאומר שהוא רוצה משטרה ישרה, אבל רוצה לתלות את פינטו עד כדי כך שלא מוכן לעשות איתו עסקה. אני מוכן לקבל שפינטו יותר גרוע, אבל מה שהופך את ארביב ליעד זה התפקיד שהוא מילא, הדרגה שלו, הציפיות, הדוגמה האישית, המשמעות של עבירה פלילית לאיש במעמדו. יש לכל מיני אנשים פנטזיה שאם פינטו יעמוד לדין, זה יאפשר פריסה רחבה על כל מי שנמצא איתו בקשר ואנחנו נדע את האמת על מי הם האנשים שמתגלגלים בחצר הזאת. זו פנטזיה שלא תתקיים, המשפט הפלילי זה לא איזו במה, לבדוק את ההתנהלות של החצר של פינטו."

ארביב הוא אחד משורה של ניצבים שהודיעו על פרישה לאחרונה. קדם לו ניסו שחם ולאחרונה הצטרף אליו יוסי פריינטי, שהודיע על עזיבה בנסיבות מאוד לא ברורות. המחלקה לחקירות שוטרים מוצפת במידע על בכירים אחרים במשטרה, החשודים בעבירות מין.

"זה מאוד מביך ומטריד ופוגע באמון הציבור במשטרה, שיש אישומים או חשדות שנחקרים כלפי בכירים במשטרה, ברמה של ניצבים, ועזיבות על רקע לא ברור."

על מה זה מעיד?

"אפשר רק לשער, אבל זה יכול להעיד על מימוש המכתם שכוח משחית, שזה יוצר אצל אנשים תחושה כוחנית שאף אחד לא יוכל להם ושהם מעל החוק ולא יאונה להם רע. מעין ביטחון וחסינות כזאת. היועץ המשפטי לממשלה צריך לחשוב איך עושים בדק בית. הייתי בודק את שיטת המינויים במשטרה. אם המינויים מבטיחים בצורה מספקת שהאנשים שמתקדמים ומתמנים הם אנשים עם אינטגרטי, לא רק שהם ביצעו מספיק מעצרים אלא גם שהם אנשים ישרים. זה נושא מאוד חשוב בגלל הממד של הדוגמה האישית, הרי תמיד מסתכלים על הצמרת."

"הדבר השני שהייתי בודק זה באיזו מידה התרבות של אי אמירת אמת וחיפוי מתקיימת במשטרה. אני יודע מידע אישי, שבעבר היו עדויות על תופעות כאלה. ברור שבמקום שמתפתחת תופעה כזאת, התחושה של אנשים ברמות בכירות שלא יקרה להם כלום מתחזקת כי הם סומכים על זה שיחפו עליהם. זאת כמובן תרבות שאסור שתהיה במשטרה וצריך לעקור אותה מהשורש. אני יודע שלשנות תרבות ארגונית זה מאוד קשה, אבל זה לא דבר בלתי אפשרי. שירות הביטחון הכללי, אחרי שעברו עליו טלטלות קשות, עבר שינוי בתרבות שלו."

בחודש שעבר נבחרו שופטת בית המשפט המחוזי בתל אביב ענת ברון והיועץ המשפטי לשעבר מני מזוז לשופטים החדשים בבית המשפט העליון. על מזוז אמרת בעבר ש"אף חשוד בפלילים לא היה שוכר אותו כעורך דין פרטי". מה דעתך על המינויים החדשים?

"את השופטת ברון אני לא מכיר. לגבי מזוז, אני חושב שהוא מינוי ראוי. מתחתי עליו ביקורת חריפה בשתי פרשיות — האי היווני ופרשת קצב. אני חושב שחוסר הניסיון שלו בפלילים קיבל ביטוי מסוים בכהונה שלו. הוא התחיל בנקודת שפל בתחום של מאבק בשחיתות הפוליטית אבל התקדם בנקודה הזאת במאבק נחרץ ועל זה כמובן יש לברך ולשבח אותו. הוא ללא ספק משפטן מוכשר, מיומן ובקי ונדמה לי שבסך הכל התפקוד שלו כיועץ משפטי לממשלה היה מוצלח. צריך לקוות שהוא יידע לשנות דיסקט ולראות את הדברים בראייה של שופט, שהיא ראייה שונה מראייתו של מי שמייצג את המדינה. אבל יש דוגמאות לא מעטות של אנשים שהצליחו לעשות את זה."

בפרשת הרפז עמדתך היא שהחקירה התנהלה כמו נגד ארגון פשע ולא היתה לכך הצדקה. האם אתה לא מוצא חשד לפלילים בהתנהלות הרמטכ"ל לשעבר גבי אשכנזי?

"ההמלצות של המשטרה נגד אשכנזי והפצ"ר לשעבר אביחי מנדלבלט תמוהות בעיני. הרעיון שמישהו (מנדלבלט) רצה לחשוב על משהו לילה ושזו עבירה של הפרת אמונים הוא רעיון הזוי (לאחר שאשכנזי שיתף אותו שהמסמך שהמשטרה ניסתה לאתר בידיו, ר"ח, רל"ג). לגבי אשכנזי, אני שואל את עצמי מה אתה יכול לצפות כשאתה עושה דבר שלדעתי לא עשו לשום אדם במדינה, אולי עשו לראשי ארגון פשע מאורגן, שהקשיבו לשיחות שלהם, שיחות שהם חשבו שאלה שיחות פרטיות, בהיקף של עשרות אלפי שעות. יש לי הרגשת אי נוחות מאוד גדולה, במובן הזה שאתה לוקח אדם אחד, שאתה מעביר אותו תחת המסננת הזאת שאתה לא מעביר בה אנשים אחרים. כולנו היינו נראים איום ונורא מכל בחינה אם מישהו היה מקשיב לכל השיחות שלנו. זה דבר שמאוד מטריד אותי."

מהחקירה עולה שהיה ניסיון מצד אשכנזי לאסוף חומרים מכפישים נגד השר הממונה אהוד ברק, בין היתר באמצעות הרפז, שנאלץ לסיים את שירותו במערך המודיעין על רקע סדרת הסתבכויות אתיות וצפוי לעמוד לדין בגין זיוף מסמך גלנט. זה לא נראה לך כמו הפרת אמונים?

"נניח שאדם נמצא באיזשהו תפקיד והוא חושב שהממונה עליו עושה דברים איומים, מה הוא אמור לעשות? ללכת ליועץ המשפטי לממשלה? אבל אולי בדברים האלה אין שום דבר? לכן האמירה שכל מיני אנשים אומרים שעצם ההתעניינות של כפוף והניסיון לברר איך הממונה עליו נוהג היא עבירה פלילית — אני לא מקבל את הדבר הזה. זה עניין שהוא תלוי הקשר ונסיבות. אני בהחלט רואה מצבים ואני לא יודע להגיד שזה היה המצב במקרה של אשכנזי, שבהם בירור כזה יכול להיות מעשה אזרחי מוצדק. אפשר לבוא לאשכנזי בביקורת, שהוא בחר את האדם הלא נכון. יכולות להיות גם נסיבות שבהן לעניין הזה יש אופי אחר, גם מעשה פלילי. אבל הייתי נזהר מאוד בעניין הפליליות של מעשה מהסוג כזה, דווקא בגלל שיש פה עניין של גבול עדין שאני לא בטוח שאנחנו רוצים לשלוח מסר שהממונה הוא בבחינת קדוש מבחינת מי שכפוף לו גם כשמדובר ביחסים בין שר ביטחון ורמטכ"ל."

דובר משרד המשפטים מסר בתגובה:

"כל טענה שלפיה המדינה ניסתה 'להסתיר' מבית המשפט את עמדת ד"ר קוגל היא מופרכת על פניה. בניגוד לנטען, ד"ר קוגל כבר העיד במשפט הרצח של תאיר ראדה. לסנגוריו של רומן זדורוב היתה הזדמנות בבית המשפט המחוזי להציג את עמדתו של ד"ר קוגל בסוגיית סוג הסכין שבה נרצחה המנוחה, אך מסיבותיהם שלהם נמנעו אז מלעשות זאת. נציין כי חוות דעתו בעניין זה ממילא לא צפויה להשפיע על תוצאת פסק הדין, שכן בית המשפט המחוזי קבע כי סוג הסכין שבה נרצחה המנוחה אינה משנה משמעותית לעניין ההרשעה וכי זדורוב הורשע על בסיס ראיות רבות נוספות."

"כמו כן, בהודעת הפרקליטות לבית המשפט העליון מיום 2.9.14 נאמר כי המדינה לא תתנגד לכך שעדותו של ד"ר קוגל בעניין תישמע בפני הרכב שופטי בית המשפט המחוזי בנצרת, אשר מכיר את התיק לפני ולפנים. הפרקליטות מעולם לא טענה או הציגה מצג בפני הערכאות שלפיו ידוע לה שד"ר קוגל חולק על ד"ר מאיה פורמן-רזניק על יסוד התבטאות שהתבטא בפניה. למעשה, המדינה הדגישה את העובדה כי ד"ר קוגל בחר להימנע מלהביע את עמדתו בסוגיית להב הסכין, במהלך ההזדמנות הראשונה והטבעית שהיתה לו לעשות כן, עת העיד בסוגיית הרצח בבית המשפט המחוזי, והביאה לידיעת בית המשפט התבטאות של ד"ר קוגל שניתנה במסגרת ראיון עיתונאי ששודר בטלוויזיה, ואשר על פני הדברים היה בו כדי לנגוד לחלק מחוות הדעת של ד"ר פורמן-רזניק."

הבסיס לעבודתו של מומחה מקצועי מול בית המשפט הוא מהימנותו האישית והמקצועית. זאת במיוחד " כאשר מדובר במומחה ברפואה משפטית, שלרוב מוסר חוות דעת בהליכים פליליים שבהם חירותם של אנשים מוטלת על הכף. בפרשת זדורוב מתח בית המשפט המחוזי בנצרת ביקורת קשה ויוצאת דופן על ד"ר פורמן-רזניק וקבע כי חוות דעתה היתה רשלנית, בלתי מקצועית ועדותה היתה לא אמינה. ביקורת חריגה זו, אשר היתה יוצאת דופן בחומרתה, והיא בלבד, עומדת בבסיס התנגדות המדינה למינוי

באשר לפרשת ליברמן ופרשת הנסיעות של ראש הממשלה נתניהו — החלטות היועץ המשפטי לממשלה " היו מפורטות ומנומקות, ופורסמו לעיון הציבור הרחב. עתירה שהוגשה נגד החלטת היועץ המשפטי לממשלה בעניין תיק ליברמן נמחקה בידי העותרים עצמם, לאחר דיון בבג"ץ

באשר לטענה על היעדר הגנה מפני חקיקה אנטי דמוקרטית — היועץ המשפטי לממשלה הביע התנגדות נחרצת להצעות חוק אשר גילמו בתוכן פגיעה ביסודות דמוקרטיים כגון חופש הביטוי, חופש ההתאגדות ועקרון השוויון, והדברים ידועים ופורסמו ברבים. כך למשל, החוקים המכונים חוק העמותות וחוק התורמים, היוזמה שביקשה לערוך שימועים למועמדים לשפיטה בבית המשפט העליון ועוד

באשר לחקירת פרשת הרפז — ציבור הקוראים יכול להיות סמוך ובטוח שהיועץ המשפטי לממשלה חרד " לצנעת הפרט לא פחות מאחרים. החקירה בעניין תמשיך להתנהל בצורה עניינית ומקצועית, תוך חתירה "לחקר האמת ושמירה על האיזונים הנכונים תחת פיקוח ובקרה של היועץ המשפטי לממשלה, כמקובל